

ΑΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ : ΣΕΥΠ
ΤΜΗΜΑ : ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΘΕΜΑ:

**« Μελέτη δομών Β΄/θμιας Ειδικής Αγωγής & διερεύνηση
αναγκών των μαθητών τους. Το παράδειγμα της πόλης
του Ηρακλείου.»**

Ονοματεπώνυμο Σπουδαστών: Βελονάκη Θεοπίστη

Σταμέλος Σπυρίδων- Γεώργιος

Φούρναρη Χαρίκλεια

Υπεύθυνη Καθηγήτρια: Κούτρα Κλειώ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛΙΔΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ.6

Α μέρος: Θεωρητικό

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΑΝΑΠΗΡΙΑ

1.1 Ορισμός.....	σελ.9
1.2 Ιστορική αναδρομή.....	σελ.10
1.3 Κατηγορίες – Είδη Αναπηρίας.....	σελ.11
1.4 Θεωρητικές προσεγγίσεις αναπηρίας.....	σελ.11
1.5 Οι Πρότυποι Κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες.....	σελ.13
1.6 Δικαιώματα Ατόμων Με Αναπηρία.....	σελ.15
1.7 Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης.....	σελ.17
Συμπερασματικά.....	σελ.18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ- ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Η έννοια της αγωγής.....	σελ.19
2.2 Δομή Εκπαιδευτικού Συστήματος.....	σελ.19
2.2.1 Δευτεροβάθμια (Ειδική) Αγωγή.....	σελ.19
2.3 Η Ειδική Αγωγή στην Ευρώπη.....	σελ.20
2.4 Ιστορική εξέλιξη της Ειδικής Αγωγής στην Ελλάδα.....	σελ.20
2.5 Η Ειδική Αγωγή Σήμερα.....	σελ.22
2.6 Ορισμός Ειδικής Αγωγής.....	σελ.24
2.7 Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής.....	σελ.24
2.8 Προφίλ και ρόλος ειδικού παιδαγωγού.....	σελ.26
2.9 Ειδική Επαγγελματική Κατάρτιση.....	σελ.27
2.10 Τμήματα Ένταξης.....	σελ.27
2.10.1 Στόχος Τμήματος Ένταξης.....	σελ.28
2.10.2 Παιδαγωγικά Κριτήρια Συμμετοχής σε Τμήμα Ένταξης.....	σελ.28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΝΟΗΤΙΚΗ ΥΣΤΕΡΗΣΗ

3.1 Ορισμός.....	σελ.29
3.2 Αξιολόγηση της νοημοσύνης.....	σελ.29
3.3 Διαγνωστικά κριτήρια και ταξινόμηση της νοητικής υστέρησης.....	σελ.29
3.4 Επίπεδο λειτουργικότητας παιδιών με νοητική υστέρηση.....	σελ.30
3.5 Επιδημιολογικά δεδομένα για τη νοητική υστέρηση.....	σελ.31
3.6 Αιτιολογία.....	σελ.32
3.7 Προβλήματα.....	σελ.33
3.7.1 Βαριά Νοητική Υστέρηση – Προβλήματα.....	σελ.33
3.8 Ρόλος ειδικού.....	σελ.34
3.9 Πρόληψη.....	σελ.34
3.10 Θεραπευτική αντιμετώπιση.....	σελ.35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

4.1 Ορισμός.....	σελ.36
4.2 Προσβασιμότητα και Κοινωνική Πολιτική.....	σελ.36
4.3 Αναγκαιότητα δημιουργίας δικτύου στήριξης και πληροφόρησης.....	σελ.37
Συμπερασματικά.....	σελ.38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

5.1 Ορισμός.....	σελ.39
5.2 Κοινωνικό Κεφάλαιο και Κοινωνικά Δίκτυα.....	σελ.39
5.3 Κοινωνικό Κεφάλαιο και Κοινωνική Ανάπτυξη.....	σελ.40

΄Β μέρος: Ερευνητικό

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας.....	σελ.44
6.2 Ερευνητικές υποθέσεις και ερευνητικά ερωτήματα.....	σελ.44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1 Ερευνητική στρατηγική.....	σελ.45
7.2 Στατιστική ανάλυση.....	σελ.45
7.3 Ο πληθυσμός και το πλαίσιο της μελέτης.....	σελ.45
7.4 Η επιλογή του δείγματος.....	σελ.45
7.5 Το ερευνητικό εργαλείο.....	σελ.45
7.5.1 Μέσο έρευνας.....	σελ.45
7.5.2 Θεματικές ενότητες εργαλείου.....	σελ.46
7.5.3 Η δομή του εργαλείου.....	σελ.46
7.6 Χρονοδιάγραμμα ενεργειών.....	σελ.47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

8.1 Αποτελέσματα.....	σελ.46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο : ΣΥΖΗΤΗΣΗ

9.1 Συζήτηση.....	σελ.67
9.2 Συμπεράσματα.....	σελ.70
9.3 Προτάσεις.....	σελ.71

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ.73

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	σελ.76

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2	σελ.116

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η μελέτη αυτή αποτελεί την πτυχιακή μας εργασία, η οποία εγκρίθηκε, εκπονήθηκε και παραδόθηκε 2007- 2008 στο ΑΤΕΙ Κρήτης (Ηράκλειο).

Για την ολοκλήρωση της εργασίας αυτής συνέβαλαν πολλοί άνθρωποι και με πολλούς τρόπους. Για τον λόγο αυτό θα θέλαμε να εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας σε όλους αυτούς που βοήθησαν με τον δικό τους ξεχωριστό τρόπο.

Ειδικότερα, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά, αγαπημένα άτομα που στήριξαν την όλη αυτή προσπάθεια, ήταν δίπλα μας όλο το χρονικό αυτό διάστημα και ενθάρρυναν την κάθε κίνηση μας.

Βελονάκη Θεοπίστη
Σταμέλος Σπυρίδων- Γεώργιος
Φούρναρη Χαρίκλεια

Ηράκλειο 2008

Α΄ ΜΕΡΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

*Άφησε με να μπω στην καρδιά σου και πιάσε το χέρι μου.
Θέλω να μου δανείσεις τα φτερά σου, βοήθησε με να μεγαλώσω.
Άνοιξε τα μπράτσα σου κι αγκάλιασε με.
Θέλω να 'μαι ένα αστέρι και να παρατηρώ τον κόσμο,
θέλω να 'μαι το άρωμα σε κάθε λουλούδι,
θέλω να σπάσω τα εμπόδια για να 'μαστε μαζί.
Θέλω να μοιραστώ την μαγεία του τραγουδιού.
Δεν είναι απαραίτητα τα χέρια για να αγγίζουμε τον ουρανό.
Δεν είναι απαραίτητα τα πόδια για να πηγαίνουμε μπροστά.
Δεν είναι απαραίτητα τα μάτια για να βλέπουμε μέσα μας.
Για να αισθανόμαστε ζωντανοί, έχουμε ανάγκη από ένα όνειρο.
Γι' αυτό άφησε με να μπω στην καρδιά σου!*

(«Very Special Arts», στο Harings et al., 1986)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο εκπαιδευτικός κόσμος αποτελεί ένα ζωντανό κύτταρο μέσα στο σώμα της κοινωνίας. Ένας τέτοιος, λοιπόν, εκπαιδευτικός κόσμος, δεν μπορεί να αγνοεί ή να παραμένει ουδέτερος απέναντι στα άτομα με αναπηρία. Μπορούμε να πούμε, ότι η εκπαίδευση αναδεικνύεται ως αναγκαιότατος ενδιάμεσος ανάμεσα στα άτομα με αναπηρία και τον κοινωνικό ιστό, ως αναγκαιότατος μοχλός ευαισθητοποίησης και συνείδησης.

Ο κόσμος των ατόμων με αναπηρία δεν είναι πλέον άγνωστος. Έρευνα, επιστήμη, εκπαίδευση και θεσμοί έχουν τη δυνατότητα να συστηματοποιήσουν την ομαλή ενσωμάτωση των ατόμων αυτών. Η μεθοδική αγωγή θα πείσει ότι αυτοί οι μηχανισμοί, θα πρέπει να κινούνται με συντονισμένες ενέργειες και μέσα από αποφασιστική θέληση να απαλειφθούν οι διακρίσεις και οι κατηγοριοποιήσεις που αποτελούν τροχοπέδη για την δημιουργία ελεύθερων, δημοκρατικών, προηγμένων κοινωνιών.

Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ευρέως αποδεκτή περιγραφή των εννοιών ανάπηρος και αναπηρία, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται και η ενιαία παιδαγωγική προσέγγιση των αναπήρων. Προφανώς αυτό δεν οφείλεται μόνο στο γεγονός ότι υπάρχουν πολλές θεωρητικές απόψεις και εκτιμήσεις, αλλά κυρίως στο ότι υπάρχουν ποικίλες μορφές αναπηρίας. Οι διαφορετικές αυτές μορφές αναπηρίας επηρεάζουν και το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών μέτρων τα οποία κατά καιρούς θεσμοθετούνται.

Σύμφωνα με τον ορισμό του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του Ο.Η.Ε.(1975), παρόλα αυτά, ο όρος «ανάπηρος» αναφέρεται σε οποιοδήποτε άτομο δεν μπορεί να εξασφαλίσει μόνο του όλες ή ένα μέρος από τις ανάγκες μιας φυσιολογικής ατομικής ή και κοινωνικής ζωής λόγω κάποιου εκ γενετής ή επίκτητου σωματικού ή διανοητικού μειονεκτήματος.

Στις μέρες μας ισχύει ακόμη ο ορισμός για την Ειδική Αγωγή, όπως προκύπτει από τον νόμο 1143/8, όπου αναφέρεται ως σκοπός «η παροχή ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης εις αποκλίνοντα εκ του φυσιολογικού άτομα, η λήψις μέτρων κοινωνικής μερίμνης και η αντιστοίχος προς τας δυνατότητας των ένταξις αυτών εις την κοινωνικήν ζωήν και την επαγγελματικήν δραστηριότητα, δια της εφαρμογής ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, εν συνδιασμό προς ιατρικά και άλλα κοινωνικά μέτρα»(ΦΕΚ 80/31.3.81, τ.Α', κεφ.Α, άρθρο 1).

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι βασικές μορφές ειδικής εκπαίδευσης είναι το ειδικό σχολείο και η ειδική τάξη. Τα ειδικά σχολεία, με την σημερινή τους μορφή, είναι εκπαιδευτικά ιδρύματα που εφαρμόζουν την υποχρεωτική εκπαίδευση σε παιδιά και νέους. Πρόκειται, δηλαδή, για μια ειδική μορφή της βασικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Λειτουργούν με διδακτικές μεθόδους, μέτρα, σχολικά προγράμματα και σχολικούς στόχους όμοιους με αυτούς των γενικών σχολείων. Οι εκπαιδευτικοί, στην πλειονότητα τους, διαθέτουν παρόμοια κατάρτιση με τους εκπαιδευτικούς των γενικών σχολείων, ενώ διοικητικά, νομοθετικά και λειτουργικά υπάγονται στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. Για ότι έχει να κάνει με τις ειδικές τάξεις /τμήματα, δημιουργήθηκαν σε γενικά σχολεία (1983-84), με σκοπό την αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών, αναπήρων και μη (στη διάρκεια μιας δεκαπενταετίας αυξήθηκαν σε 697). Οι κατηγορίες παιδιών που μπορούν να παρακολουθούν τα ειδικά σχολεία και τις ειδικές τάξεις είναι οι ακόλουθες: τυφλά και με προβλήματα όρασης, κωφά και βαρήκοα,

νοητικά καθυστερημένα, κοινωνικά δυσπροσάρμοστα, σωματικά ανάπηρα και παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες.¹

Τα ειδικά σχολεία μπορούμε να πούμε ότι παραμένουν «κλειστά σχολεία». Ο μαθητικός πληθυσμός, επιλέγεται με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, με αποτέλεσμα τόσο τον αποκλεισμό των μαθητών και των οικογενειών τους, όσο και τον αποκλεισμό των ίδιων των ειδικών σχολείων. Επιπροσθέτως, η ύπαρξη προκαταλήψεων που πηγάζουν από τον ρόλο που ιστορικά είχαν ιδρύματα διαφόρων τύπων, μέσα, δηλαδή από την αντίληψη ότι παρέχουν διαφορετική μορφή εκπαίδευσης, η οποία βασίζεται πολύ περισσότερο στον οίκτο και την προστασία που χρειάζονται οι μαθητές τους και λιγότερο στους γενικούς στόχους που έχει η εκπαίδευση, έρχεται να κάνει στην κατάσταση αδιέξοδη. «Η γκετοποίηση» των μαθητών των ειδικών σχολείων, με έναν ισχύοντα περιορισμό, κατά πλειοψηφία, με τους ομοίους τους, δυσχεραίνει μια ομαλή και επιθυμητή κοινωνικοποίηση.

Είναι κοινώς αποδεκτή η διαπίστωση ότι το σχολείο, ως κοινωνικός θεσμός αποτελεί έναν από τους βασικότερους φορείς κοινωνικοποίησης του ατόμου. Επηρεάζει και παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία δόμησης και εξέλιξης της προσωπικότητας. Ακόμη μπορούμε να πούμε ότι ο τρόπος λειτουργίας του σχολείου και η παιδαγωγική σχέση εκπαιδευτικού- μαθητή, επηρεάζει και καθορίζει την επίδοση, την συμπεριφορά και την σχολική προσαρμογή των παιδιών.

Επομένως, μια ομαλή κοινωνικοποίηση και ειδικότερα μια αποτελεσματική ένταξη των παιδιών με και χωρίς αναπηρίες στο κοινωνικό σύνολο, μπορεί να θεωρηθεί ως επιτυχία του σχολείου. Το γεγονός μιας ενδεχόμενης αποτυχίας από την άλλη, στηρίζεται στην αντίφαση που υπάρχει μεταξύ της πρόθεσης του σχολείου να μορφώσει και της σχετικής αδυναμίας της οργάνωσής του να το πετύχει.

Γενικότερος σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η καταγραφή των αναγκών των σχολικών μονάδων της Δευτεροβάθμιας Ειδικής Αγωγής στο Δήμο Ηρακλείου . Οι επιμέρους στόχοι της μελέτης μας είναι:

- Η καταγραφή του δυναμικού των σχολικών μονάδων της Δευτεροβάθμιας Ειδικής Αγωγής.
- Η ποιοτική αυτοαξιολόγηση των παραπάνω μονάδων.
- Η δημιουργία βάσης δεδομένων με τα βασικά χαρακτηριστικά των μαθητών που φοιτούν στις μονάδες.
- Η καταγραφή των παρερχομένων υπηρεσιών, προγραμμάτων, δομών, πόρων του των σχολικών μονάδων.
- Οι προτάσεις των ίδιων για την κάλυψη των εκφρασμένων αναγκών.

Οι άξονες με τους οποίους θα ασχοληθεί η παρούσα εργασία στο θεωρητικό μέρος είναι οι εξής: Πρώτο κεφάλαιο: αρχικά θα γίνει αναφορά στον ορισμό και στην ανάλυση του φαινομένου της αναπηρίας. Δεύτερο κεφάλαιο: παρουσιάζεται ο θεσμός της Ειδικής Αγωγής. Πιο συγκεκριμένα, περιγράφεται η ιστορική εξέλιξη της Ειδικής Αγωγής, δίνεται ο ορισμός της και παρουσιάζονται βασικά σημεία που την χαρακτηρίζουν. Τρίτο κεφάλαιο: στο σημείο αυτό παρατίθενται ο ορισμός, η αιτιολογία, η θεραπευτική αντιμετώπιση της νοητικής υστέρησης και τα διάφορα χαρακτηριστικά της. Τέταρτο κεφάλαιο: γίνεται προσπάθεια ανάλυσης του όρου προσπελασιμότητα και τονίζεται η αναγκαιότητα δημιουργίας δικτύου στήριξης και πληροφόρησης. Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο: παρουσιάζεται η έννοια του

---

¹ Ζώνιου- Σιδέρη, Α. (2000). Άτομα με ειδικές ανάγκες και η ένταξη τους. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.

κοινωνικού κεφαλαίου και συναφής όροι προς αυτή, όπως τα κοινωνικά δίκτυα και η κοινωνική ανάπτυξη.

Έπειτα θα ακολουθήσει το δεύτερο μέρος της εργασίας που σχετίζεται με την έρευνα. Αφού γίνει περιγραφή της μεθοδολογίας της έρευνας, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^Ο : ΑΝΑΠΗΡΙΑ

1.1 Ορισμός.

Σύμφωνα με τον ορισμό του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του Ο.Η.Ε (1975), ο όρος ανάπηρος αναφέρεται σε οποιοδήποτε άτομο δεν μπορεί να εξασφαλίσει μόνο του όλες ή ένα μέρος από τις ανάγκες μιας φυσιολογικής ατομικής και κοινωνικής ζωής λόγω κάποιου εκ γενετής ή επίκτητου σωματικού ή διανοητικού μειονεκτήματος. Η μειονεξία του αναπήρου συνεπώς, άσχετα από την μορφή και το χρόνο που εκδηλώνεται, προκαλεί μερική ή ολική απώλεια της ικανότητας του ατόμου να καλύπτει τις ανάγκες του².

Ο όρος «αναπηρία» (disability) χρησιμοποιείται ως ένας γενικός όρος και σύμφωνα με την ιατροκεντρική αντίληψη σχετίζεται με τις βλάβες, την απώλεια ή την απόκλιση από τις «φυσιολογικές» ψυχολογικές, κινητικές ή βιολογικές λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος³.

Σύμφωνα με τον ορισμό της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, ως «αναπηρία» (handicap) ορίζεται «οποιοδήποτε μειονέκτημα για ένα συγκεκριμένο άτομο, προερχόμενο από μια οργανική, ψυχική ή λειτουργική διαταραχή, το οποίο περιορίζει ή εμποδίζει την εκπλήρωση ενός ρόλου ο οποίος είναι φυσιολογικός γι' αυτό το άτομο σε σχέση με την ηλικία, το φύλο και τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες». Η ταξινόμηση της αναπηρίας είναι μια ταξινόμηση συνθηκών οι οποίες τοποθετούν το άτομο «σε μια μειονεκτική θέση σε σχέση με τους γύρω του όταν εξετασθούν υπό το πρίσμα των προτύπων της κοινωνίας». Η ταξινόμηση της αναπηρίας έχει να κάνει με τη σχέση η οποία αναπτύσσεται μεταξύ της κοινωνίας, της κουλτούρας και των ανθρώπων που έχουν διαταραχές ή μειονεκτήματα, όπως εκφράζεται στους ρόλους της ζωής των ανθρώπων.

Σύμφωνα με τα παραπάνω η έννοια του όρου «αναπηρία» διαφέρει ανάλογα με τον τόπο, την εποχή, το πολιτισμικό επίπεδο και την φιλοσοφία, βλέπουμε λοιπόν ότι δεν υπάρχει ένας ορισμός αυτού του όρου διεθνώς αποδεκτός.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το νόμο 1566 του 1985 που αφορά την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και την Ειδική Αγωγή, «άτομα με ειδικές ανάγκες θεωρούνται, κατά την έννοια αυτού του νόμου, τα πρόσωπα τα οποία από οργανικά, ψυχικά, ή κοινωνικά αίτια παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στη γενικότερη ψυχοσωματική κατάσταση ή στις επιμέρους λειτουργίες τους και σε βαθμό που δυσκολεύεται ή παρεμποδίζεται σοβαρά η παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, η δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο»⁴.

Κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος της Ελλάδας 2001 (αρθ.21, παρ.6) καθιερώθηκε ο όρος «άτομα με αναπηρίες» σε αντικατάσταση του «όρου άτομα με ειδικές ανάγκες»⁵.

² Σταθόπουλος, Π. (1999). *Κοινωνική Πρόνοια. Μια γενική θεώρηση*. Έλλην. Αθήνα. Σελ. 323.

³ Πηγή: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία έκθεση «Άτομα με Αναπηρία: Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία (2004-2010). Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών στόχων και πραγματικότητας, Αθήνα (2003).

⁴ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αθήνα, 30 Σεπτεμβρίου 1985, τεύχος πρώτο, αρ. φυλ. 167.

⁵ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αθήνα, 18 Απριλίου 2001, τεύχος πρώτο, αρ. φυλ. 85.

1.2 Ιστορική αναδρομή.

Στις αρχές του '80 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας συνέθεσε έναν ορισμό περί της ανικανότητας. Αυτός ο ορισμός περιγράφει την έννοια της εξασθένησης, της ανικανότητας και της αναπηρίας ως εξής:

- Εξασθένηση: Απώλεια ή ανωμαλία στην δομή ή την λειτουργία.
- Ανικανότητα: Μειονεξία να εκτελεστεί μια δραστηριότητα κάτω από φυσιολογικές συνθήκες για έναν άνθρωπο, λόγω μιας εξασθένησης.
- Αναπηρία: Ανικανότητα να εκτελεστούν οι φυσιολογικοί κοινωνικοί ρόλοι λόγω μιας εξασθένησης ή μειονεξίας⁶.

Οι παραπάνω ορισμοί τέθηκαν αρχικά για την διευκόλυνση του ιατρικού προσωπικού. Όμως οι ορισμοί αυτοί είναι που ενισχύουν την παρερμηνεία ότι η αναπηρία συνδέεται με την κακή υγεία και ότι τα άτομα με αναπηρία χρειάζονται την περίθαλψη και την προσοχή του ιατρικού επαγγέλματος⁷ «μόνο».

Στις μέρες μας πρέπει να γίνει σαφές ότι η αναπηρία, σαφώς υπονοεί ότι υπάρχει κάποιος λειτουργικός περιορισμός που έχει προκληθεί από μια ασθένεια, ένα ατύχημα ή μια φυσική κατάσταση και αντιμετωπίζεται ως ένα σημείο ιατρικά, αλλά η όλη αντιμετώπιση της αναπηρίας χρίζει και καθιστά απαραίτητη την εφαρμογή μιας σχεδιασμένης και καλά δομημένης κοινωνικής πολιτικής⁸. Εξαιτίας του ότι πέραν του σωματικού – λειτουργικού περιορισμού έχουν να αντιμετωπίσουν και τον περιορισμό – αποκλεισμό της ίδιας τους κοινωνίας.

Η κατάσταση μπορούμε να πούμε ότι έχει βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν, όπου τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπιζόταν ως εντελώς ανεπιθύμητοι από τον κοινωνικό τους περίγυρο. Αποτέλεσμα: η πλήρης απομόνωση τους. Ιδρύματα κλειστής περίθαλψης, άσυλα και το οικογενειακό περιβάλλον ήταν θα λέγαμε οι φορείς με τους οποίους το άτομο με αναπηρία είχε να κάνει. Τα κοινωνικά τους δικαιώματα, η επαγγελματική εκπαίδευση και αποκατάσταση δεν λαμβανόταν υπόψη. Η ένταξη ή επανένταξη στο κοινωνικό σύνολο αποτελούσε ουτοπία.

Στην παρούσα φάση, η σύγχρονα πολιτική αποβλέπει στην στη λήψη μέτρων και στην διαμόρφωση προγραμμάτων τα οποία περιλαμβάνουν:

1. πρόληψη αναπηρίας, η οποία επιτυγχάνεται με την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και αγωγή υγείας του κοινού.
2. την ανίχνευση περιπτώσεων συγγενούς αναπηρίας σε βρέφη και νήπια όσο το δυνατό νωρίτερα.
3. την έγκαιρή διάγνωση, ώστε να αρχίσει η ανάλογη θεραπεία ή άλλη αντιμετώπιση του προβλήματος.
4. αποκατάσταση, κοινωνική και επαγγελματική.

Στόχοι της αποκατάστασης είναι η ένταξη του αναπήρου στην κοινωνία, σε εργασιακό περιβάλλον, στην τοπική κοινωνία και πολλές φορές στην ίδια την οικογένεια, με όσο το δυνατό, ικανοποιητικού επιπέδου λειτουργικότητας.

Η σύγχρονη τεχνολογία και οι διαφορετικές αντιλήψεις σε σχέση με το παρελθόν, δίνουν μια θετική χροιά στο συγκεκριμένο πρόβλημα που αντιμετωπίζει το ίδιο το άτομο και τα μέλη της οικογένειάς του⁹.

⁶ Disabled Living Foundation, (2006), "Disability awareness", p. 6.

⁷ Disabled Living Foundation, (2006), "Disability awareness", p. 5.

⁸ Disabled Living Foundation, (2006), "Disability awareness", p. 5.

⁹ Σταθόπουλος, Π. (1999). *Κοινωνική Πρόνοια. Μια γενική θεώρηση*. Έλλην. Αθήνα.

1.3 Κατηγορίες – Είδη Αναπηρίας

Κατηγορίες Αναπηρίας¹⁰

- ❖ *Κατηγορία 0:* Δεν υφίσταται λειτουργικός περιορισμός και αναπηρία.
- ❖ *Κατηγορία 1:* Ελαφρά αναπηρία. Παρατηρείται μόνο κάποια δυσανεξία λόγω των προβλημάτων υγείας από τα οποία υποφέρει το άτομο. Υπάρχει μόνο κάποιος περιορισμός της λειτουργικότητας σε λίγες δραστηριότητες, χωρίς να δημιουργείται εξάρτηση από άλλα άτομα.
- ❖ *Κατηγορία 2:* Μέτρια αναπηρία. Παρατηρείται σαφής περιορισμός της δραστηριότητας και υπάρχει συχνή ανάγκη χρήσης υποστηρικτικών μέσων (υποστηρικτικής τεχνολογίας).
- ❖ *Κατηγορία 3:* Σοβαρή αναπηρία. Υπάρχει σημαντικός περιορισμός των δραστηριοτήτων, πράγμα που δημιουργεί την ανάγκη τρίτου προσώπου για κάποιες δραστηριότητες.
- ❖ *Κατηγορία 4:* Πολύ σοβαρή αναπηρία (πλήρης αναπηρία). Η εξάρτηση από άλλα πρόσωπα είναι πλήρης. Σχεδόν όλες οι δραστηριότητες είναι περιορισμένες σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Είδη Αναπηρίας¹¹

- ❖ Οι τυφλοί και όσοι έχουν σοβαρές διαταραχές στην όραση.
- ❖ Οι κωφοί και βαρήκοοι.
- ❖ Όσοι έχουν κινητικές διαταραχές.
- ❖ Όσοι έχουν νοητική καθυστέρηση.
- ❖ Όσοι εμφανίζουν επιμέρους δυσκολίες στη μάθηση (δυσλεξία, διαταραχή λόγου και άλλα) ή είναι γενικότερα δυσπροσάρμοστοι.
- ❖ Όσοι πάσχουν από ψυχικές νόσους και συναισθηματικές αναστολές.
- ❖ Οι επιληπτικοί.
- ❖ Οι χανσενικοί (λεπροί).
- ❖ Όσοι πάσχουν από ασθένειες που απαιτούν μακρόχρονη θεραπεία και παραμονή σε νοσηλευτικά ιδρύματα, κλινικές ή πρεβεντόρια.
- ❖ Κάθε άτομο νηπιακής, παιδικής ή εφηβικής ηλικίας, που δεν ανήκει σε μια από τις προηγούμενες περιπτώσεις και που παρουσιάζει διαταραχή της προσωπικότητας από οποιαδήποτε αιτία..

1.4 Θεωρητικές προσεγγίσεις αναπηρίας.

Βιοϊατρικό Μοντέλο

Στη σύγχρονη κοινωνία το κύριο μοντέλο, που χρησιμοποιείται για να ερμηνευτεί το φαινόμενο της αναπηρίας, είναι το λεγόμενο βιοϊατρικό (*biomedical model*). Το τελευταίο αντιλαμβάνεται την αναπηρία ως “βλάβη” και προτείνει την αποκατάστασή της ή τουλάχιστον την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεών της σε επίπεδο “περιορισμού της δραστηριότητας”¹²

¹⁰ Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας Αλληλεγγύης, «Το νέο σύστημα ταξινόμησης και αξιολόγησης των ατόμων με αναπηρία» Αθήνα 2005.

¹¹ Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας Αλληλεγγύης, «Το νέο σύστημα ταξινόμησης και αξιολόγησης των ατόμων με αναπηρία» Αθήνα 2005.

¹² http://www.pspa.uoa.gr/data/download/ede/conferences/KDP_2003/Proceedings/Lepida_Styliani.pdf

Υποστηρίζει ότι η αναπηρία πηγάζει από φυσικά και εντελώς ελεγχόμενα αίτια, αντιλαμβανόντος την ως “βλάβη” και προτείνοντας την αποκατάστασή της ή τουλάχιστον την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεών της σε επίπεδο «περιορισμού της δραστηριότητας.» Προϋποθέτει ότι υπάρχει ένα αντικειμενικό κριτήριο ορισμού της αναπηρίας, το οποίο συνιστά αξιόπιστο εργαλείο για τη συλλογή πληροφοριών και δεδομένων. Αντικειμενικό ως προς το ότι απομονώνει και απλοποιεί την εν λόγω κατάσταση αναπηρίας, ως μια φόρμα, που στηρίζεται κατ’ εξοχήν σε επιστημονική ιατρική έρευνα.

Κοινωνικό Μοντέλο

Το εν λόγω μοντέλο δίνει βαρύτητα στις επιπτώσεις των απαιτήσεων της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, αντιμετωπίζοντας την αναπηρία ως στίγμα μιας κοινωνικά οριζόμενης ομάδας. Αντί να ψάχνει για προσωπικά χαρακτηριστικά του αναπήρου, εστιάζεται κυρίως στην κοινότητα και την κοινωνία, στα πλαίσια της οποίας διαβιούν τα άτομα. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στους άγραφους κανόνες, αξίες ή στερεότυπα, παρά στην ανικανότητα του ατόμου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της κοινωνίας, γεγονός που οδηγεί αναπόφευκτα στην αναπηρία¹³.

Με άλλα λόγια, τα χαρακτηριστικά της αναπηρίας προσδιορίζονται όχι από τη βλάβη ή τον λειτουργικό περιορισμό, αλλά από το κοινωνικό περιβάλλον, που αποτυγχάνει να προσαρμοστεί στις ανάγκες και προσδοκίες των πολιτών με αναπηρίες. Τονίζεται ιδιαίτερα η δυναμική και η πολυπλοκότητα του φαινομένου, οι οποίες περιλαμβάνουν το στίγμα, την προκατάληψη και τη διάκριση, στοιχεία δηλαδή τα οποία το βιοϊατρικό μοντέλο αγνοεί ή απορρίπτει τελείως.

Κοινωνικό – Ιατρικό Μοντέλο

Το κοινωνικό – ιατρικό μοντέλο περιλαμβάνει αξιοσημείωτα στοιχεία για την εξήγηση της αναπηρίας. Βασίζεται στη σύνθεση των δύο παραπάνω μοντέλων, αξιοποιώντας και τις δύο διαφορετικές οπτικές της αναπηρίας. Παρέχει κατ’ αυτόν τον τρόπο μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση, καθώς διαπραγματεύεται το ζήτημα από ιατρική, ατομική και κοινωνική σκοπιά¹⁴.

Για πρώτη φορά, στην όλη διαδικασία της αναπηρίας εξετάζονται οι παράγοντες που επηρεάζουν και τα δύο μέρη της σχέσης αναπηρίας – περιβάλλοντος. Οι μεν παράγοντες διαχωρίζονται σε εξωτερικούς και εσωτερικούς, ενώ συγκεκριμενοποιείται η επίδραση τους τόσο στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, όσο και στις ικανότητες του ατόμου.

Γίνεται, λοιπόν, προφανής η σημασία του κοινωνικού – ιατρικού μοντέλου, που έγκειται στην παροχή μιας πιο ισορροπημένης και σφαιρικής οπτικής των εξίσου σημαντικών τομέων του ατόμου και της κοινωνίας – περιβάλλοντος. Διότι επεκτείνει τις παραδοσιακές επιδημιολογικές, ιατρικές και προνοιακές θεωρίες πέρα από την φύση καθ’ αυτή της αναπηρίας, και εστιάζεται στα λειτουργικά αποτελέσματα. Με άλλα λόγια, αποδεικνύει ότι η αναπηρία είναι ένα διεπιστημονικό φαινόμενο, στο οποίο έχουν λόγο όχι μόνο οι ιατροί, οι ψυχολόγοι και οι θεραπευτές, αλλά και οι αρχιτέκτονες, οι πολιτικοί μηχανικοί και άλλοι¹⁵.

¹³ http://www.pspa.uoa.gr/data/download/ede/conferences/KDP_2003/Proceedings/Lepida_Styliani.pdf

¹⁴ http://www.pspa.uoa.gr/data/download/ede/conferences/KDP_2003/Proceedings/Lepida_Styliani.pdf

¹⁵ http://www.pspa.uoa.gr/data/download/ede/conferences/KDP_2003/Proceedings/Lepida_Styliani.pdf

1.5 Οι Πρότυποι Κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες¹⁶.

Κανόνας 1. Ενημέρωση

Τα κράτη πρέπει να αναλαμβάνουν δράση με στόχο την ενημέρωση της κοινωνίας για τα άτομα με Αναπηρία, τα δικαιώματά τους, τις ανάγκες τους, τις δυνατότητες και τη συνεισφορά τους.

Κανόνας 2. Ιατρική Περίθαλψη

Τα κράτη πρέπει να διασφαλίζουν την παροχή αποτελεσματικής ιατρικής περίθαλψης στα άτομα με Αναπηρία.

Κανόνας 3. Αποκατάσταση

Τα Κράτη πρέπει να διασφαλίζουν την παροχή υπηρεσιών αποκατάστασης στα άτομα με Αναπηρία, προκειμένου αυτά να πετύχουν και να διατηρήσουν το βέλτιστο επίπεδο αυτονομίας και λειτουργικότητας.

Κανόνας 4. Υπηρεσίες Υποστήριξης

Τα Κράτη πρέπει να διασφαλίζουν τη δημιουργία και παροχή υπηρεσιών υποστήριξης, συμπεριλαμβανομένων των τεχνικών βοηθημάτων για άτομα με Αναπηρία, ώστε να τα βοηθήσουν στην αύξηση του επιπέδου αυτονομίας στην καθημερινή τους ζωή και στην άσκηση των δικαιωμάτων τους.

Κανόνας 5. Πρόσβαση

Τα Κράτη πρέπει να αναγνωρίζουν τη σημασία της πρόσβασης στη διαδικασία εξίσωσης των ευκαιριών σε όλες τις πλευρές της κοινωνίας. Για τα άτομα με Αναπηρία κάθε κατηγορίας,

Τα Κράτη θα πρέπει: α) να εισάγουν προγράμματα δράσης που θα καταστήσουν το φυσικό περιβάλλον προσβάσιμο και β) να αναλάβουν μέτρα για την πρόσβαση στην πληροφόρηση και την επικοινωνία.

Κανόνας 6. Εκπαίδευση

Τα Κράτη πρέπει να αναγνωρίζουν την αρχή της ισότητας των ευκαιριών στη βασική, μέση και ανώτατη εκπαίδευση για τα παιδιά, τους νέους και τους ενήλικες με Αναπηρία, σε ενταγμένες δομές. Πρέπει να φροντίζουν ώστε η εκπαίδευση των ατόμων με Αναπηρία να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος.

Κανόνας 7. Απασχόληση

Τα Κράτη πρέπει να αναγνωρίσουν την ανάγκη για τα άτομα με Αναπηρία να ενδυναμωθούν, προκειμένου να είναι σε θέση να ασκούν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους, ειδικά στον τομέα της εργασίας. Στις αστικές αλλά και στις αγροτικές περιοχές, θα πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες για προαγωγική και επικερδή απασχόληση στην αγορά εργασίας.

---

¹⁶ Οι πρότυποι κανόνες για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες εγκρίθηκαν από την γενική συνέλευση του Ο.Η.Ε. κατά την 48^η συνεδρία, στις 20 Δεκεμβρίου του 1993 (απόφαση 48/96), Ηνωμένα Έθνη, 1994.

Κανόνας 8. Διατήρηση εισοδήματος και κοινωνική ασφάλιση

Τα κράτη φέρουν την ευθύνη παροχής στα άτομα με Αναπηρία κοινωνικής ασφάλισης και διατήρησης του εισοδήματος.

Κανόνας 9. Οικογενειακή ζωή και προσωπική ακεραιότητα

Τα Κράτη πρέπει να προωθούν την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με Αναπηρία στην οικογενειακή ζωή. Πρέπει να προωθούν το δικαίωμα τους στην ατομική ακεραιότητα και να φροντίζουν ώστε οι νόμοι να μην κάνουν διακρίσεις εις βάρος των ατόμων με Αναπηρία σε ότι αφορά τις σεξουαλικές τους σχέσεις, το γάμο και την πατρότητα/ μητρότητα.

Κανόνας 10. Πολιτισμός

Τα Κράτη πρέπει να φροντίζουν για την ισότιμη ένταξη και συμμετοχή των ατόμων με Αναπηρία σε πολιτιστικές δραστηριότητες.

Κανόνας 11. Αναψυχή και Αθλητισμός

Τα κράτη πρέπει να λάβουν μέτρα ώστε τα άτομα με Αναπηρία να αποκτήσουν ίσες ευκαιρίες για αναψυχή και αθλητισμό.

Κανόνας 12. Θρησκεία

Τα κράτη πρέπει να μεριμνούν για την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρίες στη θρησκευτική ζωή της κοινότητάς τους.

Κανόνας 13. Πληροφόρηση και Έρευνα

Τα κράτη έχουν την τελική ευθύνη για τη συλλογή και διάχυση της πληροφόρησης για τις συνθήκες ζωής, των ατόμων με αναπηρίες και για την προώθηση εκτεταμένης έρευνας για όλα τα θέματα, συμπεριλαμβανομένων των εμποδίων που επηρεάζουν τη ζωή των ατόμων με αναπηρίες.

Κανόνας 14. Σχεδιασμός Πολιτικής και Προγραμματισμός

Τα κράτη θα μεριμνούν ώστε να λαμβάνονται υπόψη ζητήματα σχετικά με την αναπηρία σε όλες τις σχετικές πολιτικές και εθνικά προγράμματα.

Κανόνας 15. Νομοθεσία

Τα Κράτη φέρουν την ευθύνη να θέτουν τις νομικές βάσεις που απαιτούνται ώστε τα μέτρα που λαμβάνονται να οδηγούν στην επίτευξη του σκοπού της πλήρους συμμετοχής και ισότητας για τα άτομα με Αναπηρία.

Κανόνας 16. Οικονομικές Πολιτικές

Τα Κράτη φέρουν την οικονομική ευθύνη για την υλοποίηση εθνικών προγραμμάτων και μέτρων που θα συμβάλλουν στην εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία.

Κανόνας 17. Συντονισμός των Δράσεων

Τα Κράτη είναι υπεύθυνα για την ίδρυση και ενίσχυση εθνικών συντονιστικών επιτροπών ή συναφών οργάνων που θα λειτουργούν ως εθνικά σημεία αναφοράς για τα ζητήματα της αναπηρίας.

Κανόνας 18. Οργανώσεις των Ατόμων με Αναπηρία.

Τα Κράτη πρέπει να αναγνωρίζουν το δικαίωμα των οργανώσεων των ατόμων με Αναπηρία να εκπροσωπούν τα άτομα με αναπηρίες σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Τα Κράτη πρέπει ακόμη να αναγνωρίζουν τον συμβουλευτικό ρόλο των οργανώσεων των ατόμων με Αναπηρία στη λήψη αποφάσεων για ζητήματα σχετικά με την αναπηρία.

Κανόνας 19. Εκπαίδευση Προσωπικού

Τα Κράτη είναι υπεύθυνα για την διασφάλιση επαρκούς εκπαίδευσης, σε όλα τα επίπεδα, του προσωπικού, που εμπλέκεται στο σχεδιασμό και την παροχή προγραμμάτων και υπηρεσιών που αφορούν στα άτομα με Αναπηρία.

Κανόνας 20. Παρακολούθηση και Αξιολόγηση των Προγραμμάτων, για τα Άτομα με Αναπηρία κατά την Εφαρμογή των Κανόνων.

Τα Κράτη είναι υπεύθυνα για την συνεχή παρακολούθηση και αξιολόγηση των προγραμμάτων και υπηρεσιών που αφορούν στην εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με Αναπηρία.

Κανόνας 21. Τεχνική και Οικονομική Συνεργασία.

Τα Κράτη, βιομηχανικά και αναπτυσσόμενα, έχουν την ευθύνη να συνεργάζονται και να λαμβάνουν μέτρα για την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ατόμων με Αναπηρία στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Κανόνας 22. Διεθνής Συνεργασία

Τα Κράτη πρέπει να συμμετέχουν ενεργά σε διεθνείς συνεργασίες που αφορούν σε πολιτικές για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με Αναπηρία.

1.6 Δικαιώματα Ατόμων Με Αναπηρία

Στην ιστορική αναδρομή που παρατέθηκε ολόκληρο στην αρχή του κεφαλαίου καταλήξαμε στο εξής συμπέρασμα ότι πέραν του σωματικού – λειτουργικού περιορισμού που αντιμετωπίζουν έχουν να αντιμετωπίσουν και τον περιορισμό – αποκλεισμό της ίδιας τους της κοινωνίας. Από τι όμως απαρτίζεται αυτός ο περιορισμός – αποκλεισμός:

- ❖ Στιγματισμός και Προκατάληψη απέναντι σε άτομα με αναπηρία.
- ❖ Έλλειψη ειδικών δομών για την εκπαίδευση και αγωγή των ατόμων με αναπηρία, των ανθρώπων που τους φροντίζουν, αλλά και του ευρύτερου κοινού.
- ❖ Έλλειψη και δυσκολία προσβασιμότητας σε κοινόχρηστους χώρους αλλά ακόμα και στην ίδια τους την κατοικία.
- ❖ Έλλειψη αυτονομίας εξαιτίας απουσίας αλλά και αδυναμίας απόκτησης ηλεκτροκινητικών και άλλων σύγχρονων μέσων.
- ❖ Μη ισότιμη συμμετοχή στα κοινά και παραγκωνισμός των ατόμων με αναπηρία.

- ❖ Μη ισότιμη μεταχείριση μεταξύ ατόμων με αναπηρία και ατόμων με μη αναπηρία¹⁷.

Όλα τα παραπάνω λοιπόν, αποτελούν τον περιορισμό και τον αποκλεισμό της κοινωνίας απέναντι στην «διαφορετικότητα» των ατόμων αυτών¹⁸.

Η διαφορετικότητα αυτή όμως δεν θα έπρεπε να αποτελεί στίγμα¹⁹ ή κατηγορία με προσδιορισμό μιας καθ' όλα ισότιμης συμμετοχής στο κοινωνικό γίνεσθαι στα πλαίσια τόσο της θεωρία όσο και της πράξης, στην προοπτική μιας καλύτερης κοινωνίας. Άλλωστε ο στιγματισμός εν γένει είναι η αδυναμία του στιγματισμένου να ανταποκριθεί στις αξιώσεις του παρατηρητή. Κατ' επέκταση ο κοινωνικός στιγματισμός είναι το δημοκρατικό και πολιτισμικό έλλειμμα μιας κοινωνίας απέναντι στα άτομα που την απαρτίζουν.

Επομένως οι σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες υποχρεούνται να σεβαστούν, με την δημιουργία νόμων, και να υπερασπιστούν τις κοινός αποδεκτές αρχές της αναγνώρισης και του σεβασμού των ανθρώπων²⁰ και της μοναδικότητας τους. Να κατοχυρώσουν και να εδραιώσουν την ισότιμη συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα, όπως αυτά καθορίζονται με βάση την αρχή της ισότητας των ευκαιριών και της ισότιμης μεταχείρισης με άξονα την αναγνώριση των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων. Να εξασφαλίσουν την αυτονομία των ατόμων με αναπηρία, την οποία κάθε άνθρωπος δικαιούται να έχει και να αισθάνεται, με την βοήθεια ηλεκτροκινητικών και σύγχρονων μέσων, αλλά και με την οικονομική ενίσχυση και επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με αναπηρία. Τέλος αναγκαία κρίνεται η εκπαίδευση και η ειδική αγωγή των ατόμων με αναπηρία όπως και του ευρύτερου περιβάλλοντός με σκοπό την εξάλειψη στερεοτυπών και προκαταλήψεων απέναντι στα άτομα με αναπηρία.

Στο ελληνικό παράδειγμα και συγκεκριμένα στο ελληνικό σύνταγμα περιλαμβάνονται μια σειρά από διατάξεις που συναπαρτίζουν ένα νομικό πλαίσιο ικανό να εξοπλίσει με δικαιώματα τα άτομα με αναπηρίες.²¹ Χαρακτηριστικά η νέα διάταξη της παρ. 6 του άρθρου 21 αναφέρει: «Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας». Δηλαδή ορίζεται ρητά η υποχρέωση της πολιτείας να ικανοποιήσει την ανάπτυξη της προσωπικότητας και την συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στα πλαίσια του κοινωνικού συνόλου. Την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων που διασφαλίζει το σύνταγμά μας, ενισχύουν οι διεθνείς διακηρύξεις και οι διεθνείς και περιφερειακές συμβάσεις για τα άτομα με αναπηρία. Η Ελλάδα είναι από τις πρώτες χώρες που με νομοθετική πράξη (Ν.2430/96) υιοθέτησε τους πρότυπους κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την εξίσωση των

¹⁷ Δ.Γ. Μαργιπλής, «Η στάση του υποκειμένου ως απαραίτητη προϋπόθεση απαλοιφής του κοινωνικού στιγματισμού», Τετράδια Ψυχιατρικής, τχ. 80, Οκτώβρης – Δεκέμβριος 2002, σσ 67 – 71.

¹⁸ Δ.Γ. Μαργιπλής, «Η στάση του υποκειμένου ως απαραίτητη προϋπόθεση απαλοιφής του κοινωνικού στιγματισμού», Τετράδια Ψυχιατρικής, τχ. 80, Οκτώβρης – Δεκέμβριος 2002, σσ 67 – 71.

¹⁹ Δ.Γ. Μαργιπλής, «Η στάση του υποκειμένου ως απαραίτητη προϋπόθεση απαλοιφής του κοινωνικού στιγματισμού», Τετράδια Ψυχιατρικής, τχ. 80, Οκτώβρης – Δεκέμβριος 2002, σσ 67 – 71.

²⁰ Βλ. ενδ: Δ. Αγραφιώτης, «Πολιτιστικές αβεβαιότητες», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999

²¹ Ν. Καλτσόγια – Τουρναβίτη, «Τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση» στο: Άτομα με αναπηρίες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, επιμ. Ο. Στασινοπούλου κ.ά., Κριτική, Αθήνα 2003, σ. 44

ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία του 1993²². Με βάση τον σεβασμό στις αποφάσεις του Ο.Η.Ε. ολόκληρη η Ευρωπαϊκή Ένωση δεσμεύεται και υποχρεούνται να υιοθετήσει ειδική πολιτική για τα άτομα με αναπηρίες. Πράγμα το οποίο πραγματοποιήθηκε με την δημιουργία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. (βλ. αναλυτικά Παράρτημα).

1.7 Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Οι λαοί της Ευρώπης, εγκαθιδρύοντας μεταξύ τους μία διαρκώς στενότερη ένωση, αποφάσισαν να μοιραστούν ένα ειρηνικό μέλλον θεμελιωμένο σε κοινές αξίες.

Η Ένωση, έχοντας επίγνωση της πνευματικής και ηθικής κληρονομιάς της, εδράζεται στις αδιαίρετες και οικουμενικές αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Η Ένωση τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της, καθιερώνοντας την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Η Ένωση συμβάλλει στη διαφύλαξη και την ανάπτυξη αυτών των κοινών αξιών, σεβόμενη την πολυμορφία των πολιτισμών και των παραδόσεων των λαών της Ευρώπης, καθώς και την εθνική ταυτότητα των κρατών-μελών της και την οργάνωση της δημόσιας εξουσίας τους σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο επιδιώκει να προαγάγει ισόρροπη και αειφόρο ανάπτυξη και εγγυάται την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων, καθώς και την ελευθερία εγκατάστασης.

Προς το σκοπό αυτόν, είναι αναγκαίο να ενισχυθεί η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό το πρίσμα των κοινωνικών αλλαγών, της κοινωνικής προόδου και των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων, καθιστώντας τα πιο αντιληπτά σε ένα Χάρτη. Ο παρών Χάρτης επιβεβαιώνει σεβόμενος τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα της Ένωσης, καθώς και την αρχή της επικουρικότητας, τα δικαιώματα που απορρέουν ιδίως από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις και τις διεθνείς υποχρεώσεις των κρατών-μελών, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, τους Κοινωνικούς Χάρτες που έχουν υιοθετηθεί από την Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς και από τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Εν προκειμένω, ο Χάρτης Θα ερμηνεύεται από τα δικαστήρια της Ένωσης και των κρατών-μελών, λαμβανομένων δεόντως υπόψη των επεξηγήσεων που καταρτίστηκαν καθ' υπόδειξη του Προεδρείου της Συνέλευσης που συνέταξε το Χάρτη.

Η απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών συνεπάγεται ευθύνες και καθήκοντα έναντι τόσο των τρίτων όσο και της ανθρώπινης κοινότητας και των μελλοντικών γενεών.

---

²² Οι πρότυποι κανόνες για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες εγκρίθηκαν από την γενική συνέλευση του Ο.Η.Ε. κατά την 48^η συνεδρία, στις 20 Δεκεμβρίου του 1993 (απόφαση 48/96), Ηνωμένα Έθνη, 1994.

Συμπερασματικά

- ❖ Υιοθετείται το κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης που επικεντρώνεται στην ιδέα ότι η αναπηρία πρέπει να ιδωθεί ως κοινωνικό και όχι ως ατομικό πρόβλημα. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες δεν είναι απλώς συνέπεια των δικών τους ατομικών λειτουργικών περιορισμών αλλά συνέπεια της αποτυχίας του κοινωνικό – πολιτικού οικοδομήματος να λάβει υπόψη του τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες αυτής της ομάδας – πληθυσμού.
- ❖ Η αναπηρία είναι ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα άτομα με αναπηρίες έχουν τα ίδια δικαιώματα όπως και οι «άλλοι» πολίτες. Η κοινωνία πρέπει να αναδείξει την ποικιλομορφία που υπάρχει μέσα στους κόλπους της ώστε τα άτομα με αναπηρίες να απολαμβάνουν πλήρως τα ανθρώπινα δικαιώματά τους: ατομικά, κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά, πολιτισμικά.
- ❖ Η αναπηρία είναι ζήτημα ίσων ευκαιριών και όχι ζήτημα φιλανθρωπίας. Στα άτομα με αναπηρίες πρέπει να διασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες και πρόσβαση σε όλα τα αγαθά: εκπαίδευση, απασχόληση, υγεία, κοινωνικές υπηρεσίες, νέες τεχνολογίες, αθλητισμός, ψυχαγωγία.
- ❖ Τα άτομα με αναπηρίες αποτελούν μια ανομοιογενή ομάδα πληθυσμού, οι ανάγκες των οποίων διαφοροποιούνται ανάλογα με την κατηγορία και την βαρύτητα της αναπηρίας. Η ανομοιογένεια αυτή πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη κατά τον σχεδιασμό πολιτικών.
- ❖ Η διακριτική μεταχείριση σε βάρος των ατόμων με αναπηρίες δεν είναι επιτρεπτή. Η πολιτεία με την λήψη θετικών μέτρων πρέπει να διασφαλίζει την ανεξαρτησία του και την ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ- ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Η έννοια της αγωγής.

Η αγωγή είναι η βασικότερη από όλες τις παιδαγωγικές έννοιες, διότι δηλώνει το αντικείμενο της σχετικής επιστήμης που αναφέρεται στην ομαλή διάπλαση, ολόπλευρη εξέλιξη, βαθύτερη καλλιέργεια και μόρφωση του παιδιού, δηλαδή της Παιδαγωγικής. Η λέξη «άγω», που σημαίνει οδηγώ κάποιον προς μια επιθυμητή κατεύθυνση, προς ένα σκοπό που συνεπάγεται την πρόοδο, την αυτοπραγμάτωση και τον αυτοπροσδιορισμό του ατόμου²³.

Θεμελιώδης ενέργεια της αγωγής είναι η θέληση του φορέα αυτής για την παιδαγωγική βοήθεια που χρειάζεται το παιδί για την ενίσχυση του για μια ομαλή και ορθή πορεία. Η θέληση αυτή απορρέει από την αυθόρμητη αγάπη προς το παιδί και την συναίσθηση της επιτελέσεως του υψηλού καθήκοντος της διαπαιδαγώγησης της νέας γενιάς. Η παιδαγωγική ενέργεια του γονέα, του παιδαγωγού ή άλλου φορέα αγωγής εκδηλώνεται με διάφορες μορφές όπως είναι:

1. Η φροντίδα για αφύπνιση, καλλιέργεια και εξέλιξη των σε λανθάνουσα κατάσταση ευρισκομένων εσωτερικών δυνάμεων του παιδιού, κληρονομικών του προδιαθέσεων και ετοιμοτήτων.
2. Η καθοδήγηση του παιδιού προς την ορθή κατεύθυνση που αποβλέπει στην ηθικοποίηση του, στην ρύθμιση της συμπεριφοράς του βάσει αντικειμενικών κανόνων και αρχών που διέπουν τις διανθρώπινες σχέσεις και χαρακτηρίζουν την τελειότητα του ατόμου.
3. Η μεταβίβαση στο παιδί της πείρας, της παράδοσης και της πνευματικής κληρονομιάς των παλαιότερων προς τους νεότερους, με την συναίσθηση ότι η αγωγή δεν μπορεί να αγνοήσει τα πολιτιστικά αγαθά και τις αξίες του παρελθόντος²⁴.

2.2 Δομή Εκπαιδευτικού Συστήματος.

Η εκπαίδευση είναι ένα σύστημα και μάλιστα ανοιχτό. Λέγοντας «εκπαιδευτικό σύστημα» εννοούμε ένα σύνολο στοιχείων (π.χ. δάσκαλοι, μαθητές, αναλυτικά προγράμματα κ.ά.) καθένα από τα οποία επιτελεί δικό του έργο ενώ όλα μαζί συλλειτουργούν και αλληλοεπηρεάζονται για την επίτευξη των σκοπών της εκπαίδευσης. Σε ότι αφορά τη δομή του εκπαιδευτικού μας συστήματος, παρατηρούμε ότι αυτό περιλαμβάνει τρεις βασικές βαθμίδες σπουδών:

1. Την πρωτοβάθμια εκπαίδευση (νηπιαγωγεία και δημοτικά σχολεία).
2. Την δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσια, Ενιαία Λύκεια και Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια).
3. Την τριτοβάθμια εκπαίδευση (Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα).

2.2.1 Δευτεροβάθμια (Ειδική) Αγωγή.

Σκοπός της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι να προωθήσει, μέσα στο πνεύμα του ευρύτερου σκοπού της εκπαίδευσης, την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών σε σχέση με τις δυνατότητες που έχουν στην ηλικία αυτή και τις αντίστοιχες απαιτήσεις ζωής. Ακόμη, η δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχει ως **στόχο** να βοηθήσει τους μαθητές να αποκτήσουν σφαιρική αντίληψη για την κοινωνική πραγματικότητα

²³ Μετοχιανάκης, Η. (2000). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Γενική θεώρηση*. Ηράκλειο

²⁴ Μετοχιανάκης, Η. (2000). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Γενική θεώρηση*. Ηράκλειο

και να κάνουν σωστές επιλογές για παραπέρα σπουδές και την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Στα άτομα με αναπηρία, παρέχεται ειδική αγωγή και ειδική επαγγελματική εκπαίδευση, η οποία στα πλαίσια των σκοπών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης επιδιώκει ιδιαίτερα, την ολόπλευρη και αποτελεσματική ανάπτυξη και αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους, την ένταξη τους στην παραγωγική διαδικασία και την αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο²⁵.

2.3 Η Ειδική Αγωγή στην Ευρώπη.

Η σύγχρονη τάση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στις υπονήφιες χώρες είναι η ανάπτυξη πολιτικής συνεκπαίδευσης (ένταξης) των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε γενικά σχολεία, παρέχοντας στους εκπαιδευτικούς ποικίλο βαθμό υποστήριξης σχετικά με συμπληρωματικό προσωπικό, εκπαιδευτικό υλικό, εκπαίδευση εν ενεργεία προσωπικού και εξοπλισμό²⁶.

Οι χώρες μπορεί να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες σύμφωνα με την πολιτική τους όσον αφορά την συνεκπαίδευση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες:

Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τις χώρες που αναπτύσσουν πολιτική και πρακτική εφαρμογή που στοχεύει στην ένταξη όλων σχεδόν των μαθητών στην γενική εκπαίδευση (one-track approach). Η πολιτική αυτή υποστηρίζεται από ένα μεγάλο αριθμό υπηρεσιών που επικεντρώνονται στην γενική εκπαίδευση. Αυτή η προσέγγιση συναντάτε στην Ισπανία, Ελλάδα, Ιταλία, Πορτογαλία, Σουηδία, Ισλανδία, Νορβηγία και Κύπρο.

Οι χώρες που ανήκουν στην δεύτερη κατηγορία έχουν μία πολλαπλότητα προσεγγίσεων στην ένταξη (multi-track approach). Προσφέρουν μία ποικιλία υπηρεσιών μεταξύ των δύο συστημάτων (συστήματα γενικής εκπαίδευσης και ειδικής αγωγής). Η Δανία, Γαλλία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Αυστρία, Φιλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Λετονία, το Λιχτενστάϊν, η Δημοκρατία της Τσεχίας, η Εσθονία, Λιθουανία, Πολωνία, Σλοβακία και η Σλοβενία ανήκουν σε αυτή την κατηγορία.

Στην τρίτη κατηγορία υπάρχουν δύο ξεχωριστά εκπαιδευτικά συστήματα (two-track approach). Οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες φοιτούν συνήθως σε ειδικά σχολεία ή σε ειδικές τάξεις. Γενικά, η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών που είναι επίσημα εγγεγραμμένοι ως άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν ακολουθούν το γενικό αναλυτικό πρόγραμμα μαζί με τους μη-ανάπηρους συνομήλικους τους. Τα δύο αυτά συστήματα έχουν (ή έστω είχαν μέχρι πρόσφατα) ξεχωριστή νομοθεσία, με διαφορετικούς νόμους για την γενική εκπαίδευση και την Ειδική Αγωγή. Στην Ελβετία και το Βέλγιο, η Ειδική Αγωγή είναι αρκετά καλά ανεπτυγμένη. Στην Ελβετία, η κατάσταση είναι μάλλον πολύπλοκη: υπάρχει κυρίως διαφορετική νομοθεσία για τα ειδικά σχολεία και τις ειδικές τάξεις (συμπεριλαμβανομένων των ειδικών υπηρεσιών στις γενικές τάξεις)²⁷.

2.4 Ιστορική εξέλιξη της Ειδικής Αγωγής στην Ελλάδα.

Η ειδική αγωγή στην Ελλάδα μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή μόνο αν κάνουμε μια σύντομη ιστορική αναδρομή και δούμε την πορεία της.

Στην Αρχαία Σπάρτη που σαν πόλη – Κράτος είχε τους δικούς της νόμους και τρόπους για την μοίρα των ανθρώπων της, που γεννιούνται με σωματικές αναπηρίες. Ο Καιάδας, το Λακωνικό αυτό βάραθρο, που είχε γίνει ο βιολογικός καταστροφέας

²⁵ Σαϊτίης, Χ. (2002). *Οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης*. Άτραπος: Αθήνα.

²⁶ Ευρωπαϊκός Φορέας Ειδικής Αγωγής, «Ειδική Αγωγή στην Ευρώπη», Ιανουάριος 2003

²⁷ Ευρωπαϊκός Φορέας Ειδικής Αγωγής, «Ειδική Αγωγή στην Ευρώπη», Ιανουάριος 2003

των ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, δυστυχώς μόνο θεωρητικά έχει καταδικαστεί σε πολλές χώρες και σε μερικές περιπτώσεις ακόμη και στη χώρα μας.

Υποχρέωση κάθε οργανωμένης και πολιτισμένης κοινωνίας είναι να προστατεύουν και να παρέχουν εκπαίδευση στα άτομα με αναπηρία. Στον ελλαδικό χώρο πριν μερικές δεκαετίες δεν είχαμε πάρα πολλά πράγματα στα πλαίσια της εκπαίδευσης για άτομα με αναπηρίες.

Από το 1900 μέχρι και το 1950 δεν υπάρχει μια συστηματική ανάπτυξη και δεν έχουν εφαρμοστεί προγράμματα στον τομέα της Ειδικής Αγωγής.

Μεμονωμένες, αποσπασματικές και τις περισσότερες φορές ατομικές προσπάθειες αρχίζουν να διαφαίνονται από την πρώτη δεκαετία του 1900. Μόλις όμως εκλείπουν οι ιδρυτές σταματούν και αυτές.

Η απουσία του κρατικού τομέα, το κοινωνικό κλίμα, το επίπεδο των επιστημών, η έλλειψη έρευνας, η πολιτική αστάθεια, η αλλαγή κυβερνήσεων που σήμαινε πάντα και αλλαγή προγραμμάτων, είχαν σαν αποτέλεσμα τη στασιμότητα.

Το 1905 ιδρύεται στην Καλλιθέα το σωματείο «ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ» και το 1923 η φιλανθρωπική οργάνωση «NEAR EAST RELIEF» ιδρύει το πρώτο σχολείο κωφών που μεταφέρεται αργότερα στη Σύρο, αλλά κλείνει το 1932. Την ίδια εποχή στη Αθήνα με κρατική φροντίδα ανοίγει σχολείο κωφών με το όνομα «ΕΘΝΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΚΩΦΑΛΛΩΝ». Λειτουργεί προβληματικά με ελλείψεις ειδικευμένου προσωπικού μέχρι το 1938.

Ένα μοναδικό στο είδος του στα Βαλκάνια είναι το «ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΩΦΑΛΛΩΝ-ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ», που ιδρύεται το 1936 στους Αμπελοκήπους. Το κτίριο κτίστηκε με Αγγλικές και Γαλλικές προδιαγραφές με δαπάνη το Χαρ. Σπηλιόπουλου. Από εκείνη την εποχή η εκπαίδευση του κωφού παιδιού μπαίνει σε σωστές ψυχολογικές και παιδαγωγικές βάσεις.

Το 1939 στη Φιλοθέη ο σύλλογος: «ΦΙΛΟΙ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ» ιδρύει τη Σχολή Τυφλών Κοριτσιών, που προσφέρει περισσότερο κοινωνική προστασία σε μικρά τυφλά κορίτσια. Μια ίδια σχολή με το όνομα «ΗΛΙΟΣ» λειτουργεί στην Θεσσαλονίκη.

Ο πρώτος άνθρωπος που έθεσε τα θεμέλια μιας σωστής προσπάθειας, για αγωγή του λόγου ως επιστήμης, κατά την δεκαετία του '50 ήταν ο Καλατζής Κ. Πριν και κατά το έτος 1905, ο δάσκαλος Αχιλλέας Διαμανταράς είχε ασχοληθεί με τη θεραπεία του λόγου και το 1935-1937 ο Σωκράτης Καρανδινός δίδαξε αγωγή του λόγου στο Μαράσλειο. Ο ίδιος στο Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών το 1937 έκανε αγωγή λόγου σε μια ειδική τάξη 12-15 μαθητών που είχαν προβλήματα ομιλίας.

Το 1929 επιχειρείται Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση και προβλέπεται ίδρυση σχολείων για την αγωγή παιδιών με προβλήματα νόησης. Το 1935 με νόμο ορίζονται το ποσά που απαιτούνται για τα Ειδικά Σχολεία. Το 1937 ιδρύεται το Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών.

Δυστυχώς το ξέσπασμα του πολέμου, οι περιπέτειες της χώρας μας στη διάρκειά του και ο εμφύλιος πόλεμος όχι μόνο ανέστειλαν τις προσπάθειες, αλλά οι εκπαιδευτικοί που πρωτοστάτησαν σ' αυτές εξορίστηκαν σαν αντιφρονούντες.

Από το 1950 ως το 1970 γίνονται αξιόλογες κινήσεις για την ψυχική υγεία του παιδιού και την εκπαίδευση παιδιών με ειδικές ανάγκες. Έτσι έχουμε την ίδρυση της Ελληνικής Εταιρίας Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του Παιδιού, τον Ιατροπαιδαγωγικό Σταθμό του Μορφωτικού Συλλόγου Αθηναίων (1954), το κέντρο Ψυχικής Υγιεινής (1956).

Συγχρόνως αναπτύσσεται η ιδιωτική πρωτοβουλία στον τομέα αυτό και ιδρύονται: Ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων Απροσάρμοστων Παιδιών (1961)

δυναμικότητας 350 παιδιών, το ίδρυμα Απροσάρμοστων Παιδιών «Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ» (1966), το Σικιαρίδιο, το Ψυχοπαιδαγωγικό Κέντρο Πειραματικής Υγειονομικής Μονάδας Θεσσαλίας, το Θεραπευτικό-Παιδαγωγικό Ίδρυμα Πατρών και μερικά ιδιωτικά ειδικά σχολεία.

Είναι φανερό ότι κατά την περίοδο 1950-1970 δραστηριοποιείται περισσότερο η ιδιωτική πρωτοβουλία, ενώ η πολιτεία καθυστερεί στην κίνηση για συστηματική εκπαίδευση ατόμων με ειδικές ανάγκες. Από πλευράς κρατικής μέριμνας είναι το Υπουργείο Πρόνοιας που επικεντρώνει την προσοχή του στην ίδρυση κοινωφελών ιδρυμάτων, για την περίθαλψη και την προστασία παιδιών με Ειδικές Ανάγκες.

Στη δεκαετία το '70 το Υπουργείο Παιδείας ενεργοποιείται περισσότερο στην κατεύθυνση της αγωγής των ατόμων με Ειδικές Ανάγκες. Η επιστημονική προσέγγιση γίνεται εντονότερη. Το 1970 το Ι.Κ.Υ. στέλνει στην Αμερική τον πρώτο υπότροφο δάσκαλο για σπουδές στην Ειδική Αγωγή.

Το 1975 και στη δεκαετία του '80 τα πράγματα βελτιώνονται. Οι σύλλογοι γονέων πολλαπλασιάζονται, το Μαράσλειο Διδασκαλείο εκπαιδεύει δασκάλους για την Ειδική Αγωγή, η κοινή γνώμη ευαισθητοποιείται, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν, ο κρατικός φορέας γίνεται πιο ορατός, η επίδραση της Ευρώπης με την παρουσία της Ε.Ο.Κ. βοηθάει για ανταλλαγή ιδεών και εφαρμογή προγραμμάτων.

Το 1972 και 1973 ιδρύονται τα πρώτα Ειδικά Σχολεία για παιδιά με νοητική καθυστέρηση που χαρακτηρίζονται ως ασκήσιμα.

Το 1974 γίνεται το πρώτο σχέδιο αναλυτικού προγράμματος για ειδικά σχολεία, το 1975 κατοχυρώνεται το δικαίωμα εκπαίδευσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες, επεκτείνεται η εκπαίδευση των δασκάλων στην ειδική αγωγή από ένα σε δύο έτη. Το Γραφείο Ειδικής Εκπαίδευσης μετατρέπεται σε τμήμα Ειδικής Αγωγής και το 1976 γίνεται διεύθυνση Ε.Α. Το 1981 ψηφίζεται στη Βουλή ο ν.1143, για την Ειδική Εκπαίδευση²⁸. Μετά το 1981 νέα σχολεία ιδρύονται και από το 1984 εφαρμόζεται ο θεσμός της ειδικής τάξης στα κανονικά σχολεία.

2.5 Η Ειδική Αγωγή Σήμερα.

Με βάση τον νόμο 2817/2000 άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες θεωρούνται τα άτομα εκείνα που έχουν σημαντική δυσκολία μάθησης και προσαρμογής εξαιτίας σωματικών, διανοητικών, ψυχολογικών, συναισθηματικών και κοινωνικών ιδιομορφιών (άρθρο 1, Παρ. 1). Στα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες παρέχεται ειδική εκπαίδευση, η οποία στο πλαίσιο των σκοπών της Α/θμιας, Β/θμιας και Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης επιδιώκει: α) την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, β) τη βελτίωση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων, ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξη και επανένταξή τους στο κοινό εκπαιδευτικό σύστημα και η συμβίωση με το κοινωνικό σύνολο, γ) την επαγγελματική τους κατάρτιση και τη συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία, δ) την αλληλοαποδοχή και την ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη (άρθρο 1, παρ. 6). Βάσει του Νόμου 2817/2000, οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να φοιτούν στα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (Τ.Ε.Ε.) Ειδικής Αγωγής Β' βαθμίδας, στα οποία η φοίτηση διαρκεί δύο τουλάχιστον σχολικά έτη σε κάθε κύκλο σπουδών ή στα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (άρθρο 1, παρ.13). Στους αποφοίτους των Εργαστηρίων Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης χορηγείται απολυτήριο τίτλος, ο οποίος τους εξασφαλίζει αντίστοιχα επαγγελματικά²⁹.

²⁸ <http://www.pedia.gr/edu/sp/spg.html>

²⁹ Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Αθήνα 14 Μαρτίου 2000, τεύχος πρώτο, αρ. φυλ. 78

Με βάση τα παραπάνω, παρατηρούμε ότι από το 2000, αρχίζει στην Ελλάδα η ουσιαστική μεταρρύθμιση στον τομέα της Ειδικής Αγωγής δίνοντας τους την δυνατότητα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, όπως και απολυτήριου τίτλου.

Το 2007 το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων παρουσίασε το καινούργιο σχέδιο νόμου για την Ειδική Αγωγή το οποίο συνοψίζεται στα εξής κύρια σημεία³⁰:

- ❖ Καταρχήν από το όνομά του, το νέο σχέδιο νόμου εκφράζει πολιτική βούληση για ουσιαστική κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων με αναπηρία. «Ειδική Αγωγή & Εκπαίδευση για τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών στα άτομα με αναπηρία & ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες .» (Τίτλος νόμου-πλαισίου)
- ❖ Εισάγει -για πρώτη φορά στην ιστορία- την υποχρεωτικότητα στην ειδική αγωγή, εναρμονίζοντας της πλήρως με τις διατάξεις που αφορούν τη γενική εκπαίδευση. Αυτό αποτελεί εδώ και δεκαετίες το κύριο αίτημα όλου του αναπηρικού κινήματος της χώρας. (Άρθρο 2, παρ.1)
- ❖ Εισάγει τον όρο «Ειδική Αγωγή & Εκπαίδευση» ή ΕΑΕ, ο οποίος αντικαθιστά το όρο «Ειδική Αγωγή». Ο νέος όρος συμπεριλαμβάνει όλα τα παιδιά, είτε ασκήσιμα, είτε εκπαιδύσιμα χωρίς διάκριση και καθιστά προφανές ότι μέσα στις παρεχόμενες υπηρεσίες της παιδείας για τα άτομα με αναπηρία, η ανάπτυξη της προσωπικότητας και των προσωπικών, κοινωνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων τους, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις δυνατότητές τους για σχολική και κοινωνική ενσωμάτωση και συμμετοχή. (Άρθρο 1, παρ.3)
- ❖ Εισάγει τον διεθνή ορισμό της αναπηρίας ως προέκταση της ανθρώπινης ύπαρξης, δίδοντας έμφαση στη λειτουργικότητα και τη δυνατότητα για συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία και όχι στην αναπηρία καθαυτή. (Άρθρο 1, παρ.1)
- ❖ Επαναπροσδιορίζει τον σκοπό της ΕΑΕ: να διασφαλίσει ίσες ευκαιρίες για πλήρη συμμετοχή, ανεξάρτητη διαβίωση και οικονομική αυτάρκεια & ανεξαρτησία στα άτομα με αναπηρία. (Άρθρο 1, παρ.2)³¹.
- ❖ Προσδιορίζει τη γενική εθνική πολιτική για την ΕΑΕ, που είναι η συνεκπαίδευση στο γενικό σχολείο για όλους τους μαθητές με οριακές ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και οι σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής & εκπαίδευσης για τους μαθητές με μεγαλύτερες δυσκολίες, καθώς και όλο το φάσμα των λοιπών διαγνωστικών και υποστηρικτικών υπηρεσιών που είναι αναγκαίες στην ΕΑΕ. (Άρθρο 2).
- ❖ Καθορίζει ποιοι είναι οι δικαιούχοι της ΕΑΕ (Άρθρο 3, παρ.1), αναγνωρίζει και τους μαθητές με ιδιαίτερες νοητικές ικανότητες και ταλέντα ως άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, εισάγει για πρώτη φορά τον επίσημο ορισμό των μαθητών με ιδιαίτερες νοητικές ικανότητες και ταλέντα (Άρθρο 3, παρ.2), και προβλέπει για πρώτη φορά ενέργειες για την εκπαιδευτική τους υποστήριξη. (Άρθρο 3, παρ.3)

³⁰ http://www.esos.gr/nomothesia_cat/nomoi/eidikiagvgi-2-4-2008.htm

³¹ http://www.esos.gr/nomothesia_cat/nomoi/eidikiagvgi-2-4-2008.htm

2.6 Ορισμός Ειδικής Αγωγής.

«Η Ειδική αγωγή είναι η εκπαίδευση ως αναπόσπαστο υποσύστημα του ενιαίου δημοσίου και δωρεάν εκπαιδευτικού συστήματος είναι η παροχή ειδικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών που παρέχεται στους μαθητές με ή χωρίς αναπηρία που έχουν διαπιστωμένες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, η οποία συμπληρώνεται με τα κατά περίπτωση αναγκαιούντα ιατρικά και κοινωνικά μέσα»³².

Σκοπός της είναι να αναπτύξει την προσωπικότητα των μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και να τα καταστήσει ικανά για μια όσο γίνεται συμμετοχή στην προσωπική, οικογενειακή, επαγγελματική, πολιτισμική και κοινωνική ζωή. Θέτοντας τους εξής **κύριους στόχους**³³:

- Την ολόπλευρη και αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με σεβασμό στην ιδιαιτερότητά τους.
- Τη βελτίωση και αξιοποίηση των δυνατοτήτων ικανοτήτων και δεξιοτήτων τους ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξη ή επανένταξή τους στο κοινό σχολείο όπου και όταν αυτό είναι εφικτό.
- Την αντίστοιχη προς τις δυνατότητές τους ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα, στην κοινωνική ζωή και στην επαγγελματική δραστηριότητα.
- Την επαγγελματική τους κατάρτιση και τη συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία.
- Την αλληλοαποδοχή και αρμονική συμβίωση τους με το κοινωνικό σύνολο και την ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη.

Η Ειδική Αγωγή σήμερα πρέπει να αφομοιώσει δημιουργικά τα επιστημονικά ευρήματα πολλών επιστημών: Της Κοινωνιολογίας, της Ψυχολογίας, της Παιδαγωγικής, της Ιατρικής και εν γένει της συστημικής προσέγγισης. Είναι πια καταφανές ότι η αναπηρία είναι εν πολλοίς φαινόμενο κοινωνικό, μια μορφή παθογένειας, που ξεκινά από τον προγεννητικό, περιγεννητικό και μεταγεννητικό έλεγχο, επεκτείνεται στην οικογένεια και προσβάλλει σταδιακά το σχολείο, την κοινότητα, τα κοινωνικά δίκτυα, το κεφάλαιο μιας περιοχής και στο τέλος την κουλτούρα που διαμορφώνει τις αξίες, τις στάσεις και τις προκαταλήψεις. Ως τέτοιο, η αντιμετώπισή του αφορά μια καθολική ανατροπή: σε μακρο-επίπεδο επιτάσσει την απαξίωση πολιτικών, που οδηγούν στην «εξιλεωτική» και «καθαριστική» απομόνωση σε ιδρύματα και σε μικρο-επίπεδο επιβάλλει μια εσωτερική αλλαγή και έναν ενεργητικότερο κοινωνικό ρόλο του ατόμου³⁴.

2.7 Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης³⁵.

Οι ΣΜΕΑΕ οργανώνονται ως ακολούθως:

- ❖ Για την *πρωτοβάθμια εκπαίδευση*: Τα νηπιαγωγεία ΕΑΕ και τμήματα πρώιμης παρέμβασης που λειτουργούν εντός των Νηπιαγωγείων ΕΑΕ, για μαθητές μέχρι το 7^ο έτος της ηλικίας τους και τα δημοτικά σχολεία ΕΑΕ για μαθητές μέχρι το 14^ο έτος της ηλικίας τους τα οποία λειτουργούν με τις τάξεις Α, Β, Γ, Δ, Ε και ΣΤ. Παράταση της φοίτησης μπορεί να γίνει μέχρι το 15^ο έτος της ηλικίας των μαθητών.
- ❖ Για τη *δευτεροβάθμια εκπαίδευση*: Τα Γυμνάσια ΕΑΕ για μαθητές μέχρι το 18^ο έτος της ηλικίας τους. Τα γυμνάσια ΕΑΕ περιλαμβάνουν την προκαταρκτική τάξη και τρεις επόμενες τάξεις Α, Β και Γ. Μαθητές απόφοιτοι Δημοτικού σχολείου με

³² http://noesi.gr/files/sxedio-nomou-ediki-agogi_2007-new.pdf

³³ http://noesi.gr/files/sxedio-nomou-ediki-agogi_2007-new.pdf

³⁴ http://epapanis.blogspot.com/2007/09/blog-post_5805.html

³⁵ ³⁵ http://noesi.gr/files/sxedio-nomou-ediki-agogi_2007-new.pdf

ελαφρές δυσκολίες μάθησης μπορεί να εγγράφονται απευθείας στην Α΄ τάξη του γυμνασίου ΕΑΕ, ύστερα από αξιολόγηση που πραγματοποιείται από το οικείο ΚΕΔΔΥ. Γενικά Λύκεια ΕΑΕ για μαθητές μέχρι το 22ο έτος της ηλικίας τους. Τα γενικά λύκεια ΕΑΕ, περιλαμβάνουν την προκαταρκτική τάξη και τρεις επόμενες τάξεις Α, Β και Γ. Μαθητές απόφοιτοι γυμνασίου με ελαφρές δυσκολίες μάθησης μπορεί να εγγράφονται απευθείας στην Α΄ τάξη του λυκείου ΕΑΕ, ύστερα από αξιολόγηση που πραγματοποιείται από το οικείο ΚΕΔΔΥ.

❖ Για τη *δευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση*: Τα Ειδικά Επαγγελματικά Γυμνάσια, στα οποία εγγράφονται απόφοιτοι δημοτικού σχολείου γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης και στα οποία η φοίτηση διαρκεί πέντε έτη. Στα γυμνάσια αυτά εφαρμόζεται πρόγραμμα για την ολοκλήρωση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης και την παροχή επαγγελματικής εκπαίδευσης. Τα Ειδικά Επαγγελματικά Λύκεια, στα οποία εγγράφονται απόφοιτοι του επαγγελματικού γυμνασίου. Στα λύκεια αυτά η φοίτηση διαρκεί τέσσερα έτη. Την Ειδική Επαγγελματική Σχολή, στην οποία εγγράφονται απόφοιτοι επαγγελματικού γυμνασίου και στην οποία η φοίτηση διαρκεί τέσσερα έτη. Τα εργαστήρια των ειδικών επαγγελματικών σχολών εξοπλίζονται από τα γραφεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης. Τα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΕΕΚ) στα οποία η φοίτηση διαρκεί από πέντε μέχρι οκτώ χρόνια. Σε αυτά εγγράφονται απόφοιτοι δημοτικών σχολείων γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης, ύστερα από πρόταση των διαγνωστικών υπηρεσιών, καλύπτοντας την υποχρεωτικότητα της εκπαίδευσης μέχρι το 18ο έτος της ηλικίας. Πρώτη εγγραφή στα ΕΕΕΕΚ γίνεται μέχρι και το 16ο έτος της ηλικίας. Σε περιοχές που δεν έχουν ιδρυθεί ή δεν λειτουργούν ΕΕΕΕΚ, η πρώτη εγγραφή μπορεί να γίνει και έως το 20ο έτος. Τα ΕΕΕΕΚ υπάγονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στα ΕΕΕΕΚ μπορούν να διδάσκουν και εκπαιδευτικοί κλάδου δασκάλων (ΠΕ 72.01, ΠΕ 71 και ΠΕ 70) με απόσπαση, όταν οι ανάγκες της υπηρεσίας το επιτρέπουν ή με οργανική θέση που συστήνεται για το σκοπό αυτό.

Για την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, που φοιτούν στα άλλα σχολεία γενικής και τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης εφαρμόζονται ειδικά προσαρμοσμένα και εξατομικευμένα υποστηρικτικά εκπαιδευτικά προγράμματα που καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ύστερα από εισήγηση του τμήματος ΕΑΕ του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

Η φοίτηση των μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στις αυτοτελείς ΣΜΕΑΕ της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μπορεί να παραταθεί ανάλογα με τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες καθενός και πέραν του 22ου έτους της ηλικίας τους ή να αρχίσει από τη συμπλήρωση της σχολικής ηλικίας όπως αυτή ορίζεται στα σχολεία γενικής εκπαίδευσης για υποχρεωτική φοίτηση. Για την παράταση αποφασίζει ο αρμόδιος προϊστάμενος, ύστερα από εισήγηση του οικείου ΚΕΔΔΥ.

Ο αναγκαίος αριθμός των μαθητών για τη λειτουργία ειδικού δημοτικού σχολείου και ΕΕΕΕΚ δεν μπορεί να είναι μικρότερος των πέντε και αποτελεί την προϋπόθεση ίδρυσης τους. Στις περιπτώσεις που οι μαθητές είναι λιγότεροι, η λειτουργία της σχολικής μονάδας αναστέλλεται και στη συνέχεια προτείνεται η κατάργησή της. Στη θέση τους ιδρύονται τμήματα ένταξης, με εξειδικευμένο πρόγραμμα διευρυσμένου ωραρίου.

Το σχολικό και διδακτικό έτος των ΣΜΕΑΕ είναι το ίδιο με αυτό των αντίστοιχων σχολείων της γενικής εκπαίδευσης. Τα ειδικά νηπιαγωγεία, δημοτικά σχολεία, γυμνάσια και λύκεια είναι ισότιμα προς τα αντίστοιχα σχολεία της

πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας γενικής εκπαίδευσης. Τα ειδικά επαγγελματικά γυμνάσια είναι ισότιμα προς τα γυμνάσια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Τα ειδικά επαγγελματικά λύκεια και οι ειδικές επαγγελματικές σχολές, είναι ισότιμα με τα επαγγελματικά λύκεια και με τις επαγγελματικές σχολές και παρέχουν ισότιμα επαγγελματικά δικαιώματα στους αποφοίτους τους.

2.8 Προφίλ και ρόλος ειδικού παιδαγωγού.

Το έργο του ειδικού παιδαγωγού είναι ιδιαίτερα λεπτό και αυτό γιατί θα πρέπει να στηρίζει τις όποιες αποφάσεις του, περισσότερο στα δικαιώματα των παιδιών και λιγότερο στις κοινωνικές απαιτήσεις. Όλα αυτά βέβαια, εφόσον πιστεύει στην αναγκαιότητα και την αξία της εσωτερικής διαφοροποίησης και εξατομίκευσης της διδασκαλίας – μάθησης.

Θα πρέπει να έχει στόχους κυρίως συναισθηματικού και κοινωνικού τομέα, να είναι ανοιχτός σε κάθε νέα ιδέα, να ενθαρρύνει τις αυθόρμητες και διαφορετικές απόψεις των μαθητών και να συμπεριφέρεται με συναισθηματική θαλπωρή. Η στάση αυτή μετατρέπει τον εκπαιδευτικό σε συν-παρατηρητή, σε συν-ζητητή και συν-ερευνητή των μαθητών του.

Μια από τις βασικότερες αρχές του ειδικού παιδαγωγού, είναι η μετατροπή της διδασκαλίας από δασκαλοκεντρική σε μαθητοκεντρική, έτσι ώστε το σχολείο να προσαρμόζεται στις ανάγκες των μαθητών και όχι το αντίθετο.

Ακόμη, μεγάλη σπουδαιότητα έχει το γεγονός της παροχής αγάπης και φροντίδας με στόχο την δημιουργία φιλικού και άνετου περιβάλλοντος στο πλαίσιο της τάξης και του σχολείου γενικότερα. Ταυτόχρονα είναι σημαντικό να ενθαρρύνει τα παιδιά με ειδικές ανάγκες να αποκτήσουν την χαμένη τους αυτοπεποίθηση. Σε αυτό βέβαια συμβάλλει και η κατάλληλη διαφοροποίηση της διδασκαλίας – μάθησης μέσω διάφορων δραστηριοτήτων.

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να μελετήσει κάθε περίπτωση με βάση την επιστημονική μέθοδο, να προχωρήσει στην συστηματοποίηση και μελέτη των δεδομένων, να προβεί σε παραπέρα έρευνα και να καταρτίσει κατάλληλο πρόγραμμα θεραπείας των ελλείψεων. Γι' αυτό πρέπει να είναι καταρτισμένος στην ειδική αγωγή και να εφαρμόζει σύγχρονες μεθόδους για την αντιμετώπιση ποικίλων προβλημάτων³⁶.

Ο ρόλος του ειδικού παιδαγωγού είναι ο ρόλος του συνεκπαιδευτή και του συνθεραπευτή. Είναι να φέρει κοντά τους γονείς των παιδιών στην διαδικασία της αποδοχής ενός προβλήματος, να βοηθήσει το γονέα να αποδεχτεί τη «δυσκολία» του παιδιού του, για να συνεχίσει έπειτα με κάποιον ειδικό. Θα πρέπει να χτιστεί μία σχέση συντροφικότητας με τάση να συγκλίνουν οι ρόλοι, με βασική πρωτοβουλία του παιδαγωγού. Θα πρέπει να δημιουργηθεί μια ισότιμη σχέση σύγκλισης και να γίνεται πάντα προσπάθεια για την όσο το δυνατό μεγαλύτερη ταύτιση των απόψεων που αφορούν τη παιδαγωγική αντιμετώπιση του παιδιού³⁷.

Οι σημαντικότερες προϋποθέσεις για μια αποτελεσματική συμβουλευτική συνοψίζονται στα παρακάτω:

- ❖ Ικανότητα να επικοινωνεί κανείς και να είναι καλός ακροατής.
- ❖ Η αυτογνωσία ως προϋπόθεση για να επικοινωνεί κανείς καλά.
- ❖ Η ενσυναίσθηση (empathy) και ο σεβασμός για την άποψη των γονέων.
- ❖ Η δημιουργία σχέσης με τους γονείς με προκαθορισμένα όρια και ευθύνες.

³⁶ Μετοχιανάκης, Η. (2000). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Γενική θεώρηση*. Ηράκλειο

³⁷ Χατζήνα, Φ. (2006). *Ψυχοπαιδαγωγικά Θέματα-Διδακτική Μεθοδολογία-Γνωστικό Αντικείμενο-Ειδική Διδακτική*. Μεταίχμιο Αθήνα.

- ❖ Η γνώση των προβλημάτων – διαταραχών.
- ❖ Η ευελιξία στην αντιμετώπιση των αναγκών που έχει η κάθε οικογένεια τη δεδομένη στιγμή.
- ❖ Η ικανότητα να παραδέχεται κανείς ότι δεν μπορεί να απαντήσει σε ορισμένα ερωτήματα και να συνεργάζεται με άλλος όπου χρειάζεται.
- ❖ Η ικανότητα να παρεμβαίνει κανείς όσο το δυνατόν λιγότερο.
- ❖ Η ετοιμότητα για συνεχή αξιολόγηση των στόχων και της σχετικής παρέμβασης³⁸.

2.9 Ειδική Επαγγελματική Κατάρτιση.

Η πλήρης κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία είναι συνισταμένη πολλών παραγόντων. Ένας από τους βασικότερους αυτούς παράγοντες είναι η άμεση οικονομική ένταξή τους, η οποία δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς πλήρη επαγγελματική εκπαίδευση ή και κατάρτιση³⁹.

Σε ότι αφορά την επαγγελματική κατάρτιση των ατόμων με αναπηρία την ονομάζουμε Ειδική Επαγγελματική Κατάρτιση και εννοούμε τη θεωρητική εκπαίδευση και τη πρακτική άσκηση για την απόκτηση ή την αναβάθμιση επαγγελματικών προσόντων που διευκολύνουν την άμεση είσοδο, την παραμονή ή την επιστροφή στη παραγωγική διαδικασία⁴⁰.

Έχοντας υπόψη ότι οι επαγγελματικές απαιτήσεις συνεχώς αυξάνονται είναι αυτονόητο ότι η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία θα πρέπει συνεχώς να αναβαθμίζεται. Η αναβάθμιση της ειδικής επαγγελματικής κατάρτισης και η εξειδίκευση του διδακτικού προσωπικού αποτελούν προτεραιότητες άμεσης δράσης. Η άμεση δράση δεν σημαίνει και στιγμιαία επέμβαση, αλλά άμεσο σχεδιασμό και εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων, τα οποία θα εντάσσονται σε μία συντονισμένη προσπάθεια αναπτυξιακής πολιτικής. Τα οφέλη σε αυτή τη περίπτωση θα είναι πολλαπλά, με σημαντικότερο όλων ότι το άτομο με αναπηρία καταξιώνεται κατακτώντας μία θέση που του ανήκει, τόσο στην εργασία όσο και στη κοινωνία.

2.10 Τμήματα Ένταξης.

Το παιδαγωγικό περιεχόμενο της ένταξης και της ενσωμάτωσης ορίζεται ως εξής: *Ένταξη* είναι η μεταβίβαση του παιδιού από το ειδικό στο γενικό πλαίσιο, ενώ η *σχολική ενσωμάτωση* είναι η διαδικασία με την οποία μεγιστοποιείται η αλληλεπίδραση μεταξύ αναπήρων και μη αναπήρων παιδιών. Με τον όρο ενσωμάτωση εννοούμε την αποφυγή περιθωριοποίησης και απομόνωσης της εκπαίδευσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες, την ελαχιστοποίηση των διαφορών και τη μεγιστοποίηση της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στα παιδιά, στη σχολική και κοινωνική ένταξη κι αποδοχή.

Η ένταξη δεν είναι ο στόχος αλλά το μέσο για την αλλαγή των κοινωνικών δεδομένων. Με την ενσωμάτωση γίνονται όλοι μέλη μιας ομάδας με κοινή ταυτότητα. Αυτό κατορθώνεται με τη συμμετοχή στις κοινές δραστηριότητες. Στόχος είναι η συλλογική λειτουργία της ομάδας. Η ένταξη στηρίζει τη συλλογική και

³⁸ Λαζαρίου, Λ. (2003). *Σημειώσεις για το μάθημα «Συμβουλευτική»*. Διδακταλείο Ειδικής Αγωγής, ΤΕΠΑΕ, Α.Π.Θ.

³⁹ Παπαιωάννου, (1990). *Επαγγελματική Εκπαίδευση*. Αθήνα

⁴⁰ Δελλασούδας, Λ. (1992). *Ειδική Επαγγελματική Κατάρτιση, Προτάσεις για την Αναβάθμισή της*. Παρουσία Αθήνα.

σφαιρική ανάπτυξη, εξισορροπεί το βάρος του γνωσιοκεντρικού κι ενισχύει την αυτοπεποίθηση⁴¹.

2.10.1 Στόχος Τμήματος Ένταξης.

Το τμήμα ένταξης θέλει ειδικό πρόγραμμα που να σχετίζεται με την ανεπάρκεια του κάθε παιδιού που ανήκει σε αυτό. Η αποστολή του είναι η ενίσχυση του παιδιού από ειδικό παιδαγωγό. Το τμήμα ένταξης έχει συμπληρωματική και υποστηρικτική δομή. Μπορεί να ακολουθείται ένα ατομικό πρόγραμμα για κάθε παιδί του τμήματος ένταξης, πάντα όμως πρέπει να υπάρχει σύνδεση και συνέχεια με το πρόγραμμα της γενικής τάξης. Πρέπει να το χαρακτηρίζει η συλλογική λειτουργία και το συλλογικά παραγόμενο έργο με τη γενική τάξη⁴².

2.10.2 Παιδαγωγικά Κριτήρια Συμμετοχής σε Τμήμα Ένταξης.

Για τη συμμετοχή ενός παιδιού με αναπηρία σε τμήμα ένταξης, θα πρέπει να προηγηθεί μια σφαιρική διεπιστημονική αξιολόγηση σε όλους τους τομείς ανάπτυξης:

1. Στο σύνολο των χαρακτηριστικών του παιδιού.
2. Στη σχολική δραστηριότητα και τη μαθησιακή διαδικασία.
3. Στο ιστορικό του παιδιού και των προβλημάτων του.

Ένας μαθητής έχει ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες όταν:

1. Εμφανίζει συστηματικά και για μεγάλο χρονικό διάστημα δυσκολίες μάθησης ή και προσαρμογής σημαντικά μεγαλύτερες από εκείνες που εμφανίζει η πλειονότητα των μαθητών της ίδιας ηλικίας με απόκλιση συν πλην 2 έτη.
2. Εμφανίζει κάποια ανεπάρκεια ή διαταραχή στην αναπτυξιακή του πορεία.
3. Η διαγνωσμένη ανεπάρκεια κρίνεται ότι επηρεάζει σημαντικά τη δημιουργία προβλημάτων μάθησης ή και προσαρμογής⁴³.

---

⁴¹ Χατζήνα, Φ. (2006). *Ψυχοπαιδαγωγικά Θέματα-Διδακτική Μεθοδολογία-Γνωστικό Αντικείμενο-Ειδική Διδακτική*. Μεταίχμιο Αθήνα.

⁴² Χατζήνα, Φ. (2006). *Ψυχοπαιδαγωγικά Θέματα-Διδακτική Μεθοδολογία-Γνωστικό Αντικείμενο-Ειδική Διδακτική*. Μεταίχμιο Αθήνα.

⁴³ Χατζήνα, Φ. (2006). *Ψυχοπαιδαγωγικά Θέματα-Διδακτική Μεθοδολογία-Γνωστικό Αντικείμενο-Ειδική Διδακτική*. Μεταίχμιο Αθήνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΝΟΗΤΙΚΗ ΥΣΤΕΡΗΣΗ

3.1 Ορισμός.

Η νοητική υστέρηση διαφέρει από τα υπόλοιπα προβλήματα αναπτυξιακής ψυχοπαθολογίας, διότι δεν αποτελεί συγκεκριμένη διαταραχή και δεν είναι σαφώς οριοθετημένη κλινική οντότητα αλλά εμφανίζεται ως κυρίαρχο ή δευτερεύον σύμπτωμα πολλών διαφορετικών διαταραχών και συνδρόμων. Πολλές φορές μάλιστα, είναι συνέπια κακών συνθηκών διαβίωσης και σχετίζεται ευθέως με το κοινωνικό-οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο των γονέων⁴⁴.

3.2 Αξιολόγηση της νοημοσύνης.

Ο σχεδιασμός κατάλληλων εργαλείων για την αντικειμενική αξιολόγηση των νοητικών ικανοτήτων, προκύπτει από το ενδιαφέρον για τον εντοπισμό και την εκπαίδευση των ατόμων με νοητική υστέρηση. Κατά καιρούς έχουν δημιουργηθεί κλίμακες οι οποίες χρησιμοποιούνται για την μέτρηση της νοημοσύνης παιδιών, εφήβων και ενηλίκων.

Η ικανότητα για αφηρημένη σκέψη, για μάθηση και για επίλυση προβλημάτων καθώς και η ικανότητα για προσαρμογή στο περιβάλλον, η δημιουργικότητα, η γλωσσική ικανότητα, η μαθηματική ικανότητα και η ταχύτητα επεξεργασίας πληροφοριών θεωρούνται βασικά στοιχεία της νοημοσύνης⁴⁵. Αυτές λοιπόν τις ικανότητες θεωρείται ότι αξιολογούν οι κλίμακες μέτρησης νοημοσύνης.

Ωστόσο, η επίδοση ενός ατόμου σε κάποια νοομετρική κλίμακα είναι λογικό να επηρεάζεται από σειρά παραγόντων. Η ψυχολογική κατάσταση κατά την χορήγηση της κλίμακας, η ικανότητα συγκέντρωσης της προσοχής, το επίπεδο αυτοεκτίμησης κ.ά. του ατόμου την δεδομένη χρονική στιγμή, αποτελούν παράγοντες που θα πρέπει να συνεκτιμούνται από τους ειδικούς για την ερμηνεία του Δείκτη Νοημοσύνης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα παιδιά που λόγω χαμηλής αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης δεν τολμούν να πουν τις σωστές απαντήσεις, ενώ τις ξέρουν και δίνουν την εντύπωση ότι δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις τις κλίμακας σύμφωνα με την χρονολογική τους ηλικία.

Στις περιπτώσεις που κρίνεται το εκπαιδευτικό πλαίσιο στο οποίο θα ενταχθεί το παιδί, ο ειδικός θα ήταν καλό να προβεί σε ερμηνεία του Δείκτη Νοημοσύνης με σύνεση και κλινική ευαισθησία, καθώς η όποια ερμηνεία μπορεί να καθορίσει το μέλλον του παιδιού⁴⁶.

3.3 Διαγνωστικά κριτήρια και ταξινόμηση της νοητικής υστέρησης.

Σύμφωνα με το DSM- IV (American Psychiatric Association)⁴⁷ για να τεθεί η διάγνωση της νοητικής υστέρησης πρέπει να πληρούνται τρία κριτήρια:

1. Το επίπεδο νοητικής λειτουργίας του ατόμου πρέπει να είναι σημαντικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο, πρέπει δηλαδή ο Δείκτης Νοημοσύνης του να είναι περίπου ίσος ή μικρότερος του 70, σύμφωνα με κάποια σταθμισμένη νοομετρική δοκιμασία.
2. Πρέπει παράλληλα να συνυπάρχουν ελλείμματα ή έκπτωση της παρούσας προσαρμοστικής λειτουργίας (δηλαδή της αποτελεσματικότητας του ατόμου να ανταποκριθεί στις σταθερές που αναμένονται για την ηλικία του από την

⁴⁴ Κακουρός, Ε., Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

⁴⁵ Snyderman, M. & Rothman, S. (1987). Survey of expert opinion on intelligence and aptitude testing. *American Psychologist*

⁴⁶ Κακουρός, Ε., Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω

⁴⁷ American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical Manual of mental disorders*. (4th ed.). Washington DC.

πολιτισμική του ομάδα). Τα ελλείμματα αυτά πρέπει να εντοπίζονται σε δύο τουλάχιστον από τους εξής τομείς: επικοινωνία, αυτοϋπηρέτηση, διαβίωση στο σπίτι, κοινωνικές- διαπροσωπικές δεξιότητες, χρήσης των κοινοτικών πηγών, αυτονομία, λειτουργικές σχολικές δεξιότητες, εργασία, ελεύθερος χρόνος, υγεία και ασφάλεια.

3. Η έναρξη των προβλημάτων αυτών πρέπει να τοποθετείται πριν από την ηλικία των 18 ετών.

Μπορούμε να πούμε, ότι το δεύτερο κριτήριο είναι πολύ σημαντικό καθώς αποκλείει από την διάγνωση της νοητικής υστέρησης άτομα που, για κάποιο λόγο, δεν αποδίδουν ικανοποιητικά στις νοομετρικές κλίμακες, προσαρμόζονται όμως ικανοποιητικά στο περιβάλλον τους. Επίσης, η νοητική υστέρησης θα πρέπει να είναι εμφανής κατά την διάρκεια της ανάπτυξης. Με το τρίτο αυτό κριτήριο αποκλείονται της διάγνωσης άτομα με νοητικές ανεπάρκειες οι οποίες μπορεί να οφείλονται σε εγκεφαλικούς τραυματισμός ή σε ασθένειες που εμφανίζονται σε ενήλικες π.χ. νόσος του Αλζχάιμερ.

Ανάλογα με την βαρύτητα της, η νοητική υστέρηση ταξινομείται σε τέσσερις κατηγορίες, σύμφωνα με το DSM- IV:

1. Ήπια Νοητική Υστέρηση (Δείκτη Νοημοσύνης από 50-55 έως 70)
2. Μέτρια Νοητική Υστέρηση (Δείκτη Νοημοσύνης από 35-40 έως 50-55)
3. Σοβαρή Νοητική Υστέρηση (Δείκτης Νοημοσύνης από 20-25 έως 35-40)
4. Βαριά Νοητική Υστέρηση (Δείκτης Νοημοσύνης κάτω από 20 ή 25)

Προτείνεται επίσης η κατηγορία της Νοητικής Υστέρησης Απροσδιόριστης Βαρύτητας όταν υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις νοητικής υστέρησης, αλλά η νοημοσύνη δεν μπορεί να μετρηθεί με σταθμισμένες δοκιμασίες⁴⁸.

3.4 Επίπεδο λειτουργικότητας παιδιών με νοητική υστέρηση.

Το νοητικό επίπεδο των ατόμων με νοητική υστέρηση⁴⁹, έχει να κάνει άμεσα με την λειτουργικότητα τους σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας του. Τα παιδιά με ήπια νοητική υστέρηση αποτελούν την πολυπληθέστερη κατηγορία ατόμων με νοητική υστέρηση⁵⁰. Μαθησιακές δυσκολίες και προβλήματα συμπεριφοράς εμφανίζονται στα πρώτα έτη του δημοτικού σχολείου, έχοντας προηγηθεί τις περισσότερες φορές μικρή αναπτυξιακή καθυστέρηση στην προσχολική ηλικία (τομείς κινητικής ανάπτυξης και ανάπτυξης του λόγου). Συνήθως, μπορούν να αποκτήσουν οι βασικές ακαδημαϊκές γνώσεις του δημοτικού σχολείου και μελλοντικά είναι εφικτή η άσκηση επαγγέλματος με στόχο την αυτοσυντήρηση. Συνήθως τα άτομα με ήπια νοητική υστέρηση είναι σε θέση να ζουν αυτόνομα στην κοινότητα και να προσαρμόζονται σε ικανοποιητικό βαθμό στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, ειδικότερα όταν υπάρχει ανάλογη στήριξη, καθοδήγηση και επίβλεψη. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα, η ικανοποιητική προσαρμογή των ατόμων αυτών στο περιβάλλον συντελεί στο να μην πληρούν πλέον τα κριτήρια της νοητικής υστέρησης κατά την ενηλικίωση τους⁵¹.

⁴⁸ American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical Manual of mental disorders*. (4th ed.). Washington

⁴⁹ Σύμφωνα με το κριτήριο ταξινόμησης της νοητικής υστέρησης σε ήπια, μέτρια, σοβαρή ή βαριά στο DSM- IV.

⁵⁰ Κακουρός, Ε. , Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω

⁵¹ Hodapp, R. M. & Dykens, E. M. (1996). *Mental retardation*. Child Psychopathology. New York: Guilford Press.

Τα παιδιά με μέτρια νοητική υστέρηση συνήθως εντοπίζονται κατά τη προσχολική ηλικία λόγω σημαντικής καθυστέρησης σε όλους τους αναπτυξιακούς τομείς. Οι κινητικές δεξιότητες όπως και οι δεξιότητες αυτοϋπηρετήσης δεν παρουσιάζουν την συνηθισμένη ανάπτυξη. Οι στοιχειώδεις δεξιότητες επικοινωνίας και αυτοσυντήρησης αναπτύσσονται μέχρι την ηλικία των 12 ετών και στην ενηλικίωση, τα περισσότερα άτομα με μέτρια νοητική υστέρηση είναι σε θέση να ασκούν κάποια χειρονακτική εργασία με επίβλεψη.

Η *σοβαρή* νοητική υστέρηση είναι συνήθως εμφανής από την βρεφική ηλικία λόγω πολύ σημαντικής αναπτυξιακής καθυστέρησης και ορισμένων χαρακτηριστικών στην εμφάνιση. Στις περισσότερες από αυτές τις περιπτώσεις η νοητική υστέρηση οφείλεται σε μια ή περισσότερες οργανικές αιτίες⁵². Τα άτομα με σοβαρή νοητική υστέρηση χρειάζονται ειδική βοήθεια σε όλη τους τη ζωή γιατί συνήθως παρουσιάζουν και άλλα προβλήματα υγείας⁵³. Οι βασικές δεξιότητες αυτοϋπηρετήσης αποκτώνται συνήθως στην ηλικία των 9 ετών.

Τέλος, στα άτομα με βαριά νοητική υστέρηση η νοητική ανεπάρκεια είναι τόσο μεγάλη που οι εντελώς στοιχειώδεις δεξιότητες π.χ επικοινωνίας ή αυτοϋπηρετήσης μπορούν να αποκτηθούν πολύ δύσκολα. Τα άτομα αυτά χρειάζονται συνεχή φροντίδα και συνεχή επίβλεψη. Συνήθως αντιμετωπίζουν πολύ σοβαρά προβλήματα υγείας και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη είναι αναγκαία.

Από την παραπάνω περιγραφή του επιπέδου λειτουργικότητας των παιδιών με νοητική υστέρηση, προκύπτουν ορισμένα στοιχεία που έχουν να κάνουν με την αναπτυξιακή τους πορεία. Η αιτιολογία και η σοβαρότητα της υστέρησης καθώς και η στήριξη που θα λάβει ένα παιδί με νοητική υστέρηση από την οικογένεια του, τους ειδικούς και την πολιτεία, έχει να κάνει με το ποια θα είναι η αναπτυξιακή του πορεία.

3.5 Επιδημιολογικά δεδομένα για τη νοητική υστέρηση.

Το ποσοστό των ατόμων με νοητική υστέρηση υπολογίζεται περίπου στο 1-3% του γενικού πληθυσμού⁵⁴. Με βάση επιδημιολογικά δεδομένα υπολογίζεται ότι το 2% των παιδιών σχολικής ηλικίας έχουν κάποια νοητική υστέρηση ήπιας ή μέτριας μορφής⁵⁵.

Όσον αφορά την κατανομή των ατόμων με νοητική υστέρηση ανάλογα με το νοητικό τους επίπεδο, έχει βρεθεί ότι στο σύνολο των ατόμων με νοητική υστέρηση, το 85% είναι άτομα με ήπια νοητική υστέρηση, το 10% είναι άτομα με μέτρια νοητική υστέρηση, το 3-4% είναι άτομα με σοβαρή νοητική υστέρηση και τι 1-2% είναι άτομα με βαριά νοητική υστέρηση⁵⁶.

Σε πολλές έρευνες έχει βρεθεί ότι τα αγόρια παρουσιάζουν νοητική υστέρηση με ελαφρώς μεγαλύτερη συχνότητα σε σύγκριση με τα κορίτσια⁵⁷. Έχει ωστόσο υποστηριχτεί ότι η διαφορά δεν είναι πραγματική, αλλά οφείλεται στην συχνότερη παραπομπή των αγοριών για ψυχολογική εξέταση λόγω της συχνής συνύπαρξης προβλημάτων συμπεριφοράς. Οι διαφορές σε σχέση με το φύλο ενδέχεται να ισχύουν στις περιπτώσεις της σοβαρής ή βαριάς νοητικής υστέρησης, όπου η αιτιολογία της

⁵² Κακουρός, Ε. , Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω

⁵³ Προβλήματα υγείας: κινητικά, αναπνευστικά ή καρδιακά προβλήματα

⁵⁴ Hodapp, R. M. & Dykens, E. M. (1996). *Mental retardation. Child Psychopathology*. New York: Guilford Press.

⁵⁵ Σταθόπουλος Π.Α (1999). *Κοινωνική πρόνοια. Μια γενική θεώρηση*. Αθήνα : Έλλην

⁵⁶ Κακουρός, Ε. , Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω

⁵⁷ American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical Manual of mental disorders*. (4th ed.). Washington DC.

υστέρησης είναι συνήθως οργανική και σχετίζεται συχνά με γενετικές διαταραχές του χρωμόσωμου «X», οι οποίες παρουσιάζονται στα αγόρια⁵⁸.

Τέλος, έχει διαπιστωθεί ότι πολλά άτομα με ήπια νοητική υστέρηση, προέρχονται από οικογένειες χαμηλού μορφωτικού, οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου. Στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις τα παιδιά με ήπια νοητική υστέρηση φαίνεται να είναι λιγότερα από τα παιδιά των κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Αντίθετα, οι πιο σοβαρές μορφές νοητικής υστέρησης, συνήθως οργανικής αιτιολογίας, εμφανίζονται με παρόμοια συχνότητα σε όλες τις κοινωνικές ομάδες⁵⁹.

3.6 Αιτιολογία.

Οι ερευνητές διακρίνουν συνήθως τα αίτια της νοητικής υστέρησης σε δύο κατηγορίες- ομάδες. Η πρώτη κατηγορία έχει να κάνει με οργανικά αίτια. Αίτια τα οποία συνδέονται άμεσα κυρίως με τις βαρύτερες μορφές νοητικής υστέρησης. Η δεύτερη ομάδα- κατηγορία, περιλαμβάνει τα πολιτισμικά, οικογενειακά αίτια που εν ολίγης αναφέρονται σε περιβαλλοντικούς παράγοντες. Εδώ υπάρχει σύνδεση με την ήπια νοητική υστέρηση.

Από αυτές τις δυο ομάδες αιτίων, οι οργανικοί παράγοντες είναι αυτοί που έχουν μελετηθεί και αποσαφηνιστεί περισσότερο, ενώ οι περιβαλλοντικοί παράγοντες παραμένουν σε μεγαλύτερο βαθμό αδιευκρίνιστοι παράλο που αφορούν τις μισές έως και τα δυο τρίτα των περιπτώσεων της νοητικής υστέρησης⁶⁰. Έχει παρατηρηθεί ακόμη, ότι οικογένειες που ζουν σε φτωχό περιβάλλον με περιορισμένα ερεθίσματα, φαίνεται να υπάρχει διαιώνιση της νοητικής υστέρησης.

Νοητική υστέρηση οργανικής αιτιολογίας.

Εδώ, η νοητική υστέρηση αποδίδεται σε σαφή οργανική αιτιολογία. Πρόκειται κυρίως για περιπτώσεις μέτριας, σοβαρής και βαριάς νοητικής υστέρησης με συχνή συνύπαρξη άλλων ιατρικών προβλημάτων. Η συχνότητα εμφάνισης της είναι παρόμοια σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Τα αίτια είναι προγεννητικά π.χ. γενετικές διαταραχές και χρωμοσωμικές ανωμαλίες (σύνδρομο Down), περιγεννητικά π.χ. ανοξία και μεταγεννητικά π.χ. μηνιγγίτιδα, εγκεφαλίτιδα, τραυματισμός στο κεφάλι, δηλητηριάσεις (από μόλυβδο ή υδράργυρο).

Νοητική υστέρηση πολιτισμικής – οικογενειακής αιτιολογίας.

Σαφής αιτιολογία της νοητικής υστέρησης δεν υπάρχει και τα οργανικά αίτια είναι απροσδιόριστα. Πολλές φορές έχει παρατηρηθεί ότι και άλλα μέλη της οικογένειας παρουσιάζουν νοητική υστέρηση. Πρόκειται κυρίως για περιπτώσεις ήπιας νοητικής υστέρησης με μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης σε άτομα χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου. Δεν συνυπάρχουν συχνά, άλλα ιατρικά προβλήματα στο άτομο. Αξίζει επίσης να σημειωθεί στο σημείο αυτό, ότι αρκετές φορές οι δυσμενείς οικογενειακές και κοινωνικές συνθήκες, με μια ταυτόχρονη ελλιπή φροντίδα του ατόμου τόσο σε επίπεδο σωματικής, όσο και συναισθηματικής ασφάλειας και παροχής των απαραίτητων μορφωτικών ερεθισμάτων, σχετίζεται άμεσα με την εμφάνιση νοητικής υστέρησης (ήπιας μορφής).

⁵⁸ Κακουρός, Ε. , Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω

⁵⁹ Κακουρός, Ε. , Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω

⁶⁰ Hodapp, R. M. & Dykens, E. M. (1996). *Mental retardation*. Child Psychopathology. New York: Guilford Press.

3.7 Προβλήματα.

Τα παιδιά με νοητική υστέρηση παρουσιάζουν πολύ συχνά και άλλες αναπτυξιακές δυσκολίες καθώς και διάφορα προβλήματα υγείας. Η εμφάνιση συναισθηματικών προβλημάτων και προβλημάτων συμπεριφοράς στα παιδιά με νοητική υστέρηση, είναι γεγονός.

Ωστόσο τις περισσότερες φορές δεν πρόκειται για συνύπαρξη άλλης διαταραχής αλλά για μορφές προβληματικής συμπεριφοράς, οι οποίες αναπτύσσονται στη βάση της νοητικής υστέρησης και των γνωστικών και κοινωνικών ελλειμμάτων του λόγου.

Ορισμένα προβλήματα που εμφανίζονται επίσης σε παιδιά με νοητική υστέρηση μπορεί να είναι τα εξής:

- Διαταραχές λόγου/ ομιλίας.
- Διαταραχές στην προσοχή.
- Αυτοκαταστροφική συμπεριφορά.
- Δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις.

Αξίζει να γίνει αναφορά σε παιδιά με ήπια νοητική στέρωση τα οποία εντάσσονται στα πλαίσια του κανονικού σχολείου και παρακολουθούν το ίδιο μαθησιακό πρόγραμμα με τους συνομηλίκους τους. Συχνά η έντονη διάσπαση προσοχής, τα δυσκολεύει να παρακολουθήσουν τον ρυθμό της τάξης. Δεδομένων των δυσκολιών αυτών, τα παιδιά έχουν μειωμένο κίνητρο για μάθηση και εγκαταλείπουν εύκολα την προσπάθεια.

Πέρα από τις μειωμένες ικανότητες τους τα παιδιά με ήπια νοητική στέρωση παρουσιάζουν συχνά προβλήματα και σε κοινωνικό/ διαπροσωπικό επίπεδο. Υπάρχει δυσκολία κατανόησης και σωστής ερμηνείας ορισμένων κοινωνικών καταστάσεων, με αποτέλεσμα να μην αντιδρούν με τον κατάλληλο τρόπο και να απορρίπτονται από τους συνομήλικούς τους. Όταν τα παιδιά αυτά εντάσσονται σε πλαίσια όπου υπάρχει αλληλεπίδραση με παιδιά χωρίς προβλήματα, απαντάται το φαινόμενο απομάκρυνσης τους από την παρέα και μιας σταδιακής περιθωριοποίησής τους⁶¹.

3.7.1 Βαριά Νοητική Υστέρηση – Προβλήματα.

Τα παιδιά με βαριά νοητική καθυστέρηση συνιστούν μιαν από τις πλέον ανομοιογενείς και εκπαιδευτικά απαιτητικές ομάδες ατόμων με ειδικές ανάγκες, λόγω των ποικίλων και πολύ σοβαρών μαθησιακών προβλημάτων που παρουσιάζουν στους περισσότερους από τους το-μείς της λειτουργικότητάς τους. Πρόκειται για άτομα τα οποία έχουν δείκτη νοημοσύνης μικρότερο του 40 (Δ.Ν.<40) και χρειάζονται συνεχή και εκτεταμένη υποστήριξη σε όλες, σχεδόν, τις δραστηριότητές τους. Κατά την προσπάθεια προσαρμογής τους στο φυσικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό περιβάλλον τα παιδιά με βαριά νοητική καθυστέρηση παρουσιάζουν στο μέγιστο βαθμό τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται συνήθως στην κατηγορία της νοητικής καθυστέρησης. Συγκεκριμένα:

- Χαμηλή γενική νοητική ικανότητα .
- Σημαντικά περιορισμένη μνήμη.
- Σοβαρές δυσκολίες στο σχηματισμό εννοιών και στην εξαγωγή συμπερασμάτων, στη διαμόρφωση κριτικής σκέψης και στην κατανόηση λογικομαθηματικών εννοιών.
- Παθητικότητα .
- Μεγάλα προβλήματα με τη γενίκευση και τη μεταφορά μάθησης.
- Διαταραχές προσοχής.
- Αναποτελεσματικές επικοινωνιακές ικανότητες.

⁶¹ Κακουρός, Ε. , Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω

- Αδυναμία χειρισμού συμβολικών συστημάτων.
- Αποτυχία στην κλασική σχολική μάθηση.
- Χαμηλή γενική κοινωνική προσαρμοστικότητα.
- Δυσκολίες κοινωνικής προσαρμογής.
- Περιορισμένες ικανότητες αυτοεξυπηρέτησης.
- Αδυναμία οργάνωσης ελεύθερου χρόνου.
- Σοβαρές δυσκολίες στην επίλυση προβλημάτων καθημερινής ζωής.

Εξαιτίας όλων των παραπάνω χαρακτηριστικών, τα οποία συνοδεύονται συχνά και από προβλήματα υγείας, τα παιδιά με βαριά νοητική καθυστέρηση παρουσιάζουν ρυθμό και τελικό επίπεδο ανάπτυξης που βρίσκονται, συνήθως, κάτω του ενός δευτέρου του ρυθμού και του επιπέδου που αντιστοιχεί σε κάθε ηλικία ⁶².

3.8 Ρόλος ειδικού.

Από τα παραπάνω, δίδεται μια εικόνα για το ποια είναι η επαγγελματική προσέγγιση του ειδικού κατά την αξιολόγηση της νοητικής υστέρησης ενός παιδιού. Πρέπει παρόλα αυτά, ο ειδικός να είναι ειλικρινής και να ενημερώσει με ακρίβεια τους γονείς για τις δυσκολίες του παιδιού, δίδοντας ταυτόχρονα έμφαση στις δυνατότητές του. Θα πρέπει να είναι προετοιμασμένος να στηρίζει συναισθηματικά τους γονείς και να αναδείξει την αναγκαιότητα της ασχολίας με το παιδί τους για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων του.

Είναι γεγονός, ότι η ανακοίνωση στους γονείς των συμπερασμάτων της αξιολόγησης ενός παιδιού με νοητική υστέρηση, μπορεί να αποτελέσει κρίσιμη φάση της όλης διαδικασίας. Όπως ακριβώς και η ανακοίνωση του τρόπου με τον οποίο οι γονείς θα μπορέσουν μελλοντικά να έχουν ενεργή, κατάλληλη συμμετοχή και εμπλοκή σε ένα πρόγραμμα παρέμβασης.

Η συμμετοχή των γονέων σε ομάδα όπου θα μπορούν να συζητούν με άλλους γονείς που έχουν παιδιά με παρόμοιες δυσκολίες, βοηθά ιδιαίτερα στην αντιμετώπιση των συναισθημάτων απόγνωσης και μοναξιάς που μπορεί οι γονείς να βιώνουν στην καθημερινή τους ζωή με ένα παιδί με νοητική υστέρηση ⁶³.

3.9 Πρόληψη.

Όσον αφορά την νοητική υστέρηση, η πρόληψη αποτελεί επιτακτική ανάγκη. Τόσο στην περίπτωση ορισμένων γενετικών ανωμαλιών, όσο και στην περίπτωση των δυσκολιών που προκύπτουν ως συνέπεια περιβαλλοντικών επιδράσεων πριν και μετά των τοκετό.

Ο προγεννητικός έλεγχος και η ενημέρωση της μητέρας για τα απαραίτητα μέτρα υγιεινής που πρέπει να λαμβάνει, σε συνδυασμό με στήριξη (οικονομική, ψυχολογική, κοινωνική), αποτελούν βασικές διαστάσεις της πρόληψης της νοητικής υστέρησης.

Στις περιπτώσεις νοητικής υστέρησης που παρουσιάζεται σε οικογένειες που ανήκουν σε μειονεκτικές ομάδες που ζουν σε περιβάλλον χωρίς ερεθίσματα (εκπαιδευτικά, κοινωνικά), η πρόληψη εδώ απαιτεί την κινητοποίηση ενός ολόκληρου δικτύου υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας.

⁶² ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ για την εκπαίδευση παιδιών με Βαριά Νοητική Καθυστέρηση

⁶³ Κακουρός, Ε., Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω

3.10 Θεραπευτική αντιμετώπιση.

Στην περίπτωση της νοητικής υστέρησης, με τον όρο «θεραπευτική αντιμετώπιση», εννοείται κυρίως ο καταρτισμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων με στόχο την πλήρη ανάπτυξη του νοητικού δυναμικού και των γνωστικών ικανοτήτων του παιδιού. Παράλληλα, κάθε πρόγραμμα συμβουλευτικής καθοδήγησης και στήριξης της οικογένειας του. Επιπλέον, η όποια εφαρμογή προγραμμάτων όπου απαιτείται συντονισμένη συνεργασία του πλαισίου στο οποίο είναι ενταγμένο το παιδί, της οικογένειας και των θεραπειών που ενδεχομένως ασχολούνται με το παιδί⁶⁴.

Η έγκαιρη παρέμβαση στην νηπιακή ηλικία του παιδιού με νοητική υστέρηση που περιλαμβάνει ειδική άσκηση, συνεχή βοήθεια και παραχώρηση περισσότερου χρόνου σε σύγκριση με ένα «φυσιολογικό παιδί», μπορεί να αποφέρει θεμιτά αποτελέσματα.

Η οικογένεια του παιδιού για να έχει ενεργή συμμετοχή σε κάθε παρεμβατική διαδικασία, θα πρέπει να υπάρξει πλήρη αποδοχή του παιδιού και των δυσκολιών του. Χρειάζεται ενημέρωση, καθοδήγηση και στήριξη της οικογένειας, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι προαναφερθείσες δυσκολίες της καθημερινότητας.

Οι γονείς χρειάζονται συμβουλευτική στήριξη σε κάθε φάση της ανάπτυξης του παιδιού τους (βρεφική, προσχολική, σχολική, εφηβεία, ενηλικίωση). Θα ήταν καλό, να δέχονται κατάλληλα ερεθίσματα έτσι ώστε να βοηθήσουν στην κατάκτηση των βασικών αναπτυξιακών ικανοτήτων, σχολικών γνώσεων και κοινωνικών ικανοτήτων του παιδιού τους. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να προσδιοριστεί το επίπεδο αυτονομίας του παιδιού μέχρι το σημείο όπου θα διαφαίνεται η δυνατότητα για επαγγελματική αποκατάσταση του ίδιου του ατόμου.

---

⁶⁴ Κακουρός, Ε. , Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

«... Η αναπηρία δεν αποτελεί εμπόδιο στην ζωή, αντίθετα μια ανάπηρη στάση ζωής δημιούργησε ανάπηρες πόλεις, πόλεις απάνθρωπες, που βάζουν στο περιθώριο μεγάλα τμήματα του πληθυσμού που τις κατοικεί ... »⁶⁵.

Η αυτόνομη ύπαρξη ενός ανθρώπου είναι η βαθύτερη έννοια της συμμετοχής του στην κοινωνία. Τι συμβαίνει όμως όταν αυτό δεν εφαρμόζεται; Οι πρώτοι που το βιώνουν καθημερινά γύρω μας είναι όσοι αντιμετωπίζουν κινητικές δυσκολίες και οι οποίοι δυστυχώς γίνονται μάρτυρες ενός ιδιότυπου αποκλεισμού που τους καθιστά άμεσα εξαρτώμενους από τους άλλους. Ο αποκλεισμός αυτός, όμως, δεν οφείλεται στην αναπηρία αλλά στο κοινωνικό περιβάλλον το οποίο δεν έχει δημιουργήσει τις συνθήκες εκείνες που θα επιτρέψουν την πρόσβαση προς όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικοποίησης.

4.1 Ορισμός.

Η αποκατάσταση της προσπελασιμότητας στο μεγαλύτερο της βαθμό σημαίνει απομάκρυνση των εμποδίων. Η έννοια της, δεν ταυτίζεται με κάποια ειδική επιστήμη. Μπορούμε να πούμε ότι είναι απλά, ζήτημα νοοτροπίας. Εάν προσπαθήσουμε να δώσουμε ένα λειτουργικό ορισμό της προσπελασιμότητας, τότε αυτός ο λειτουργικός ορισμός θα είναι: *προσπελασιμότητα = απουσία εμποδίων*.⁶⁶

Ο όρος «προσπελασιμότητα» στη συνείδηση αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο στην αποτροπή και αναίρεση του Κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων με ειδικές ανάγκες, σημαίνει ενθάρρυνση, παρότρυνση και αποδοχή της διαφορετικότητάς τους από την συνείδηση των συνανθρώπων τους.

4.2 Προσβασιμότητα και Κοινωνική Πολιτική.

Η προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία αποτελεί κατά παγκόσμια ομολογία, μέσα από τις αποφάσεις του Ο.Η.Ε., ηθική αλλά και οικονομική υποχρέωση των κρατών και των κατά τόπους κοινωνιών.⁶⁷ Η προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία, με άλλα λόγια, είναι κοινωνική υποχρέωση αλλά και πόλος ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας.

Η κατοχύρωση μιας ισότιμης συμμετοχής στα κοινωνικά δρώμενα θα πρέπει να αποτελεί βασικό μέλημα της εκάστοτε κοινωνικής πολιτικής και των μέτρων που τίθενται σε εφαρμογή. Μέτρα που αφορούν κάθε κοινωνική ομάδα και μπορούν να καλύψουν πλήθος αναγκών. Η ισότιμη μεταχείριση, εκτός των άλλων, καθορίζεται με βάση την αρχή της ισότητας ευκαιριών για όλους.

Συγκεκριμένα, το κάθε κράτος θα πρέπει να εισάγει και να καθιερώσει προγράμματα δράσης που να καθιστούν το φυσικό και το δομημένο περιβάλλον πρόσβασιμο. Ταυτόχρονα, η πληροφόρηση- ενημέρωση θα πρέπει να καταστεί προσβάσιμη για όλους. Πόσο μάλιστα για άτομα με αναπηρίες.

Θα πρέπει να εξασφαλιστεί η πρόσβαση σε διάφορους τομείς, όπως είναι η στέγαση, τα μέσα μεταφοράς και μετακίνησης, οι δρόμοι και οι άλλοι υπαίθριοι χώροι. Η προσβασιμότητα δεν ορίζεται μόνο σαν μια ηθική υποχρέωση αλλά και σαν επιχειρηματική ενέργεια που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των πελατών των προσφερόμενων υπηρεσιών (δημόσιες- ιδιωτικές υπηρεσίες/ κτίρια/ χώροι).

⁶⁵ Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.

⁶⁶ <<http://www.pi-schools.gr> > [accessed 12/03/2008].

⁶⁷ Τετράδια ψυχιατρικής. Τριμηνιαία περιοδική έκδοση της επιστημονικής ένωσης του ΨΝΑ. Ιανουάριος- Φεβρουάριος- Μάρτιος 2005 . No 89.

Η αύξηση της προσπελασιμότητας σε μία πόλη και ο τρόπος που θα επιτευχθεί αντιμετωπίζονται με διαφορετική οπτική γωνία, ανάλογα με την ιδιότητα αυτού που αναζητά τις λύσεις. Έτσι θα μπορούσαμε επί παραδείγματι να αναφέρουμε τις εξής οπτικές γωνίες:

α) Ο μηχανικός προσπαθεί να σχεδιάσει βέλτιστα και με βάση τον σχεδιασμό να κατασκευαστεί ορθά. Ο σωστός σχεδιασμός επιβάλλεται με συγκεκριμένες προδιαγραφές. Είναι κυρίως εκτελεστικό όργανο και συνήθως δεν επιλέγει κατευθύνσεις.

β) Ο άσκων Πολιτική προσπαθεί να πείσει υποψηφίους ψηφοφόρους για την Κοινωνική Πολιτική ώστε να επιδείξει κάποιο έργο. Δηλαδή ενδιαφέρεται κυρίως για λύσεις βιτρίνας παρά ουσίας,

γ) Ο Άνθρωπος με κάποια κινητική (ή άλλη) μειονεξία ενδιαφέρεται να ζήσει με έναν τρόπο ζωής που θα βασίζεται στην πλήρη ικανοποίηση των αναγκών του, συμπεριλαμβανομένης και της δυνατότητας να κινείται ανεξάρτητα όπως και όποτε επιθυμεί. Επιζητεί χρήση τεχνικών βοηθημάτων και κατασκευές τεχνικών έργων, που θα τον βοηθήσουν να ενταχθεί ισότιμα στην κοινωνία.

Δυστυχώς αυτοί οι τρόποι αντιμετώπισης δεν συμπίπτουν. Στους δύο πρώτους, αν και υπάρχει δυνατότητα έκφρασης και ανάλυσής τους, εν τούτοις δεν εμβαθύνουν συνήθως στο πρόβλημα. Στο τελευταίο, αν και τα άτομα με αναπηρία βιώνουν την πραγματικότητα καθημερινά, δεν έχουν την ικανότητα ή είναι αποκλεισμένα από το να εκφράσουν την αλήθεια και να προτείνουν λύσεις⁶⁸.

Ξέρουμε, ότι η τεχνολογία στις μέρες μας παρουσιάζει τεράστια πρόοδο και αποτελεί μέρος της καθημερινότητας μας. Επομένως, γιατί να μην χρησιμοποιηθεί κατάλληλα, με στόχο την απλοποίηση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και να συμβάλει σημαντικά στην ανεξαρτητοποίηση του ατόμου; Παρατηρούμε ότι λείπουν από παντού ράμπες, αναπηρικά καθίσματα, λείπει η εφαρμογή της ηλεκτροκίνησης και κάθε είδους αυτοματισμού. Η αποκατάσταση της προσπελασιμότητας στο μεγαλύτερο της βαθμό σημαίνει απομάκρυνση των εμποδίων. Όταν απομακρυνθούν επομένως αυτά τα εμπόδια, τότε η αποκατάσταση της προσπελασιμότητας θα είναι γεγονός.

4.3 Αναγκαιότητα δημιουργίας δικτύου στήριξης και πληροφόρησης.

Οι πρότυποι κανόνες του Ο.Η.Ε. για την εξίσωση των ευκαιριών που αφορούν στους ανθρώπους με αναπηρίες αναθέτουν στα κράτη την ευθύνη να θέτουν το νομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούν να επιτευχθούν οι στόχοι της συμμετοχής και της ισότητας. Αναθέτουν επίσης στα κράτη την ευθύνη για τη δημιουργία αυτόνομων εθνικών συντονιστικών οργάνων με διατομεακή και διεπιστημονική σύνθεση, τα οποία και θα είναι τα σημεία αναφοράς για τα ζητήματα της αναπηρίας. Τα περισσότερα κράτη της Ευρώπης διαθέτουν σήμερα παρόμοια όργανα. Αναφέρουμε ενδεικτικά το αγγλικό Centre for Accessible Environments, το Γαλλικό Centre Technique National d' Etudes et de Recherches sur les Handicaps et les Inadaptations, το Ισπανικό Centro Estatal de Autonomia Personal y Ayudaw Technikas και το Ολλανδικό Disability and Society Foundation.

Η δημιουργία και στην Ελλάδα ενός Κέντρου προσβασιμότητας και εξίσωσης ευκαιριών για άτομα με ειδικές ανάγκες θα βελτιώνει σημαντικά τη δυνατότητά τους να λειτουργήσουν ως ισότιμοι πολίτες. Το όργανο αυτό θα είχε συντονιστικό, ερευνητικό και ελεγκτικό χαρακτήρα και θα λειτουργούσε πέραν των άλλων και ως πλαίσιο στήριξης και πληροφόρησης για ανθρώπους με αναπηρίες. Θα διερευνούσε

⁶⁸ Σαχίνογλου, Ι., Κούκκος, Μ. (1997). *Η προσπελασιμότητα βασική προϋπόθεση για την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. στην πόλη μας*. Θεσσαλονίκη.

θέματα προσβασιμότητας και θέματα εφαρμογής της εκάστοτε ισχύουσας νομοθεσίας, θα περιελάμβανε νομική και πρακτική υποστήριξη για τους αναπήρους και θα λειτουργούσε συμβουλευτικά στη Δημόσια Διοίκηση για θέματα αναπηρίας.

Η κόπωση των οικογενειών, τα θέματα υγείας, η αδυναμία τους να επιλύσουν προβλήματα προσπελασιμότητας, η έλλειψη γνώσης από μέρους τους τόσο της αξίας της προσβασιμότητας όσο και των υποχρεώσεων της πολιτείας θα μπορούσαν να βελτιωθούν σημαντικά με την ύπαρξη και λειτουργία ενός τέτοιου συμβουλευτικού οργάνου.

Το Κέντρο θα μπορούσε να αναλάβει παράλληλα και την εκπαίδευση των οικογενειών σε θέματα προσβασιμότητας και στη σημασία τους για την ποιότητα ζωής αλλά και για την ασφάλεια και την προστασία της υγείας των αναπήρων και των οικογενειών τους. Θα μπορούσε να λειτουργήσει συμβουλευτικά αξιολογώντας προβλήματα προσβασιμότητας και προτείνοντας λύσεις και στη συνέχεια να στηρίζει τις οικογένειες στην προσπάθεια επίτευξης αυτών των λύσεων⁶⁹.

Συμπερασματικά.

Μια ανάπηρη κοινωνία, κατασκευάζει ανάπηρους ανθρώπους. Μπορούμε να συμβάλουμε στην συναστροφή των αναπήρων με τους συνανθρώπους τους και σε οποιαδήποτε συμμετοχή σε κοινωνικές δραστηριότητες. Μπορούμε να πούμε ότι είναι υποχρέωση κάθε δημοκρατικής κοινωνίας στο παράλληλο επίπεδο μιας τοπικής διοίκησης να παρέχει τα απαραίτητα εφόδια στους πολίτες- μέλη της. Είναι δικαίωμα του κάθε πολίτη να απολαμβάνει μέτρα που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική, επαγγελματική και πολιτική ζωή της κάθε τοπικής κοινωνίας. Η εφαρμογή του παραπάνω δικαιώματος στην καθημερινή μας ζωή, θα πρέπει να θεωρείται εφικτή προοπτική και όχι ουτοπία. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες δεν αφορά μόνο τα ίδια τα άτομα, αλλά και εμάς τους ίδιους και κατ' επέκταση αυτούς εξ' ημών που κατέχουν κυβερνητικές θέσεις.

---

⁶⁹ <http://www.specialeducation.gr/print.php?> (accessed: 14/03/08)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

5.1 Ορισμός.

Με την έννοια που έχουν δώσει στον όρο οι P. Bourdieu, J. Coleman και R. Putnam, πρόκειται για το σύνολο των μη οικονομικών πόρων, πραγματικών ή φανταστικών, που αποδίδονται σε άτομα, ομάδα ή σε ένα δίκτυο κοινωνικών σχέσεων και χαρακτηρίζονται από εμπιστοσύνη, αμοιβαιότητα και κοινά αποδεκτούς κανόνες συμπεριφοράς, που διευκολύνουν τη συνεργασία και τη συλλογική δράση των ανθρώπων, με στόχο το γενικό συμφέρον. Άρα, το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να εννοηθεί ως πόρος που έχει τη πηγή του στη συλλογική δράση και μπορεί να έχει αποτελέσματα σε ευρύτατη οικονομική και κοινωνική κλίμακα ⁷⁰.

Το Κοινωνικό Κεφάλαιο δεν είναι η περιουσία μιας οργάνωσης, ή της αγοράς ή του κράτους, παρόλο που όλοι μπορούν να συμβάλουν στη δημιουργία του. Είναι μια διαδικασία «εκ των κάτω» και αφορά πολίτες, ίδιας ή διαφορετικής καταγωγής και κουλτούρας, που συνδέονται κοινωνικά και δημιουργούν δίκτυα και ενώσεις. Σύμφωνα με τον ορισμό της Παγκόσμιας Τράπεζας, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι η συνεκτική «κόλλα» που κρατά δεμένες τις κοινωνίες.

Πολλοί βεβαίως δεν είναι εξοικειωμένοι με τον όρο, αφού συνήθως αναφερόμαστε στον «κοινωνικό ιστό», στα «κοινωνικά δίκτυα», στα «conne» ή στην «κοινωνία των πολιτών». Ωστόσο, ο όρος «Κοινωνικό Κεφάλαιο» έχει μεγαλύτερη βαρύτητα γιατί:

α) Τοποθετεί τα κοινωνικά δίκτυα στο ίδιο επίπεδο με άλλες μορφές κεφαλαίου, όπως το οικονομικό κεφάλαιο, το φυσικό κεφάλαιο και το ανθρώπινο κεφάλαιο και αποκτά έτσι μεγαλύτερη βαρύτητα σε ένα κόσμο με ορθολογική οικονομική θεώρηση των πραγμάτων.

β) Το κοινωνικό κεφάλαιο διαθέτει κοινά χαρακτηριστικά με άλλες μορφές κεφαλαίου, γιατί κάποιος μπορεί να επενδύσει σε αυτό και να αποκομίσει οφέλη αργότερα ⁷¹.

Κοινός τόπος σε όλους τους ορισμούς του κοινωνικού κεφαλαίου είναι ότι εμφανίζεται ως δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας και δεν εξαρτάται από την ατομική δράση, σε αντίθεση με τις έννοιες των κοινωνικών δικτύων και της κοινωνικής υποστήριξης, που αναφέρονται και σε πράξεις ατόμων. Τα αποτελέσματά του ενισχύουν την κοινωνική συνοχή (αλλά και έλεγχο), τη μεταβίβαση των αξιακών συστημάτων και την κοινωνική ενσωμάτωση πέρα από το οικογενειακό πλαίσιο.

5.2 Κοινωνικό Κεφάλαιο και Κοινωνικά Δίκτυα.

Συναφής προς τον όρο κοινωνικό κεφάλαιο είναι η έννοια των κοινωνικών δικτύων. Ως κοινωνικά δίκτυα μπορούν να οριστούν τα πολυδιάστατα συστήματα επικοινωνίας και διαμόρφωσης της ανθρώπινης πρακτικής και της κοινωνικής ταυτότητας.

Τα κοινωνικά δίκτυα συνήθως αποτελούνται από τα μέλη της οικογένειας, τους φίλους και τους γνωστούς και περιλαμβάνουν τρεις κρίσιμες έννοιες:

α) το μέγεθος ή το εύρος, το οποίο αναφέρεται στον αριθμό των ατόμων που συμμετέχουν στο δίκτυο,

⁷⁰ Καραμάνου, Α. (2006). *Κοινωνικό Κεφάλαιο και Μετανάστευση*. Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα.

⁷¹ Onyx, J., & Bullen P. (2000). *Measuring Social Capital in Five Communities. The Journal of Applied Behavioral Science*. Vol.36

β) στη σύνθεση που αφορά το ποσοστό συμμετοχής στο δίκτυο μελών της ευρύτερης οικογένειας ή φίλων,

γ) η συχνότητα που δηλώνει το πόσο συχνά τα μέλη ενός κοινωνικού δικτύου αλληλεπιδρούν.

Τα κοινωνικά δίκτυα ορίζονται ως οι κοινωνικές σχέσεις που περιβάλλουν ένα άτομο, τα χαρακτηριστικά τους και ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται και αξιολογούν τις εν λόγω σχέσεις. Τα κοινωνικά δίκτυα χαρακτηρίζονται από το μέγεθός τους, την πυκνότητα (συνδετικότητα μεταξύ των μελών), το δέσιμο, την ομοιογένεια, τη συχνότητα επαφής μεταξύ των μελών, τη διάρκεια και την αμοιβαιότητα.

Η συναισθηματική, ψυχολογική ή οικονομική στήριξη που μπορούν να αντλήσουν τα άτομα μέσω των κοινωνικών τους δικτύων είναι η κοινωνική στήριξη. Η έλλειψη κοινωνικής στήριξης και ο αποκλεισμός από τα δίκτυα θεωρείται ότι μειώνει τις δυνατότητες των ατόμων να αντιμετωπίσουν το άγχος, να αποκτήσουν κοινωνική ταυτότητα, να λάβουν συναισθηματική στήριξη ή υλική βοήθεια και να αποκτήσουν πρόσβαση σε υπηρεσίες και πληροφορίες.

Τέλος, είναι γεγονός ότι τα κοινωνικά δίκτυα συσχετίζονται με την καταναλωτική ισχύ και τους πόρους, το είδος της παραγωγής, την προσβασιμότητα των κρατικών υπηρεσιών, την κοινωνική δραστηριότητα και τις υποκειμενικές αντιλήψεις κοινωνικής ενσωμάτωσης⁷².

5.3 Κοινωνικό Κεφάλαιο και Κοινωνική Ανάπτυξη.

Τα τελευταία είκοσι χρόνια το κοινωνικό κεφάλαιο συνδέθηκε με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Σήμερα, όρος-κλειδί για την ανάπτυξη είναι η προσαρμοστικότητα. Η πολυδιάσπαση της αγοράς και η μεταβλητότητά της, η αθρόα εισαγωγή νέων τεχνολογιών, το εντεινόμενο μεταναστευτικό ρεύμα, το αίτημα για δικαιότερο επιμερισμό των αγαθών και οι αντινομίες των πολιτικών στις αναπτυσσόμενες αλλά και τις βιομηχανικές χώρες έφεραν στο προσκήνιο έννοιες που θα γεφύρωναν το χάσμα ανάμεσα στον απόλυτο φιλελευθερισμό και την ολόπλευρη κοινωνική ανάπτυξη. Έγινε σταδιακά αντιληπτό ότι η αποκέντρωση των μονάδων παραγωγής, η εξειδίκευση και η διαρκής κατάρτιση των εργαζομένων, η συμμετοχή τους στην κουλτούρα της εταιρίας και η συνεργασία με μικρομεσαίες τοπικές επιχειρήσεις θα μείωναν το κόστος και θα διασφάλιζαν την ποιότητα των αγαθών ή των υπηρεσιών που παρείχαν. Η παγκοσμιοποίηση επέβαλε την αναδιοργάνωση της δομής των επιχειρήσεων, οι οποίες έπρεπε πλέον να αναπροσαρμόσουν τη φιλοσοφία, τους στόχους, τη διοίκηση και, κυρίως, τη σχέση τους με τα κοινωνικά συστήματα μέσα στα οποία λειτουργούσαν. Δίκτυα συνεργασιών έκαναν σταδιακά την εμφάνισή τους και η κοινωνική οικονομία θα έπαιρνε τη σκυτάλη της ανάπτυξης.

Η συνδιαλλαγή των επιχειρήσεων με την κοινωνία και η συμφιλίωσή τους με τους τοπικούς φορείς μπορούσε να επιτευχθεί μέσω του κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο εξασφάλιζε τη σύζευξη των οικονομικών στόχων με τις κοινωνικές επιταγές για εμπιστοσύνη και συμμετοχικότητα. Παράλληλα, το κοινωνικό κεφάλαιο δρούσε ως καταλύτης για το ανθρώπινο και φυσικό κεφάλαιο, εξασφαλίζοντας πόρους για αιεφόρο και μακροχρόνια ανάπτυξη. Η συσχέτιση του κοινωνικού κεφαλαίου με την οικονομική και – κατά συνέπεια – με την κοινωνική ανάπτυξη μπορεί να γίνει ευκολότερα καταληπτή εφόσον ταυτιστεί με το αίτημα για ποιότητα, συνεργασία, προσαρμοστικότητα, ολόπλευρη συμμετοχικότητα και διαρκή πρόοδο, εμπιστοσύνη,

⁷² <http://epapanis.blogspot.com> accessed: 10/05/2008 (Παπάνης, Ε. (2007). *Κοινωνικό Κεφάλαιο και Κοινωνική Ανάπτυξη*. Πανεπιστήμιο Μυτιλήνης.)

δημοκρατικές κανονιστικές ρυθμίσεις και πρόσβαση στην πληροφορία, παράγοντες που αποτελούν την «εκ των ουκ άνευ» συνθήκη για τη βιωσιμότητα των κοινωνιών και των επιχειρήσεων.

Η ανάπτυξη δικτύων μεταξύ προσώπων, αλλά κυρίως μεταξύ οργανισμών και φορέων συλλογικής δράσης, αναδομεί ποιοτικά το κοινωνικό και οικονομικό γίνεσθαι, καθώς μετασχηματίζει τις στάσεις των πολιτών και το αίσθημα κοινωνικής ευθύνης.

Μέσω του κοινωνικού κεφαλαίου εκφράζονται μορφές κοινωνικής οργάνωσης, δίκτυα, θεσμοί συμμετοχής και κοινωνικής εμπιστοσύνης σε τοπικό επίπεδο, δρώντας σε συνεργασία για αμοιβαίο όφελος του τόπου. Η κοινωνική αλληλεγγύη και εμπιστοσύνη είναι απαραίτητη προϋπόθεση για το σχηματισμό κοινωνικού κεφαλαίου και συνεπώς την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού και την επιτάχυνση της κοινωνικής ανάπτυξης.

Οι αρχές της κοινωνικής ανάπτυξης σήμερα μπορούν να συνοψισθούν στα ακόλουθα: ανάπτυξη των πολιτών, έμφαση στη γνώση προσαρμοσμένη σε ανάγκες και στοχοθεσίες, προσαρμοστικότητα και αξιολόγηση. Η ανάπτυξη των πολιτών θεωρείται ως βασική προϋπόθεση της κοινωνικής ανάπτυξης, γιατί οι άνθρωποι είναι οι τελικοί αποδέκτες της προόδου. Ταυτόχρονα, η προσωπική εξέλιξη των μελών μιας κοινότητας εγγυάται τη διαρκή κοινωνική ανάπτυξη.

Η γνώση συσχετίζεται με την ανάπτυξη της κοινωνίας, δεδομένου ότι καθιστά τις ατομικές και ομαδικές επιλογές πιο συνειδητές. Οι κοινότητες μπορούν να εκπαιδευθούν στο να θέτουν σαφείς και ρεαλιστικούς στόχους, να σχεδιάζουν προγράμματα υλοποίησής τους και να γίνονται όσο το δυνατόν περισσότερο αυτάρκεις. Η γνώση απελευθερώνει από την εξάρτηση από εξωτερικούς πόρους και δίνει πρόσβαση σε ζωτικές πληροφορίες.

Η κοινωνική ανάπτυξη προάγει τη συνειδητοποίηση των πολιτών. Ανασκευάζει πεπαλαιωμένες και μη λειτουργικές απόψεις, αυξάνει την ευαισθησία όσον αφορά το περιβάλλον, τους πόρους, τη διαφορετικότητα και τις κοινωνικές ομάδες. Η επιτυχία ενός σχεδίου κοινωνικής ανάπτυξης ενισχύει την αυτοπεποίθηση και ανατροφοδοτεί τη δράση. Οι συνέπειές της πρέπει να αξιολογούνται βάσει αντικειμενικών και μετρήσιμων κριτηρίων. Η αξιολόγηση μπορεί να εφαρμοστεί στο τελευταίο στάδιο εφαρμογής ενός στρατηγικού σχεδίου ή και κατά τη διάρκειά του και δεν έχει μόνο ελεγκτικό χαρακτήρα, αλλά χρησιμεύει περισσότερο ως κατανόηση του επιτελεσθέντος έργου.

Τέλος, η κοινωνική ανάπτυξη είναι αρκετά περίπλοκη, ώστε να αποτελεί αντικείμενο μίας μόνο επιστήμης. Για να γίνει εφικτή, πρέπει να ακολουθηθεί η διεπιστημονική μέθοδος.

Εμπόδια στην πορεία για κοινωνική ανάπτυξη μπορούν να σταθούν τα ήθη και τα έθιμα μιας περιοχής και, πάνω από όλα, η κουλτούρα και η νοοτροπία των μελών μιας κοινότητας. Είναι απαραίτητο πριν την έναρξη οποιασδήποτε τέτοιας προσπάθειας να προηγηθεί η οικοδόμηση κλίματος εμπιστοσύνης και θέλησης για αλλαγή.

Ο αναλφαβητισμός, η έλλειψη μορφωτικών ευκαιριών, οι πελατειακές σχέσεις κράτους-πολίτη και οι συγκρούσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων μπορούν να αρθούν με την επαναδόμηση κοινωνικών δεξιοτήτων και την καλλιέργεια του κοινωνικού κεφαλαίου. Ουσιαστικά, το κοινωνικό κεφάλαιο θα ενεργοποιήσει το ανθρώπινο και πολιτισμικό δυναμικό που μπορεί να υπάρξει σε λανθάνουσα κατάσταση, θα

εξαλείψει τη δυσπιστία και θα αντικαταστήσει τους θεσμούς που η ένδεια και η υπανάπτυξη έχουν μεταλλάξει ⁷³.

---

⁷³ <http://epapanis.blogspot.com> accessed: 10/05/2008 (Παπάνης, Ε. (2007). *Κοινωνικό Κεφάλαιο και Κοινωνική Ανάπτυξη*. Πανεπιστήμιο Μυτιλήνης.)

Β΄ ΜΕΡΟΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας.

Σκοπός της μελέτης μας είναι η καταγραφή των αναγκών των σχολικών μονάδων της Δευτεροβάθμιας Ειδικής Αγωγής στο Δήμο Ηρακλείου. Μελέτη των δομών της Δευτεροβάθμιας Ειδικής Αγωγής και διερεύνηση των αναγκών των μαθητών τους.

Οι επιμέρους στόχοι της μελέτης μας είναι:

1. Η καταγραφή του δυναμικού των σχολικών μονάδων της Δευτεροβάθμιας Ειδικής Αγωγής.
2. Η ποιοτική αυτοαξιολόγηση των παραπάνω μονάδων.
3. Η δημιουργία βάσης δεδομένων με τα βασικά χαρακτηριστικά των μαθητών που φοιτούν στις μονάδες.
4. Η καταγραφή των παρεχόμενων υπηρεσιών, προγραμμάτων, δομών, πόρων των σχολικών μονάδων.
5. Οι προτάσεις των ίδιων για την κάλυψη των εκφρασμένων αναγκών.

6.2 Ερευνητικές υποθέσεις και ερευνητικά ερωτήματα.

1^η Ερευνητική υπόθεση: Οι δομές της Δευτεροβάθμιας Ειδικής Αγωγής του Δήμου Ηρακλείου δεν καλύπτουν τις ανάγκες των μαθητών που φοιτούν στα σχολεία αυτά.

Ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια είναι η εκτίμηση των αναγκών από τους Διευθυντές των σχολικών μονάδων.
- Υπάρχει επάρκεια σε πόρους σε σχέση με αυτές τις ανάγκες;

2^η Ερευνητική υπόθεση: Η συνεργασία των μονάδων Δευτεροβάθμιας Ειδικής Εκπαίδευσης με την ευρύτερη κοινότητα και τις λοιπές υπηρεσίες που βρίσκονται στο Δήμο Ηρακλείου είναι αρμονική με αποτέλεσμα να καλύπτει τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία.

Ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποιες είναι οι παρεχόμενες υπηρεσίες, προγράμματα σε συνεργασία με την ευρύτερη κοινότητα και την Τοπική Αυτοδιοίκηση.
- Η πληροφόρηση – ενημέρωση για φορείς, προγράμματα και δραστηριότητες που ασχολούνται με θέματα αναπηρίας είναι επαρκής ;
- Κατά πόσο οι Διευθυντές των σχολικών μονάδων Δευτεροβάθμιας Ειδικής Εκπαίδευσης είναι ικανοποιημένοι από την συνεργασία που υπάρχει στην παρούσα φάση.
- Οι μαθητές της Δευτεροβάθμιας Ειδικής Αγωγής χρησιμοποιούν άλλες υπηρεσίες και αν ναι, ποιες είναι αυτές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1 Ερευνητική στρατηγική.

Η ερευνητική προσέγγιση για την επίτευξη των παραπάνω στόχων είναι η ποσοτική, περιγραφική, επί τόπια έρευνα με την μορφή δομημένης συνέντευξης. Η μέθοδος συλλογής δεδομένων θα είναι «πρόσωπο με πρόσωπο συνέντευξη» (face to face interview) και η συλλογή καταγεγραμμένων πληροφοριών για τα χαρακτηριστικά των μαθητών (recorded information) από τα αρχεία των σχολικών μονάδων με την διαφύλαξη του **απόρρητου**.

7.2 Στατιστική ανάλυση.

Έγινε χρήση περιγραφικής στατιστικής και τα δεδομένα εξετάστηκαν ως προς τα ποσοστά. Η εισαγωγή των δεδομένων και η ανάλυση των στοιχείων έγινε με το στατιστικό πακέτο SPSS 13.0. Στο παράρτημα περιλαμβάνεται η επεξεργασία που ακολουθήθηκε για το σύνολο των μεταβλητών, ανεξάρτητα αποτελέσματος.

7.3 Ο πληθυσμός και το πλαίσιο της μελέτης.

Η διαδικασία προσέγγισης του πληθυσμού ξεκίνησε με μια πρώτη προσωπική επαφή με τον Διευθυντή της οργάνωσης για τη ενημέρωση σχετικά με την σκοπό της μελέτης και των βημάτων που θα πραγματοποιηθούν, διερεύνηση δυσκολιών, άρση δυσκολιών, προγραμματισμός ραντεβού, πραγματοποίησης συνέντευξης και καταγραφή των δεδομένων από το αρχείο.

Παράλληλα αποστολή ενημερωτικού εγγράφου σε διευθυντές των μονάδων από τους φορείς υλοποίησης της μελέτης αλλά και αποστολή ενημερωτικού και δήλωσης συμμετοχής και συναίνεσης των γονέων για την συμπλήρωση του εντύπου για τα ατομικά χαρακτηριστικά των παιδιών τους.

Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων με τα ατομικά χαρακτηριστικά των μαθητών πραγματοποιήθηκε στο χώρο του σχολείου με την παρουσία και βοήθεια εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής, κοινωνικών λειτουργών ή ψυχολόγων.

Ο πληθυσμός υπό μελέτη αποτελείται από το σύνολο των διευθυντών των σχολικών μονάδων (5 διευθυντές), και το σύνολο των μαθητών των σχολικών μονάδων που φοιτούν σε αυτές (114 μαθητές).

7.4 Η επιλογή του δείγματος.

Το δειγματολογικό πλαίσιο είναι η λίστα με τις σχολικές μονάδες της Δευτεροβάθμιας Ειδικής Αγωγής του Δήμου Ηρακλείου και η λίστα των μαθητών που φοιτούν σε αυτές. Το δείγμα ήταν προκαθορισμένο και συγκεκριμένο.

7.5 Το ερευνητικό εργαλείο.

7.5.1 Μέσο έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο που αφορά τις οργανώσεις, ανακαλύπτει τα βασικά χαρακτηριστικά τους και παρέχει μια επιπρόσθετη και πιο αναλυτική εικόνα για το δυναμικό και τις ανάγκες τους. Μια υποομάδα ερωτήσεων σχετίζονται άμεσα με τις μετρήσεις του κοινωνικού κεφαλαίου. Οι υπόλοιποι τομείς καταγράφουν συγκεκριμένες ερωτήσεις ανά τομέα προκειμένου να εντοπιστούν οι ανάγκες τους.

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο προσπαθεί να αξιολογήσει τα εσωτερικά χαρακτηριστικά συγκεκριμένων οργανώσεων και να σκιαγραφήσει τις σχέσεις και τα δίκτυα που έχουν με άλλες οργανώσεις. Προκύπτει από μια σειρά δομημένων

συνεντεύξεων με τους ηγέτες- Διευθυντές. Πληροφορίες-κλειδιά που σχετίζονται με την προέλευση και την ιστορία της οργάνωσης, την ιδιότητα μέλους, τις ικανότητες της οργάνωσης και τις συνεργασίες.

Πηγή σύνθεσης του εργαλείου.

Είναι ένα από τα προγράμματα και η ομαδική εργασία των C. Grootaert, R. Chase, T. Van Bastelaer, του Social Department of World Bank που θα βρείτε στην ιστοσελίδα <http://web.worldbank.org>. με τίτλο, Understanding and Measuring Social Capital: A multidisciplinary Tool for Practitioners, Washington, 2002, D.C.: World Bank.

Για ότι έχει να κάνει με το ερωτηματολόγιο που αφορά τους μαθητές, οι ερωτήσεις κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα πεδίων. Χρησιμοποιήθηκε ως απογραφικό δελτίο και πάρθηκαν ατομικά στοιχεία με σκοπό την δημιουργία βάσης δεδομένων με τα βασικά χαρακτηριστικά των μαθητών που φοιτούν στις μονάδες.

7.5.2 Θεματικές ενότητες εργαλείου.

Οι θεματικές ενότητες που αφορούν το ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν στους Διευθυντές της οργάνωσης ήταν οι εξής:

1. Ταυτότητα Οργάνωσης.
2. Ιστορικό και εξέλιξη Οργάνωσης.
3. Παρεχόμενες υπηρεσίες- προγράμματα.
4. Συνεργασίες.
5. Χαρακτηριστικά Οργάνωσης.

Οι θεματικές ενότητες του ερωτηματολογίου που έχει να κάνει με τα χαρακτηριστικά των μαθητών στην Δευτεροβάθμια Ειδική Αγωγή του Δήμου Ηρακλείου ήταν οι παρακάτω:

1. Ατομικά χαρακτηριστικά. και πληροφορίες.
2. Είδος αναπηρίας – ποσοστό αναπηρίας.
3. Εκπαίδευση.
4. Εργασία- Κατάρτιση.
5. Εκτίμηση αναγκών.
6. Εκτιμήσεις για το μέλλον.

7.5.3 Η δομή του εργαλείου.

Το ερωτηματολόγιο που αφορά τους Διευθυντές των μονάδων Δευτεροβάθμιας Ειδικής Αγωγής και το ερωτηματολόγιο- απογραφικό δελτίο μαθητών, περιλαμβάνει ανοιχτές και ημι-κλειστές τύπου ερωτήσεις.

7.6 Χρονοδιάγραμμα ενεργειών ⁷⁴.

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	ΜΗΝΕΣ									
	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	ΙΟΥΝΙΟΣ	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	ΜΑΡΤΙΟΣ	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	ΜΑΙΟΣ	ΙΟΥΝΙΟΣ	
1. Συγγραφή Φόρμας πτυχιακής εργασίας.	—									
2.Επαφή με Π.Ι.Σ.Π.Ε. για εύρεση στοιχείων. (σχολεία, αριθμός παιδιών, διεύθυνση, τηλ., ονόματα διευθυντών)	—									
3.Αναζήτηση σχετικής βιβλιογραφίας/πηγές στο Internet.	—	—								
4.Αναζήτηση προηγούμενων εκπονημένων πτυχιακών κοινού περιεχομένου / θέματος.	—	—								
5.Κατάθεση διαγράμματος πτυχιακής.	—									
6.Επεξεργασία πληροφοριών και συγγραφή θεωρητικού μέρους.					—	—				
7.Επαφή με τις υπηρεσίες / σχολεία για συνάντηση με τους υπευθύνους.					—					
8.Πραγματοποίηση ερευνητικού μέρους						—	—			

⁷⁴ Χρονοδιάγραμμα GANT : Ιατρίδης Δ. Σ. Σχεδιασμός Κοινωνικής Πολιτικής. Αθήνα. σελ., 148

(ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις).							
9.Έρευνα στα σχολεία των υπηρεσιών για μελέτη / καταγραφή περιπτώσεων.				—	—		
10.Επεξεργασία / ανάλυση αποτελεσμάτων					—	—	
11.Παράδοση της πτυχιακής.							—
18.Παρουσίαση πτυχιακής.							—

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο : ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

8.1 Αποτελέσματα.

Στο πρώτο μέρος της έρευνας γίνεται μια παρουσίαση της κάθε μιας οργάνωσης ξεχωριστά και εν συνεχεία η αξιολόγηση, βάση της παρουσίας και της συνέντευξης με τον ηγέτη της οργάνωσης, στους εξής τρεις άξονες:

- Ηγεσία.
- Συμμετοχή.
- Συνεργασίες.

Η πρώτη οργάνωση που συμμετείχε στην έρευνα μας ήταν το Ειδικό Γυμνάσιο που στεγάζεται στην περιοχή της Κνωσού.

Το Ειδικό Γυμνάσιο είναι μια Δημόσια Υπηρεσία Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου. Διοικείται από τον Διοικητικό Διευθυντή της οργάνωσης και η λήψη των αποφάσεων γίνεται μέσω του συμβουλίου των καθηγητών και του Διευθυντή. Ο τύπος της οργάνωσης ως προς τις κύριες παρεχόμενες υπηρεσίες είναι Εκπαιδευτικός φορέας με επίπεδο δράσης τοπικό.

Ο αριθμός των χρηστών της οργάνωσης είναι 57 μαθητές με νοητική υστέρηση, μαθητές με κινητική αναπηρία, μαθητές με ψυχική διαταραχή, με προβλήματα κώφωσης, σύνδρομο Down και άλλα. Πρέπει να αναφερθεί ότι πολλοί από τους μαθητές αντιμετωπίζουν σύνθετα προβλήματα αναπηρίας.

Όσον αφορά το ιστορικό και την εξέλιξη της συγκεκριμένης οργάνωσης, το σχολείο ιδρύθηκε το 2001 από το κράτος.

Σκοπός της οργάνωσης είναι να πάρουν τα παιδιά που δεν μπορούν να πάνε στα ενταξιακά προγράμματα, προκειμένου μέσω της οργάνωσής τους να τους παρέχουν την ωρίμανση την οποία χρειάζονται ώστε να μπορούν να αποδώσουν στην συνέχεια στην ζωή τους και να εξασκήσουν τις δεξιότητες τους.

Το 70% της οργάνωσης χρηματοδοτείται από το Υπουργείο και το υπόλοιπο 30% από τη Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Στην ερώτηση μας για τον ετήσιο προϋπολογισμό της οργάνωσης δεν μπόρεσαν να μας δώσουν ακριβή στοιχεία.

Τα οικονομικά προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν έχουν να κάνουν κυρίως με την έλλειψη χώρου και προσωπικού.

Το έμψυχο δυναμικό της οργάνωσης απαρτίζεται από το επιστημονικό προσωπικό (Μαθηματικοί Φιλολόγοι, Φυσικοί, Νοσολόγος, Γυμναστής, Κοινωνικός Λειτουργός), από το Διοικητικό προσωπικό το οποίο αποτελείται ο διευθυντής και υποδιευθυντής της οργάνωσης, έναν Γυμναστή ειδικό σε κινητικά προβλήματα και το Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό.

Το Ειδικό Γυμνάσιο έχει τις ακόλουθες υποδομές και εξοπλισμό, εννέα τάξεις διδασκαλίας, προαύλιο χώρο και τάξη υπολογιστών, αρμόνιο, στεφάνια, μπαστούνια, σχολικά αυτοκίνητα.

Σε σχέση με το είδος και την ποσότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, η οργάνωση ακολουθεί καθημερινά τι αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου, επίσης διοργανώνει εκδρομές και εξόδους όπως για κινηματογράφο, κάρτ, μπόουλινγκ, για καφέ στο κέντρο του Ηρακλείου, σκοπός αυτών των εξόδων είναι η κοινωνικοποίηση των μαθητών και να μάθουν να αυτοεξυπηρετούνται.

Επίσης, η οργάνωση παρέχει υποστηρικτικές συνοδευτικές υπηρεσίες στους χρήστες τις στους παρακάτω τομείς:

- Ψυχολογική υποστήριξη από τον ψυχολόγο και τον κοινωνικό λειτουργό.
- Πρόγραμμα ανάπτυξης ατομικών δεξιοτήτων όπως ατομική καθαριότητα, προετοιμασία γεύματος, προετοιμασία γιορτής.
- Πρόγραμμα ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως κυκλοφοριακή αγωγή, συνδιαλλαγή με υπηρεσίες και μαγαζιά.
- Επαγγελματικά εργαστήρια και συγκεκριμένα Καλλιτεχνικών.
- Κατασκήνωση από το πρόγραμμα της Πρόνοιας.
- Άθληση στα πλαίσια του σχολικού Αθλητισμού.
- Υπηρεσίες αξιοποίησης ατομικών δικαιωμάτων σε συνεργασία με την Πρόνοια και την Εισαγγελία Ανηλίκων.

Σε όλες τις παραπάνω υπηρεσίες συμμετέχει ο συνολικός αριθμός των χρηστών της οργάνωσης,

Αξιολογώντας την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων της οργάνωσης, προέκυψε ότι τον τελευταίο χρόνο βοηθήθηκαν 57 χρήστες ενώ τα δυο τελευταία χρόνια βοηθήθηκαν 100 χρήστες. Επίσης τα προγράμματα θεωρήθηκαν αποτελεσματικά και τον τελευταίο και τα δύο τελευταία χρόνια από όλους της χρήστες της οργάνωσης.

Τον τελευταίο χρόνο ο βαθμός που οι παρεχόμενες υπηρεσίες ανταποκρίνονται στις ανάγκες του πληθυσμού είναι 50% ενώ τα δύο τελευταία χρόνια είναι 40%. Τέλος, αξιολογώντας το κόστος με την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών, βλέπουμε ότι τον τελευταίο χρόνο η αποτελεσματικότητα ήταν σε ποσοστό 80% σε σχέση με τα δυο τελευταία χρόνια που ήταν 70%.

Το μόνο μέσω γνωστοποίηση των υπηρεσιών και των προγραμμάτων που διαθέτει η οργάνωση είναι τα ίδια της τα μέλη

Στην πορεία της η οργάνωσης δέχτηκε βοήθεια από εξωτερικούς φορείς όπως οικονομική βοήθεια από τις δωρεές των γονέων, βοήθεια τεχνική και υποδομών από το Δήμο και συμβουλευτική βοήθεια από τον Ερυθρό Σταυρό. Τα οφέλη από την βοήθεια που δέχτηκαν ήταν κυρίως παιχνίδια για τα παιδιά από τις δωρεές των γονέων, τα οποία όμως σύμφωνα με την οργάνωση είναι αναλώσιμα.

Το πιο δυνατό σημείο από το δυναμικό της οργάνωσης είναι πρώτα το επιστημονικό προσωπικό, εν συνεχεία η υλικοτεχνικές υποδομές, ο εξοπλισμός και τέλος οι γονείς.

Στην ερώτηση σχετικά με ποιες από τις πηγές που έχει η οργάνωση θα μπορούσε να διαθέσει στην κοινότητα, αναφέρετε ότι δεν μπορεί να διαθέσει ούτε έμψυχο αλλά ούτε και άψυχο δυναμικό.

Οι συνεργασίες που έχει αναπτύξει η οργάνωση είναι με το Υπουργείο, με το Πανεπιστήμιο, με ιδιωτικούς φορείς (Μέθοδος Διδασκαλίας ΠΕΞ), με το Κέντρο Ψυχική Υγιεινής, με τον Δήμο, την Νομαρχία, με το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Α.Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου, με την Ιατρική Μέρμινα και τέλος με Ιδιώτες γιατρούς (Ψυχολόγο, Λογοθεραπευτή). Από τις προαναφερθείσες συνεργασίες οι πιο σημαντικές ήταν με το Υπουργείο, με την βοήθεια του οποίου τα παιδιά επισκέφθηκαν την Βουλή των Ελλήνων και με Ιδιωτικούς Φορείς, τη πρωτοβουλία για τις συνεργασίες αυτές ανέλαβε η διεύθυνση σε συνεργασία με τους καθηγητές.

Στην ερώτηση σχετικά με το αν τα μέλη της συγκεκριμένης οργάνωσης συμμετέχουν σε άλλες οργανώσεις, η διεύθυνση δεν ήταν σε θέση να μας απαντήσει. Όμως τα μέλη της οργάνωσης, σύμφωνα με την διεύθυνση, απευθύνονται και σε άλλες υπηρεσίες για την κάλυψη των αναγκών τους και συγκεκριμένα για τον εξοπλισμό που χρειάζονται (αναπηρικά κοτσάκια, επιδόματα, ακουστικά βαρηκοΐας) στην Πρόνοια και σε Ασφαλιστικούς Φορείς.

Η οργάνωση έχει ανάγκη την συνεργασία με την τοπική κοινωνία του Ηρακλείου και τις ιδιωτικές επιχειρήσεις για την διοργάνωση εκδηλώσεων και εκδρομών.

Όσον αφορά την πληροφόρηση που έχει η οργάνωση για προγράμματα και δραστηριότητες άλλων φορέων που ασχολούνται με το δικό της αντικείμενο χαρακτηρίζεται ανεπαρκής, σε σχέση με την πληροφόρηση που έχει για τα κρατικά και ευρωπαϊκά προγράμματα.

Το Ειδικό Γυμνάσιο συνεργάστηκε επίσης με την Τοπική Αυτοδιοίκηση με σκοπό την συντήρηση του κτιρίου, την μετακίνηση των παιδιών και την παραχώρηση αίθουσας για τις ανάγκες της οργάνωσης.

Επίσης, υπάρχει συνεργασία με το κυβερνητικό πρόγραμμα Comenius, με το οποίο επισκέφθηκαν σχολεία ειδικής αγωγής στο εξωτερικό και έγινε ανταλλαγή εργασιών μεταξύ των μαθητών.

Οι σχέσεις που έχει αναπτύξει η οργάνωση με την Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, με την Περιφερειακή και Κεντρική Διοίκηση και με άλλες οργανώσεις της κοινότητας του Ηρακλείου αξιολογούνται ως Πολύ Θετικές από την ίδια την οργάνωση. Όλες οι συνεργασίες που έχει αναπτύξει η οργάνωση είναι με φορείς εντός της κοινότητας Ηρακλείου.

Οι τρεις σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζει σήμερα η οργάνωση είναι πρώτον, η κοινωνικοποίηση των παιδιών με βάση την συμπεριφορά τους, δεύτερον η έλλειψη υποδομών και τέλος η έλλειψη μόνιμου προσωπικού. Οι λύσεις που προτείνει για κάθε μια από τις παραπάνω δυσκολίες είναι πρώτον η καλύτερη εκπαίδευση των καθηγητών και η πρόσληψη ατόμων που θέλουν να εργαστούν σε τέτοια πλαίσια, δεύτερον η δημιουργία ενός καινούργιου σχολείου εξοπλισμένο με τα πιο κατάλληλα και σύγχρονα μέσα στην εκπαίδευση αναπήρων και τέλος η μονιμοποίηση του προσωπικού

Αναφορικά με την ποιότητα και την συμμετοχή της διοίκησης / ηγεσίας η οργάνωση την αξιολογεί σε μια κλίμακα από πολύ καλά έως ανεπαρκής ως πολύ καλή. Η ικανότητα της οργάνωσης στην παροχή εξειδικευμένων δραστηριοτήτων και στον τομέα της εποπτείας και συμβουλευτικής αξιολογείται στην ίδια κλίμακα ως καλή. Στην προετοιμασία οικονομικών αναφορών η ικανότητα αξιολογείται ως πολύ καλή ενώ στον σχεδιασμό μελλοντικών δράσεων ως μέτρια. Η εμπειρία από προηγούμενες δράσεις κρίνεται ως καλή. Τέλος η ποιότητα του προσωπικού αξιολογείται από την οργάνωση από καλή έως πολύ καλή.

Η πρόσληψη του προσωπικού γίνεται μέσω της Επετηρίδας. Όσον αφορά την διαθεσιμότητα του προσωπικού στην αγορά εργασίας η οργάνωση θεωρεί ότι υπάρχει πληθώρα εκπαιδευτών, επιστημονικού και βοηθητικού προσωπικού.

Η οργάνωση αξιολογεί την ενεργή συμμετοχή και οικονομική συνδρομή των γονέων ως ελάχιστη. Η οργάνωση βασίζεται κατά κανόνα στους γονείς. Παρόλα αυτά δηλώνεται ότι είναι πάντα κουρασμένοι και αποσυρμένοι.

Τα μέτρα εκείνα που, σύμφωνα με την οργάνωση, θα βοηθούσαν στην κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία, είναι η καλύτερη οργάνωση όλων των φορέων και η σωστή κατανομή των χρημάτων. Ακόμη, κατάλληλος τεχνολογικός εξοπλισμός και απαραίτητες υλικές δομές είναι το ζητούμενο. Επίσης, σημαντική θα ήταν η αλλαγή όλων των σχολείων, άρα και του συγκεκριμένου, σε ολόημερα.

Τέλος, η οργάνωση τοποθετούμενη γενικά στον κύκλο αναπηρία – κοινωνική ένταξη – αποδοχή, αναφέρει ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι εκείνο της κοινωνικής ένταξης και αποδοχής των ατόμων με αναπηρία εξαιτίας της ελλιπής και λανθασμένης ενημέρωσης.

Αξιολόγηση

Ηγεσία

Αξιολογώντας την οργάνωση στον άξονα της ηγεσίας, παρατηρείτε ότι ο χρόνος παραμονής του ηγέτη στην θέση του είναι αρκετός προκειμένου να αποκτήσει την εμπειρία, αλλά και να μάθει τις λειτουργίες που αντιστοιχούν στην θέση την οποία κατέχει, πράγμα το οποίο δείχνει ότι υπάρχει μια σταθερότητα στην ηγεσία.

Αναφορικά με την πυκνότητα και την διαθεσιμότητα της οργάνωσης σε σχέση με την ηγεσία παρατηρείτε ότι λίγα είναι τα άτομα εκείνα που έχουν επίκτητες ικανότητες και ιδιότητες προκειμένου να είναι αποτελεσματικοί ηγέτες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να είναι λίγοι εκείνοι που έχουν προταθεί για την θέση του ηγέτη της οργάνωσης. Σε αυτό ωστόσο παίζει ρόλο και το γεγονός ότι πολλά από τα μέλη του προσωπικού δεν έχουν μόνιμη σχέση εργασίας με την οργάνωση.

Η ποιότητα και η ικανότητα της ηγεσίας σε σχέση με την κατάρτιση, τον δυναμισμό, τα προσόντα και την ειλικρίνεια που την διακρίνει θα της αξιολογούσαμε, σε μια κλίμακα από άριστα έως λίγο, ως άριστες.

Όσον αφορά την σχέση μεταξύ της ηγεσίας, του προσωπικού και της κοινότητας θα την χαρακτηρίζαμε αρμονική χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Σε επίπεδο αποδοχής η ηγεσία είναι κοινά αποδεκτή και αναγνωρίζεται η νομιμότητά της να αντιπροσωπεύει τα ενδιαφέροντα της κοινότητας.

Συμμετοχή

Το προσωπικό παρατηρείτε ότι έχει ενεργή συμμετοχή στις προγραμματισμένες και έκτακτες συναντήσεις που γίνονται μέσα και έξω από την οργάνωση, στον σχεδιασμό των δράσεων αλλά και στην λήψη των αποφάσεων της οργάνωσης. Από την άλλη παρατηρείτε ότι οι γονείς των χρηστών της οργάνωσης ελάχιστα συμμετέχουν ενεργά και αυτό ίσως γίνεται εξαιτίας του ότι διακρίνεται μια απόσυρση και κούραση εκ μέρους τους.

Συνεργασίες

Βασιζόμενοι στην παρουσίαση του σχολείου παρατηρούμε ότι η οργάνωση έχει αναπτύξει ένα πλήθος συνεργασιών με διάφορους φορείς, οργανώσεις και υπηρεσίες της κοινότητας του Ηρακλείου, αλλά και ευρωπαϊκά προγράμματα. Αυτό επιφέρει θετικά αποτελέσματα σε σχέση με την αποτελεσματικότητα της οργάνωσης αλλά και την κάλυψη των αναγκών της.

Η δεύτερη οργάνωση που συμμετείχε στην έρευνα μας ήταν το ΕΕΕΕΚ Ηρακλείου στις Μαλάδες Ηρακλείου.

Το ΕΕΕΕΚ είναι μια Δημόσια Υπηρεσία Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου που διοικείται από τον Διοικητικό Διευθυντή της οργάνωσης. Η λήψη των αποφάσεων γίνεται μέσω του Συλλόγου των Καθηγητών και του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων. Ο τύπος της οργάνωσης ως προς τις κύριες παρεχόμενες υπηρεσίες είναι Εκπαιδευτικός Φορέας και ταυτόχρονα Φορέας Επαγγελματικής κατάρτισης με επίπεδο δράσης Νομαρχιακό.

Ο αριθμός των χρηστών της οργάνωσης είναι 41 μαθητές (φοιτούν 34) με κινητική αναπηρία, τύφλωση, κώφωση, νοητική υστέρηση, ψυχική διαταραχή, Σύνδρομο Down και άλλα.

Όσον αφορά το ιστορικό και την εξέλιξη της συγκεκριμένης οργάνωσης, το ΕΕΕΕΚ ιδρύθηκε από το κράτος και σκοπός του είναι η επαγγελματική κατάρτιση των ατόμων με αναπηρίες.

Η χρηματοδότηση της οργάνωσης γίνεται από το Υπουργείο και την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Τα οικονομικά προβλήματα και οι ελλείψεις που αντιμετωπίζει η οργάνωση είναι:

- Κτιριακές Υποδομές.
- Έλλειψη μόνιμου εκπαιδευτικού προσωπικού.
- Έλλειψη εργαστηρίων.
- Πενιχρή οικονομική ενίσχυση.

Το έμπυχο δυναμικό της οργάνωσης απαρτίζεται από το επιστημονικό προσωπικό (Ψυχολόγος, Λογοθεραπευτής, Κοινωνιολόγος, Φιλολόγος, Οικονομολόγος, Πληροφορικής), το διοικητικό προσωπικό που απαρτίζεται από τον διοικητικό διευθυντή, τους εκπαιδευτές (Μάγειρας, Μουσικός, Εικαστικών. Γυμναστής) και το Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό.

Στην ερώτηση σχετικά με τις υποδομές και τον εξοπλισμό του κτιρίου δεν λάβαμε απάντηση.

Οι παρεχόμενες υπηρεσίες που προσφέρει η οργάνωσης είναι η υποστήριξη γονέων και κηδεμόνων από ψυχίατρο.

Επίσης η οργάνωση παρέχει υποστηρικτικές συνοδευτικές υπηρεσίες στους χρήστες της στους παρακάτω τομείς:

- Πρόγραμμα ανάπτυξης ατομικών δεξιοτήτων όπως ατομική καθαριότητα και προετοιμασία γεύματος.
- Πρόγραμμα ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως κυκλοφοριακή αγωγή.
- Επαγγελματικά εργαστήρια Κηπουρική και Μαγειρικής.
- Ενισχυτική Διδασκαλία με τον Λογοθεραπευτή της οργάνωσης.
- Άθληση στα πλαίσια του σχολικού Αθλητισμού.

Σε όλες τις παραπάνω υπηρεσίες συμμετέχει ο συνολικός αριθμός των χρηστών της οργάνωσης.

Σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων που προαναφέραμε, η οργάνωση δεν ήταν σε θέση να μας παρέχει μια αξιολόγηση με βάση τον τελευταίο χρόνο και τα δύο τελευταία χρόνια.

Τα μέσα που διαθέτει η οργάνωση ως προς την γνωστοποίηση των υπηρεσιών και των προγραμμάτων που προσφέρει, είναι μέσω του προγράμματος περιβαλλοντικής, της έκθεσης εικαστικών και του παζαριού που διοργανώνουν ετησίως.

Στην πορεία της η οργάνωση δέχτηκε βοήθεια από εξωτερικούς φορείς. Οικονομική βοήθεια δέχτηκε από διάφορες δωρεές και τεχνική από τον Δήμο Ηρακλείου για την κατασκευή ενός θερμοκηπίου.

Το πιο δυνατό σημείο από το δυναμικό της οργάνωσης είναι το επιστημονικό προσωπικό της. Επίσης, οι πηγές εκείνες που θα μπορούσε να προσφέρει η οργάνωση στην κοινότητα είναι το παζάρι.

Οι συνεργασίες που έχει αναπτύξει η οργάνωση είναι με άλλα ΕΕΕΕΚ, με την Κοινωνική Πρόνοια, με το ΚΔΑΥ και την Κατασκήνωση. Ωστόσο, τα τρία τελευταία χρόνια είχε αναπτύξει σημαντικές συνεργασίες με το 45^ο Δημοτικό σχολείο, με το Πρόγραμμα Καλλιπάτειρα και με διάφορους Δήμους όπου εργάστηκαν περιοδικά κάποια από τα παιδιά του ΕΕΕΕΚ.

Τα μέλη της οργάνωσης και συγκεκριμένα οι οικογένειες των μελών προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες τους και να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα τα οποία έχουν απευθύνονται και σε άλλες υπηρεσίες όπως η Κοινωνική Πρόνοια, το ΚΔΑΥ και η Ζωοδόχος Πηγή.

Η οργάνωση έχει ανάγκη την συνεργασία της τοπικής κοινωνίας του Ηρακλείου για την διοργάνωση του παζαριού αλλά και για τις Κρητικές μουσικές εκδηλώσεις που διοργανώνει με την βοήθεια των μουσικών.

Πρέπει να αναφερθεί επίσης, ότι η οργάνωση έχει ανάγκη την συνεργασία με άλλους φορείς για την καλύτερη ενημέρωσή της αλλά και για την υποστήριξη των οικογενειών των χρηστών.

Όσον αφορά την πληροφόρηση που έχει το ΕΕΕΕΚ για προγράμματα και δραστηριότητες άλλων φορέων που ασχολούνται με το δικό του αντικείμενο όπως και για προγράμματα ευρωπαϊκά και κρατικά χαρακτηρίζεται ανεπαρκής.

Η οργάνωση συνεργάστηκε επίσης με την Τοπική Αυτοδιοίκηση με σκοπό την διαμόρφωση των εξωτερικών χώρων του σχολείου.

Οι σχέσεις που έχει αναπτύξει η οργάνωση με την Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση αξιολογούνται ως θετικές, ενώ οι σχέσεις με την Περιφερειακή και Κεντρική Διοίκηση και με άλλες οργανώσεις της κοινότητας αξιολογούνται ως μέτριες.

Επίσης η οργάνωση έχει αναπτύξει συνεργασίες και με άλλους Δήμους εκτός της κοινότητας του Ηρακλείου για την απασχόληση των παιδιών με εργασία.

Οι τρεις σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζει σήμερα η οργάνωση είναι η πρώτον η έλλειψη προσωπικού, δεύτερον η έλλειψη υλικών υποδομών και τέλος το κτιριακών υποδομών. Οι λύσεις που προτείνουν για κάθε μια από τις παραπάνω δυσκολίες είναι πρώτον η πρόσληψη μόνιμου προσωπικού, η κατασκευή αιθουσών διδασκαλίας και τέλος η μεγαλύτερη χρηματοδότηση και αγορά εξοπλισμού.

Αναφορικά με την ποιότητα και την συμμετοχή της διοίκησης / ηγεσίας και του προσωπικού η οργάνωση την αξιολογεί, σε μια κλίμακα από πολύ καλά έως ανεπαρκής ως καλά. Στην ερώτηση για την αξιολόγηση των ικανοτήτων της οργάνωσης δεν έδωσαν απάντηση.

Η πρόσληψη του προσωπικού γίνεται μέσω της Επετηρίδας και μέσω ΑΣΕΠ. Όσον αφορά την διαθεσιμότητα τους προσωπικού στην αγορά εργασίας η οργάνωση θεωρεί ότι υπάρχει πληθώρα εκπαιδευτών και επιστημονικού προσωπικού και μέτρια διαθεσιμότητα βοηθητικού προσωπικού.

Επίσης, η οργάνωση θεωρεί ότι οι γονείς ελάχιστα συμμετέχουν ενεργά στην οργάνωση και ότι κατά κανόνα είναι κουρασμένοι και αποσυρμένοι.

Τα μέτρα εκείνα που, σύμφωνα με την οργάνωση, θα βοηθούσαν στην κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία είναι:

- Η σωστότερη και εντατικότερη ενημέρωση για προοπτικές αποκατάστασης.
- Η ενημέρωση των γονέων για το νομοθετικό πλαίσιο (δικαιώματα ατόμων με αναπηρία).
- Να φτιαχτούν παραγωγικά εργαστήρια και κέντρα ημερήσιας φροντίδας.
- Να υπάρχει μέριμνα για τα παιδιά μετά την αποφοίτησή τους από το εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Τέλος η οργάνωση τοποθετούμενη γενικά στον κύκλο αναπηρία –κοινωνική ένταξη- αποδοχή, αναφέρει ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι η ύπαρξη ξεχωριστών δομών ένταξης που ανατρέπουν την γενική άποψη για την κοινωνική ένταξη.

Αξιολόγηση

Ηγεσία

Αξιολογώντας την ηγεσία της οργάνωσης παρατηρείτε ότι ο χρόνος παραμονής του ηγέτη στην θέση της, είναι αρκετός προκειμένου να αποκτήσει την απαιτούμενη εμπειρία και να μάθει τις λειτουργίες της θέσης της οποίας κατέχει. Αυτό δείχνει ότι υπάρχει σταθερότητα της ηγεσίας.

Επίσης παρατηρείτε ότι αρκετά από τα άτομα μέσα στην οργάνωση έχουν τις ικανότητες ώστε να προταθούν για την θέση του ηγέτη της οργάνωσης.

Η ποιότητα και η ικανότητα της ηγεσίας σε σχέση με την κατάρτιση, τον δυναμισμό, τα προσόντα και την ειλικρίνεια την οποία την διακρίνει θα της αξιολογούσαμε, σε μια κλίμακα από άριστα έως λίγο, ως καλές

Η σχέση μεταξύ της ηγεσίας, τους προσωπικού και της κοινότητας χαρακτηρίζεται αρμονική χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα, πράγμα το οποίο οφείλεται στο καλό κλίμα συνεργασίας που υπάρχει στην οργάνωση.

Συμμετοχή

Από την παρουσίαση της οργάνωσης διακρίνετε ότι το προσωπικό έχει ενεργή συμμετοχή στις προγραμματισμένες και έκτακτες συναντήσεις που γίνονται μέσα και έξω από την οργάνωση, στον σχεδιασμό των δράσεων αλλά και στην λήψη των αποφάσεων. Ενεργό συμμετοχή έχει και ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του σχολείου.

Συνεργασίες

Το ΕΕΕΚ έχει αναπτύξει ένα καλό κλίμα συνεργασίας με διάφορους φορείς, υπηρεσίες και οργανώσεις της κοινότητας του Ηρακλείου, αλλά και με κρατικά προγράμματα, προκειμένου οι υπηρεσίες που προσφέρει να είναι αποτελεσματικές και να καλύπτουν τις ανάγκες τις οποίες έχει η ίδια η οργάνωση και οι χρήστες της.

Η τρίτη οργάνωση που συμμετείχε στην έρευνα ήταν το ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής Β' Βαθμίδας Ηρακλείου.

Το ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής είναι μια Δημόσια Υπηρεσία Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου. Διοικείται από τον Διοικητικό Διευθυντή της οργάνωσης και η λήψη των αποφάσεων γίνεται από το Υπουργείο. Ο τύπος της οργάνωσης ως προς τις κύριες παρεχόμενες υπηρεσίες είναι Εκπαιδευτικός Φορέας με Νομαρχιακό επίπεδο δράσης.

Ο αριθμός των χρηστών της οργάνωσης είναι 30 μαθητές με νοητική υστέρηση, ψυχική διαταραχή και Σύνδρομο Down.

Όσον αφορά το ιστορικό και την εξέλιξη της οργάνωσης, το ΤΕΕ ιδρύθηκε το 2005 από το κράτος. Σκοπός της οργάνωσης είναι η Επαγγελματική Εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία.

Η χρηματοδότηση της οργάνωσης γίνεται από το Υπουργείο, την Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Τα οικονομικά προβλήματα και οι ελλείψεις που αντιμετωπίζει το ΤΕΕ είναι πολλά, όπως αναφέρει, με κύρια αυτό της έλλειψης εξοπλισμού και της κτιριακής υποδομής.

Το έμπυχο δυναμικό της οργάνωσης απαρτίζεται από 6 εκπαιδευτικούς μόνιμης εργασίας, 3 αναπληρωτές και 3 ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς, μια αναπληρώτρια Ψυχολόγο και μια ωρομίσθια Κοινωνική Λειτουργό.

Όσον αφορά τον ετήσιο προϋπολογισμό, τις υποδομές και τον εξοπλισμό της οργάνωσης, δεν απαντηθήκαν οι ερωτήσεις.

Τα είδη των παρερχόμενων υπηρεσιών που προσφέρει η οργάνωση είναι:

- Επαγγελματική κατάρτιση.
- Ψυχολογική στήριξη μαθητών.
- Συμβουλευτική Γονέων.
- Κοινωνικοποίηση και Αυτοεξυπηρέτηση.
- Στοιχεία Γενικής Παιδείας.

Επίσης η οργάνωση παρέχει στους χρήστες της υποστηρικτικές συνοδευτικές υπηρεσίες στους παρακάτω τομείς:

- Ψυχολογική υποστήριξη μελών
- Πρόγραμμα ανάπτυξης ατομικών δεξιοτήτων, όπως ατομική καθαριότητα και προετοιμασία γεύματος.
- Πρόγραμμα ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως κυκλοφοριακή αγωγή και συνδιαλλαγή με υπηρεσίες.
- Επαγγελματικά εργαστήρια και συγκεκριμένα Κηπουρικής.
- Άθληση στα πλαίσια του σχολικού Αθλητισμού.

Σε όλες τις παραπάνω υπηρεσίες συμμετέχει ο συνολικός αριθμός των χρηστών της οργάνωσης.

Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων που προσφέρει η οργάνωση, προέκυψε ότι τον τελευταίο χρόνο βοηθήθηκαν περίπου 15 χρήστες ενώ τα δυο τελευταία χρόνια κανένας χρήστης εξαιτίας του ότι η οργάνωση άρχισε να λειτουργεί κανονικά από τον Ιανουάριο του 2007. Επίσης, 15 χρήστες βρήκαν τις υπηρεσίες αποτελεσματικές.

Οι τρόποι γνωστοποίησης των υπηρεσιών και προγραμμάτων που προσφέρει η υπηρεσία είναι μέσω των άλλων υπηρεσιών, της τοπικής κοινότητας, των μελών της και τέλος μέσω των εκδηλώσεων που διοργανώνει.

Στην πορεία της η οργάνωση δέχτηκε βοήθεια από εξωτερικού φορείς, όπως οικονομική, τεχνική, και υποδομών από το ΥΠΕΠΘ, την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και τον Δήμο Ηρακλείου. Επίσης, έλαβε συμβουλευτική βοήθεια από το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και το ΥΠΕΠΘ.

Το πιο δυνατό σημείο του δυναμικού της οργάνωσης είναι πρώτον η διεύθυνση, δεύτερον το επιστημονικό προσωπικό και τέλος οι εκπαιδευόμενοι με τους γονείς τους.

Στην ερώτηση σχετικά με το αν θα μπορούσε η οργάνωση να διαθέσει κάποιες από τις πηγές της στην ευρύτερη κοινότητα, αναφέρετε ότι δεν μπορεί να διαθέσει ούτε έμπυχο ούτε άψυχο δυναμικό.

Οι συνεργασίες που έχει αναπτύξει η οργάνωση είναι με το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, την Κοινωνική Πρόνοια, το ΑΤΕΙ Ηρακλείου, τον Δήμο Ηρακλείου, την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Κνωσού. Από τις προαναφερθείσες συνεργασίες η οργάνωση θεωρεί ότι όλες ήταν πολύ σημαντικές.

Τα μέλη της οργάνωσης συμμετέχουν στην Ένωση Γονέων Ηρακλείου. Επίσης τα μέλη προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες που προκύπτουν από την

αναπηρία, απευθύνονται στις Υπηρεσίες Υγείας, στον ΟΑΕΔ και στην Κοινωνική Πρόνοια.

Η οργάνωση έχει ανάγκη την συνεργασία με την τοπική κοινότητα του Ηρακλείου για την διοργάνωση εκδηλώσεων, στεγαστικών δομών και οικονομικής βοήθειας.

Όσον αφορά την πληροφόρηση που έχει το ΤΕΕ για προγράμματα και δραστηριότητες άλλων φορέων, που ασχολούνται με το δικό της αντικείμενο, και για κρατικά και ευρωπαϊκά προγράμματα θεωρείται επαρκής. Τα μέσα με τα οποία πληροφορείται η οργάνωση είναι μέσω των ημερίδων, προσκλήσεων και ηλεκτρονικών μέσων. Η οργάνωση δεν συνεργάζεται με κάποιο κυβερνητικό πρόγραμμα ή πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το ΤΕΕ έχει συνεργαστεί επίσης με την Τοπική Αυτοδιοίκηση με σκοπό την χρηματοδότηση και την κατασκευή αιθουσών.

Οι σχέσεις που έχει αναπτύξει η οργάνωση με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, με την Κεντρική διοίκηση και σε σχέση με άλλες οργανώσεις της κοινότητας του Ηρακλείου αξιολογούνται ως μέτριες. Σε σχέση με την Περιφερειακή διοίκηση οι σχέσεις αξιολογούνται πολύ θετικές, εξαιτίας της έκτακτης χρηματοδότησης που λαμβάνουν. Τέλος, οι σχέσεις με την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση αξιολογούνται ως αρνητικές. Όλες οι συνεργασίες που έχει αναπτύξει η οργάνωση είναι με φορείς εντός της κοινότητας του Ηρακλείου.

Οι τρεις σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζει η οργάνωση σήμερα, είναι πρώτον το στεγαστικό, δεύτερον το θεσμικό πρόβλημα και τρίτον με τους πόρους και την χρηματοδότηση που λαμβάνουν. Οι λύσεις που προτείνουν για κάθε μια από τις παραπάνω δυσκολίες, είναι πρώτον η κατασκευή ενός σχολείου με επαρκής αίθουσες, για την δεύτερη δυσκολία δεν έδωσαν κάποια πρόταση, τρίτον η αύξηση της χρηματοδότησης.

Αναφορικά με την ποιότητα και συμμετοχή της διοίκησης / ηγεσίας η οργάνωση δεν θέλησε να την αξιολογήσει. Σε σχέση με την ικανότητα της οργάνωσης στην παροχή εξειδικευμένων δραστηριοτήτων / προγραμμάτων αξιολογείται σε μια κλίμακα από πολύ καλά έως ανεπαρκής ως μέτρια. Τέλος, η ποιότητα του προσωπικού γενικά αξιολογείται, από την οργάνωση, ως πολύ καλή, εκτός από την σταθερότητα στην διάρκεια εργασίας που αξιολογείται ανεπαρκής.

Η πρόσληψη του προσωπικού γίνεται μέσω ΑΣΕΠ. Όσον αφορά την διαθεσιμότητα του προσωπικού στην αγορά εργασίας, η οργάνωση θεωρεί ότι υπάρχει πληθώρα επιστημονικού προσωπικού.

Το ΤΕΕ θεωρεί ότι οι γονείς συμμετέχουν ενεργά κατά κανόνα και ελάχιστα συνδράμουν οικονομικά.

Τα μέτρα εκείνα, που σύμφωνα με την οργάνωση, θα βοηθούσαν στην κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία είναι τα εξής:

- Προγράμματα επαγγελματικής αποκατάστασης.
- Προγράμματα κοινωνικής ένταξης.
- Προγράμματα ψυχολογικής υποστήριξης.
- Προγράμματα κοινωνίας της πληροφόρησης.
- Προγράμματα στήριξης γονέων και συγγενών των ατόμων με αναπηρία.
- Προγράμματα ευαισθητοποίησης της κοινότητας.

Τέλος η οργάνωση τοποθετούμενη γενικά στον κύκλο αναπηρία – κοινωνική ένταξη – αποδοχή, αναφέρει ότι γενικά με την μέχρι τώρα κατάσταση που επικρατεί δεν είναι ευχαριστημένη, αναφέρει ότι θα πρέπει να δημιουργηθούν επαγγέλματα με σκοπό την κοινωνική ένταξη των αναπήρων και να δημιουργηθούν υποστηρικτικές δομές για τα άτομα αυτά.

Αξιολόγηση

Ηγεσία

Στην συγκεκριμένη οργάνωση δεν είναι δυνατή η αξιολόγηση του άξονα της ηγεσίας εξαιτίας ότι σε κάποιες από τις ερωτήσεις της έρευνας δεν έδωσαν απάντηση.

Συμμετοχή

Το προσωπικό της οργάνωσης έχει ενεργό συμμετοχή στις προγραμματισμένες και έκτακτες συναντήσεις που γίνονται μέσα και έξω από την οργάνωση, στον σχεδιασμό αλλά και στην λήψη των αποφάσεων όπου συμμετέχουν και οι γονείς ενεργά αν και όχι πάντα.

Συνεργασίες

Το ΤΕΕ έχει αναπτύξει αρκετές συνεργασίες με φορείς, οργανώσεις και υπηρεσίες της κοινότητας του Ηρακλείου, οι οποίες όμως αξιολογούνται ως μέτριες και σε κάποιες περιπτώσεις αρνητικές.

Η τέταρτη οργάνωση που συμμετείχε στην έρευνα μας ήταν το 8^ο Γενικό Λύκειο Ηρακλείου.

Το 8^ο Γενικό Λύκειο είναι μια Δημόσια Υπηρεσία Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου. Διοικείται από τον προϊστάμενο της οργάνωσης και το επίπεδο δράσης της είναι Τοπικό. Ο τύπος της οργάνωσης ως προς τις κύριες παρεχόμενες υπηρεσίες είναι Εκπαιδευτικός Φορέας. Στην ερώτηση για τον τρόπο λήψης των αποφάσεων δεν έδωσαν απάντηση. Ο αριθμός των χρηστών της οργάνωσης είναι 4 μαθητές με τύφλωση.

Όσον αφορά το ιστορικό και την εξέλιξη της συγκεκριμένης οργάνωσης, το σχολείο ιδρύθηκε από το κράτος. Στην ερώτηση σχετικά με τον σκοπό της οργάνωσης και τα οικονομικά προβλήματα – ελλείψεις που αντιμετωπίζουν δεν έδωσαν απάντηση. Η χρηματοδότηση του Λυκείου γίνεται από την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Το έμψυχο δυναμικό της οργάνωσης απαρτίζεται από 45 εκπαιδευτικούς τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, 4 εκπαιδευτές και έναν οδηγό σχολικού λεωφορείου. Από τους παραπάνω κάποιοι είναι μόνιμοι, άλλοι αναπληρωτές και κάποιοι αποσπασμένοι.

Στην ερώτηση σχετικά με τον ετήσιο προϋπολογισμό, τις υποδομές και τον εξοπλισμό της οργάνωσης και το είδος και την ποσότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών που προσφέρει δεν έδωσαν απάντηση.

Η οργάνωση παρέχει υποστηρικτικές συνοδευτικές υπηρεσίες στους χρήστες της στον τομέα της Ενισχυτικής; Διδασκαλία; και συγκεκριμένα Μαθηματικά και Φυσική. Επίσης, στην οργάνωση δεν υπάρχουν συνοδευτικές υπηρεσίες προς τους γονείς.

Στις ερωτήσεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων, τον τρόπο γνωστοποίησης των υπηρεσιών της οργάνωσης και εάν λαμβάνουν κάποια βοήθεια από έξω δεν έδωσαν απάντηση.

Το πιο δυνατό σημείο από το δυναμικό της οργάνωσης είναι οι εκπαιδευτικοί. Τα μέλη της οργάνωσης συμμετέχουν στο Σύλλογο Τυφλών.

Εν συνεχεία, στις ερωτήσεις σχετικά με ποιους φορείς συνεργάζεται η οργάνωση, με το αν τα μέλη της απευθύνονται σε άλλες υπηρεσίες για την κάλυψη των αναγκών που προκύπτουν από την αναπηρία δεν έδωσαν απάντηση.

Η οργάνωση έχει ανάγκη την συνεργασία με άλλες υπηρεσίες και φορείς για την υλικοτεχνική υποδομή, την ψυχολογική στήριξη και τέλος την ενημέρωση.

Όσον αφορά την πληροφόρηση που έχει το Λύκειο για προγράμματα και δραστηριότητες άλλων φορέων, που ασχολούνται με το δικό τους αντικείμενο και για κρατικά και ευρωπαϊκά προγράμματα θεωρείται ανεπαρκής.

Οι σχέσεις που έχει αναπτύξει η οργάνωση με την Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, με την Κεντρική και Περιφερειακή Διοίκηση και με άλλες οργανώσεις της κοινότητας του Ηρακλείου αξιολογούνται ως μέτριες, από την ίδια την οργάνωση. Το Λύκειο δεν έχει αναπτύξει δεσμούς με οργανώσεις εκτός της κοινότητας ούτε και έχει συνεργαστεί έως τώρα με την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Οι τρεις σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζει σήμερα η οργάνωση είναι πρώτον η δυσκολία πρόσβασης στην οργάνωση, δεύτερον η έλλειψη χώρων διδασκαλίας και τρίτον η έλλειψη ενημέρωσης. Οι λύσεις που προτείνει για κάθε μια από τις παραπάνω δυσκολίες είναι πρώτον η ανταπόκριση από το Δήμο Ηρακλείου, δεύτερον η χρηματοδότησή της και τρίτον πιο σωστή και εντατικότερη ενημέρωσή της.

Αναφορικά με την αξιολόγηση της ποιότητας και της συμμετοχής της διοίκησης / ηγεσίας, των ικανοτήτων της οργάνωσης σε διάφορους τομείς και της ποιότητας του προσωπικού δεν έδωσαν απάντηση. Όπως επίσης, δεν έδωσαν απάντηση σχετικά με τον τρόπο λήψης του προσωπικού, την συμμετοχή των γονέων και με τις προτάσεις που έχουν να κάνουν για τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία.

Αξιολόγηση

Ηγεσία

Στην συγκεκριμένη οργάνωση δεν είναι δυνατή η αξιολόγηση του άξονα της ηγεσίας και συμμετοχής εξαιτίας ότι σε κάποιες από τις ερωτήσεις της έρευνας δεν έδωσαν απάντηση.

Συνεργασίες

Στον τομέα της συνεργασίας η οργάνωση, σύμφωνα με την έρευνα, δεν έχει αναπτύξει καμία συνεργασία με κάποιο φορέα, υπηρεσία ή οργάνωση της. Αυτό ίσως να αιτιολογείται από τις αρνητικές σχέσεις της οργάνωσης με άλλες οργανώσεις της κοινότητας του Ηρακλείου.

Η πέμπτη οργάνωση που συμμετείχε στην έρευνά μας ήταν το 3^ο Γυμνάσιο Ηρακλείου.

Το 3^ο Γυμνάσιο είναι μια Δημόσια Υπηρεσία Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου και Διοικείται από τον Διοικητικό Διευθυντή της οργάνωσης και το επίπεδο δράσης της είναι τοπικό. Ο τύπος της οργάνωσης ως προς της κύριες παρεχόμενες υπηρεσίες είναι Εκπαιδευτικός Φορέας. Στην ερώτηση μας για τον τρόπο λήψης των αποφάσεων δεν έδωσαν απάντηση. Ο αριθμός των χρηστών της οργάνωσης είναι 6 μαθητές με κώφωση.

Όσον αφορά το ιστορικό και της εξέλιξη της οργάνωσης, το σχολείο ιδρύθηκε από το κράτος. Στην ερώτηση σχετικά με το σκοπό της οργάνωσης, τον φορέα χρηματοδότησής της και τα οικονομικά – ελλείψεις που αντιμετωπίζει δεν έδωσαν απάντηση.

Το έμπυχο δυναμικό της οργάνωσης απαρτίζεται από το επιστημονικό προσωπικό (Φιλολόγος, Μαθηματικός, Φυσικός, Πληροφορικής, Αγγλικών) το οποίο είναι μόνιμο. Οι ελλείψεις που έχουν σε προσωπικό είναι Λογοθεραπευτής, Δάσκαλος Νοηματικής, Ψυχολόγος και Κοινωνικός Λειτουργός..

Στην ερώτηση σχετικά με τον ετήσιο προϋπολογισμό και τις υπάρχουσες υποδομές και εξοπλισμό της οργάνωσης δεν έδωσαν απάντηση.

Σε σχέση με το είδος και την ποσότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, η οργάνωση ακολουθεί το αναλυτικό πρόγραμμα των Γυμνασίων της χώρας.

Το Γυμνάσιο παρέχει υποστηρικτικές συνοδευτικές υπηρεσίες στους χρήστες της στον τομέα της Άθλησης και συγκεκριμένα μέσω του Σχολικού Αθλητισμού. Το σχολείο δεν παρέχει υποστηρικτικές συνοδευτικές υπηρεσίες προς τους γονείς

Στις ερωτήσεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων και εάν λαμβάνουν βοήθεια από έξω δεν έδωσαν απάντηση. Σχετικά με τον τρόπο γνωστοποίησης των υπηρεσιών και προγραμμάτων που προσφέρει το μόνο μέσον που διαθέτει η οργάνωση είναι το διαδίκτυο το οποίο έχει μέτριο βαθμό επιτυχίας.

Το πιο δυνατό σημείο από το δυναμικό της οργάνωσης είναι πρώτον το επιστημονικό προσωπικό και δεύτερον η ηγεσία. Στην ερώτηση σχετικά με το ποιες πηγές θα μπορούσε να διαθέσει η οργάνωση στην ευρύτερη κοινότητα δεν έδωσε απάντηση.

Εν συνεχεία στις ερωτήσεις σχετικά με ποιους φορείς συνεργάζεται η οργάνωση, με το αν τα μέλη της απευθύνονται σε άλλες υπηρεσίες για την κάλυψη των αναγκών που προκύπτουν από την αναπηρία δεν έδωσαν απάντηση.

Το Γυμνάσιο έχει ανάγκη την συνεργασία με άλλες υπηρεσίες και φορείς για την αξιοποίηση προηγούμενης εμπειρίας και γνώσης.

Όσον αφορά την πληροφόρηση που έχει το Γυμνάσιο για προγράμματα και δραστηριότητες άλλων φορέων, που ασχολούνται με το δικό τους αντικείμενο και για κρατικά και ευρωπαϊκά προγράμματα χαρακτηρίζεται ανεπαρκής. Επίσης το Γυμνάσιο δεν έχει αναπτύξει συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Στις ερωτήσεις σχετικά με την αξιολόγηση των σχέσεων που έχει η συγκεκριμένη οργάνωση με την Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, με την Κεντρική και Περιφερειακή Διοίκηση και με άλλες οργανώσεις της κοινότητας του Ηρακλείου δεν έδωσαν απάντηση.

Με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων το 3^ο Γυμνάσιο Ηρακλείου έχει αναπτύξει δεσμούς με κάποιο Λύκειο από την περιοχή των Χανίων.

Οι τρεις σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζει σήμερα η οργάνωση είναι πρώτον η έλλειψη ενημέρωσης, δεύτερον η έλλειψη συμβουλευτικής και τρίτον η απουσία στοιχειώδους εξοπλισμού. Οι λύσεις που προτείνει για κάθε μια από τις παραπάνω δυσκολίες είναι για την πρώτη και δεύτερη δυσκολία να δημιουργηθεί ένα δίκτυο με σχολεία που φιλοξενούν τμήματα ένταξης κωφών και βαρήκοων με την συμμετοχή ΑΕΙ και ΑΤΕΙ και τρίτον η χρηματοδότηση του σχολείου για την απόκτηση εξοπλισμού.

Αναφορικά με την αξιολόγηση της ποιότητας και της συμμετοχής της διοίκησης / ηγεσίας, των ικανοτήτων της οργάνωσης σε διάφορους τομείς και της ποιότητας του προσωπικού δεν έδωσαν απάντηση.

Η πρόσληψη του προσωπικού γίνεται μέσω ΑΣΕΠ και Επετηρίδας. Όσον αφορά την διαθεσιμότητα του προσωπικού στην αγορά εργασίας, η οργάνωση θεωρεί ότι υπάρχει πληθώρα επιστημονικού προσωπικού.

Επίσης η οργάνωση θεωρεί ότι οι γονείς ελάχιστα συμμετέχουν ενεργά και συνδράμουν οικονομικά στην όλη διαδικασία. Οι γονείς είναι κουρασμένοι και αποσυρμένοι και δεν συμμετέχουν σε προγράμματα συμβουλευτικής και θεραπείας.

Τα μέτρα εκείνα που, σύμφωνα με την οργάνωση, θα βοηθούσαν στην κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία είναι η συμβουλευτική υποστήριξη της οικογένειας αλλά και των μαθητών.

Τέλος η οργάνωση τοποθετούμενη γενικά στον κύκλο αναπηρία – κοινωνική ένταξη – αποδοχή, αναφέρει τα εξής:

«Η πολιτική της σχολικής ενσωμάτωσης (ένταξης) που ακολουθείτε τα τελευταία χρόνια για το σχολείο μας φαίνεται σε επίπεδο κοινωνικοποίησης να έχει θετικά αποτελέσματα. Τα παιδιά μας πολύ γρήγορα αρχίζουν και μιλούν, κυκλοφορούν μόνα στην πόλη και αρχίζουν (δειλά βέβαια) να δημιουργούν σχέσεις με ακούοντες. Υπάρχει όμως πρόβλημα ως προς το γνωστικό τους επίπεδο συγκριτικά με τα ακούοντα της ίδιας τάξης. Πεποίθησή μας όμως είναι ότι με την καλύτερη οργάνωση σε επίπεδο Δημοτικού σχολείου, θα έχουμε περισσότερο έτοιμα τα παιδιά και σίγουρα θα έχουμε καλύτερα αποτελέσματα»

Αξιολόγηση

Στη συγκεκριμένη οργάνωση δεν είναι δυνατή η αξιολόγηση σε κανένα από τους τρεις άξονες εξαιτίας ότι σε πολλές από τις ερωτήσεις τις έρευνας δεν έδωσαν απάντηση.

Στο δεύτερο μέρος ακολουθεί η παρουσίαση των βασικών αποτελεσμάτων των ερωτηματολογίων που έχουν να κάνουν με τους μαθητές που φοιτούν στην Δευτεροβάθμια Ειδική Εκπαίδευση του Δήμου Ηρακλείου. Στο παράρτημα της παρούσας εργασίας παρουσιάζονται τα αποτελέσματα αναλυτικά.

<u>ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-- ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ</u>	
<u>ΦΥΛΛΟ</u>	
Αγόρια	57 (55%)
Κορίτσια	45 (44%)
Δεν απάντησαν	2 (1%)
<u>ΗΛΙΚΙΑ</u>	
10 – 14	21 (20%)
15 – 19	56 (54%)
20 – 24	24 (23%)
<u>ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ</u>	
Γυμνάσιο	55%
Λύκειο	2%
ΤΕΕ	25%
ΕΕΕΕΚ	18%
<u>ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ</u>	
ΙΚΑ	23 (22%)
ΟΓΑ	11 (10%)
ΤΑΞΥ	5 (5%)
ΑΛΛΟ	6 (5%)
Δεν απάντησαν	59 (57%)

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Το δείγμα αποτελούνταν από 104 άτομα, εκ των οποίων τα 57 (55%) ήταν αγόρια και τα 45 (44%) κορίτσια.

Η μέση ηλικία τους ανερχόταν στα 17 χρόνια με ελάχιστη και μέγιστη ηλικία τα 10 και 24 χρόνια αντίστοιχα.

Το 55% των συμμετεχόντων λαμβάνει εκπαίδευση επιπέδου γυμνασίου, το 2% εκπαίδευση λυκείου, το 25% εκπαίδευση ΤΕΕ και το 18% εκπαίδευση ΕΕΕΕΚ.

Ως προς τον ασφαλιστικό φορέα, από το σύνολο των ερωτώμενων το 22% ήταν ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ, το 10% στο ΟΓΑ, το 10% σε λοιπά ταμεία και το υπόλοιπο 59% δεν απάντησαν.

ΕΙΔΟΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

Αναφορικά με το είδος αναπηρίας που έχουν οι ερωτώμενοι το 69% πάσχει από νοητική υστέρηση εκ των οποίων το 68% είναι εκ γενετής, το 10% πάσχει από ψυχική διαταραχή εκ των οποίων το 5,8% είναι επίκτητη, το 23% έχει άλλες αναπηρίες εκ των οποίων το 14% είναι επίκτητες και ένα ποσοστό της τάξεως του 54% πάσχει από διάφορα άλλα είδη αναπηρίας.

Η κύρια γνωμάτευουσα αρχή που καθορίζει το είδος της αναπηρίας είναι το ΚΔΑΥ και εν συνεχεία το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής.

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

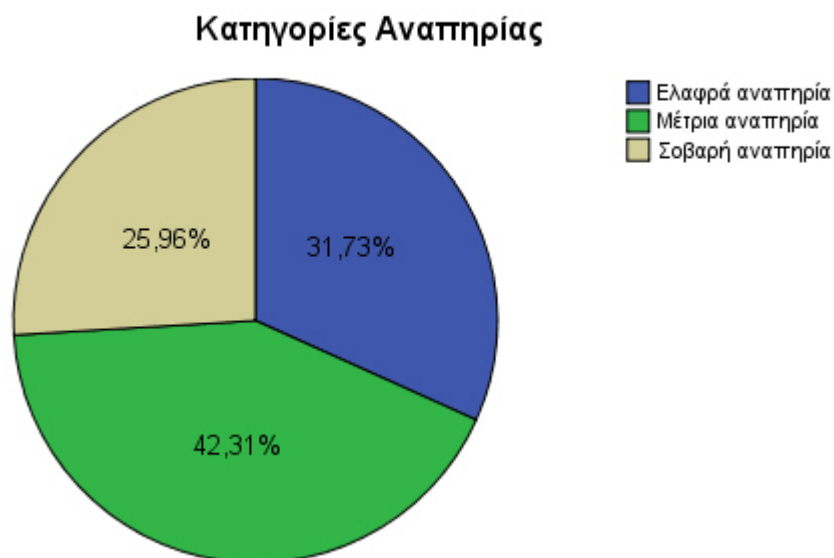
Τα προβλήματα υγείας των μαθητών έχουν επακόλουθα στον σωματικό τομέα σε ποσοστό 21%, στον τομέα της απόδοσης του ατόμου στις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής σε ποσοστό 67% και στην συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνική ζωή σε ποσοστό 86%.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Οι ερωτώμενοι επηρεάζονται θετικά από το φυσικό και δομημένο περιβάλλον σε σχέση με την σωματική τους λειτουργικότητα σε ποσοστό 82% και σε σχέση με την κοινωνική λειτουργικότητα σε ποσοστό 63%.

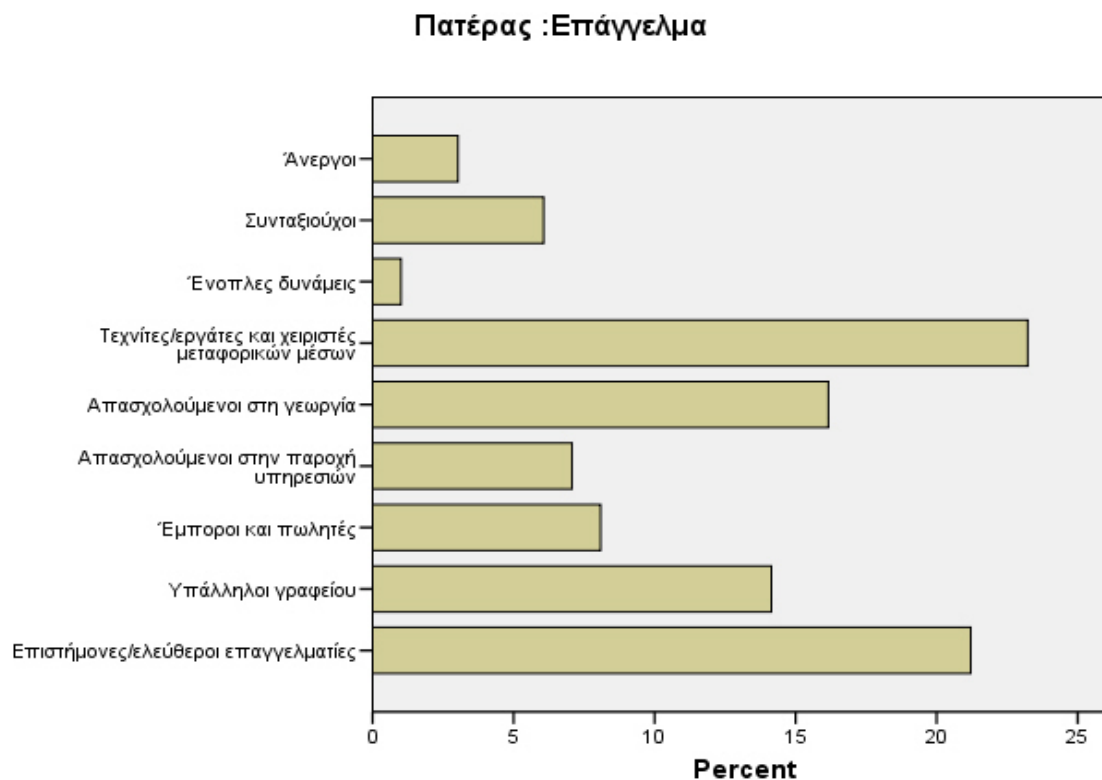
Επίσης, 85% των ερωτώμενων επηρεάζεται θετικά από το κοινωνικό περιβάλλον σε σχέση με την σωματική λειτουργικότητα και 63% επηρεάζεται θετικά από το κοινωνικό περιβάλλον σε σχέση με την σωματική λειτουργικότητα.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

Στο παραπάνω διάγραμμα παρατηρούμε ότι το 31,7% του δείγματος ανήκει στην κατηγορία της ελαφράς αναπηρίας, το 42,3% κατατάσσεται στην κατηγορία της μέτριας αναπηρίας και το υπόλοιπο 26% στην κατηγορία της σοβαρής αναπηρίας.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

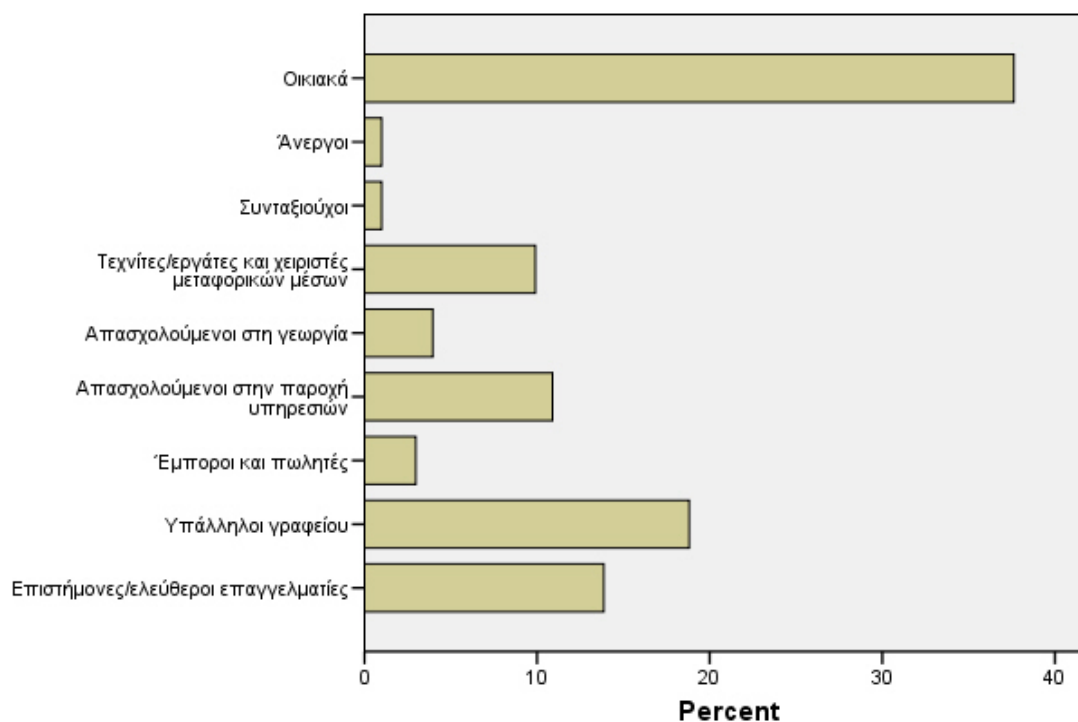

Από το παραπάνω ραβδόγραμμα βλέπουμε ότι το 22% από τους πατέρες, των μαθητών, εργάζονται ως τεχνίτες / εργάτες και χειριστές μεταφορικών μέσων, το 20%

ως επιστήμονες / ελεύθεροι επαγγελματίες, το 15% ως αγρότες και το υπόλοιπο 43% εργάζεται σε λοιπά επαγγέλματα.

Από τους πατέρες το 50% ανήκουν στην πρωτοβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης και το 30% στην δευτεροβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης και η μέση ηλικία τους είναι τα 48 έτη.

Μητέρα :Επάγγελμα

Σύμφωνα με το παραπάνω ραβδόγραμμα από τις μητέρες των μαθητών το 36% έχει ως ασχολία τα οικιακά, το 18% εργάζεται ως υπάλληλοι γραφείου, το 13% ως επιστήμονες / ελεύθεροι επαγγελματίες και το υπόλοιπο 33% σε λοιπά επαγγέλματα.

Από τις μητέρες το 49% ανήκουν στην πρωτοβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης, το 34% στην δευτεροβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης και η μέση ηλικία τους είναι τα 43 έτη.

Από τα πρώτα αδέλφια το 35% δεν εργάζεται / στην εκπαίδευση, το 48% δεν έδωσε απάντηση και το 17% εργάζεται σε διάφορα επαγγέλματα.

Σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσής τους το 28% ανήκει στην δευτεροβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης, το 15% στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το 7% στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και το υπόλοιπο 49% δεν έδωσαν απάντηση. Η μέση ηλικία για τα πρώτα αδέλφια είναι τα 19 έτη.

Από τα δεύτερα αδέλφια το 79% δεν έδωσε απάντηση, το 11% δεν εργάζεται / στην εκπαίδευση και το 10% είτε εργάζεται σε διάφορα επαγγέλματα είτε είναι άνεργο.

Σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης τους το 11% ανήκει στην δευτεροβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης, το 7% στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το 2% στην

τριτοβάθμια εκπαίδευση και το υπόλοιπο 80% δεν έδωσαν απάντηση. Η μέση ηλικία για τα δεύτερα αδέλφια είναι τα 17 έτη.

Από τις πρώτες αδελφές, το 31% δεν εργάζεται / στην εκπαίδευση, το 62% δεν έδωσαν απάντηση και το υπόλοιπο 7% είτε εργάζεται σε διάφορα επαγγέλματα είτε είναι άνεργες.

Σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσής τους το 19% ανήκει στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 10% στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το 8% στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 1% είναι είτε αναλφάβητο είτε δεν έχει μόρφωση ακόμα και το υπόλοιπο 62% δεν έδωσαν απάντηση. Η μέση ηλικία για τις πρώτες αδελφές είναι τα 17 έτη.

Από τις δεύτερες αδελφές το 9% δεν εργάζεται / στην εκπαίδευση, το 89% δεν έδωσαν απάντηση και το υπόλοιπο 2% είτε εργάζεται σε κάποιο επάγγελμα είτε είναι άνεργες.

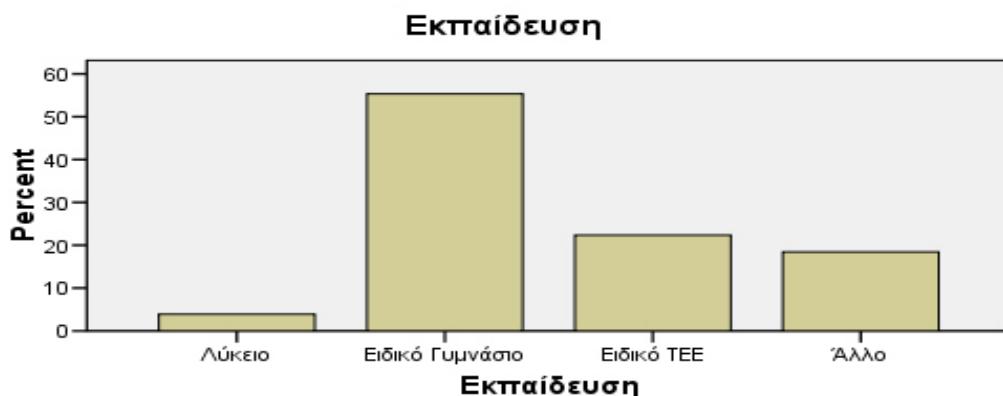
Σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης το 7% ανήκει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το 4% στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 2% είτε είναι αναλφάβητο είτε δεν έχει μόρφωση και το υπόλοιπο 87% δεν έδωσαν απάντηση. Η μέση ηλικία για τις δεύτερες αδερφές είναι τα 12 έτη.

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Παρατηρώντας το ραβδόγραμμα βλέπουμε ότι η οικονομική κατάσταση του 48% των ερωτώμενων είναι μέτρια, του 28% καλή και του υπόλοιπου 24% κακή.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Από το παραπάνω ραβδόγραμμα προκύπτει ότι το 55% των ερωτηθέντων προέρχεται από το ειδικό γυμνάσιο, το 22% προέρχεται από το ειδικό ΤΕΕ, το 18% είναι από το ΕΕΕΕΚ (άλλο) και το 5% από το 8^ο λύκειο (τμήμα ένταξης).

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΕΧΕΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Οι υπηρεσίες παρέχουν εκπαίδευση και ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων στο 100% των μαθητών, επίσης παρέχουν συμβουλευτική, ψυχολογική υποστήριξη και ανάπτυξη προσωπικών ικανοτήτων στο 96% των μαθητών. Τέλος, προσφέρουν υποστήριξη στις οικογένειες των ατόμων με αναπηρία στο 41% των μαθητών και κατάρτιση στο 18% μαθητών.

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

Μπορεί να ολοκληρώσει την κανονική εκπαίδευση μέχρι...

Από το σύνολο των εξυπηρετούμενων οι 91 (87,5%) μπορούν να ολοκληρώσουν την κανονική εκπαίδευσή τους μέχρι την δευτεροβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης και 13 (12,5%) μέχρι την τριτοβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης.

Επίσης το 92% των μαθητών μπορούν να ολοκληρώσουν την επαγγελματική τους κατάρτιση, το 81% έχει την δυνατότητα να αυτοεξυπηρετείται, το 79% μπορεί να εργαστεί σε προστατευμένο χώρο, το 60% μπορεί να ζήσει σε προστατευμένη κατοικία και το 59% μπορεί να κυκλοφορήσει μόνο του.

Τέλος το 51% μπορεί να βασίζεται μόνο στην οικογένειά του, το 48% μπορεί να δημιουργήσει δική του οικογένεια, το 47% έχει την δυνατότητα να εργαστεί ανεξάρτητα και το 37% μπορεί να ζήσει μόνο του ανεξάρτητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο : ΣΥΖΗΤΗΣΗ

9.1 Συζήτηση.

Κατά την διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας- έρευνας συναντήσαμε κάποιες αντικειμενικές δυσκολίες, οι οποίες σε αυτό το σημείο θα ήταν καλό να σημειωθούν.

Η βασικότερη δυσκολία που συναντήθηκε κατά την διεξαγωγή του ερευνητικού μέρους της παρούσας έρευνας, είχε να κάνει με την αρχική άρνηση των Διευθυντών των σχολικών μονάδων να παραχωρηθούν τα ατομικά στοιχεία των μαθητών. Πράγμα απολύτως λογικό καθώς τα εν λόγο στοιχεία αποτελούν ευαίσθητα δεδομένα.

Η διαφύλαξη του απορρήτου και η σπουδαιότητα της έρευνας, ήταν τα πρώτα σημεία που τονίστηκαν από την ερευνητική ομάδα κατά την διάρκεια της ενημέρωση των υπευθύνων. Παρόλα αυτά, χρειάστηκε να κινηθούμε διαφορετικά είτε στέλνοντας ενημερωτικά σημειώματα προς τους γονείς των μαθητών για να λάβουμε την έγκριση των κηδεμόνων, είτε να συνεργαστούμε με κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους οι οποίοι μας ενημέρωναν για το κάθε παιδί ξεχωριστά . Η όλη αυτή διαδικασία διήρκησε αρκετό χρονικό διάστημα καθώς οι υπεύθυνοι δεν είχαν τον απαιτούμενο για μας ελεύθερο χρόνο. Επιπροσθέτως, κάποιοι γονείς δεν συμφώνησαν με την παραχώρηση των ατομικών στοιχείων του παιδιού τους.

Ένα σημείο που αξίζει επίσης να σημειωθεί, έχει να κάνει με τα κοινωνικά ιστορικά των μαθητών τα οποία είχαν αρκετές ελλείψεις. Έτσι, έπρεπε να ρωτήσουμε κάποιον από τους υπευθύνους καθηγητές για να έχουμε ένα ολοκληρωμένο ερωτηματολόγιο.

Ακόμη, πρέπει να πούμε ότι από το 3^ο Γυμνάσιο Ηρακλείου δεν κατέστη δυνατή η συμπλήρωση του απογραφικού δελτίου των μαθητών του τμήματος ένταξης εξαιτίας άρνησης της διεύθυνσης. Επίσης, κάποιοι από τους γονείς που έλαβαν ενημερωτικό σημείωμα για το διεξαγωγή της έρευνας δεν έδωσαν την συγκατάθεση τους.

Ό, τι αφορά το θεωρητικό κομμάτι της συγκεκριμένης εργασίας, πρέπει να πούμε ότι αντιμετωπίσαμε δυσκολίες στην εύρεση σχετικής βιβλιογραφίας για την ανάλυση του κοινωνικού κεφαλαίου και για την έννοια της προπελασιμότητας – προσβασιμότητας. Η διαθέσιμη βιβλιογραφία ήταν ελάχιστη και γενικότερα μπορεί να ειπωθεί ότι δεν βοήθησε στο να εντυπώσουμε πάνω στα ζητήματα αυτά.

Τέλος, στο απογραφικό δελτίο των μαθητών υπάρχουν θεματικές ενότητες (Κατάρτιση, Εργασία) οι οποίες δεν έχουν αναλυθεί, καθώς δεν απευθύνονταν στο δείγμα της παρούσας έρευνας.

Ταυτότητα Οργάνωσης.

Όλες οι οργανώσεις ιδρύθηκαν από το κράτος και το επίπεδο δράσης τους είναι Τοπικό ή και Νομαρχιακό. Η νομική μορφή και η Διοίκηση είναι κοινές και στις 5 οργανώσεις.

Ιστορικό και εξέλιξη Οργάνωσης.

Σκοπός των οργανώσεων είναι η μορφωτική και επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση των χρηστών όπως και η κοινωνική ένταξή τους στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, μέσω της ωρίμανσης της οποίας τους παρέχουν.

Η κύρια πηγή χρηματοδότησης των φορέων αυτών προέρχεται από το κράτος αλλά και από την Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Τα οικονομικά προβλήματα και οι ελλείψεις, τις οποίες αντιμετωπίζουν είναι η έλλειψη κτιριακών υποδομών, κατάλληλου και μόνιμου επιστημονικού προσωπικού,

όπως επίσης και η έλλειψη εργαστηρίων, ειδικού εξοπλισμού και το πρόβλημα της μικρής οικονομικής ενίσχυση που δέχονται.

Το προσωπικό των οργανώσεων αποτελείται κυρίως από εκπαιδευτικούς (φιλόλογοι, μαθηματικοί, κ.λ.π.), από ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό, εκπαιδευτές (μάγειρας, γεωπόνος, κ.λ.π.) και από ειδικό βοηθητικό προσωπικό.

Τέλος σε σχέση με τις υποδομές και τον εξοπλισμό των κτιρίων, όλες οι οργανώσεις διαθέτουν αίθουσες διδασκαλίας και κάποιες αίθουσες εργαστηρίων.

Παρεχόμενες υπηρεσίες- προγράμματα.

Οι παρεχόμενες υπηρεσίες τις οποίες προσφέρουν δύο από τις οργανώσεις περιορίζονται στην μορφωτική εκπαίδευση ακολουθώντας το αναλυτικό πρόγραμμα των Γυμνασίων της χώρας. Οι υπόλοιπες οργανώσεις εκτός από την μορφωτική εκπαίδευση, παρέχουν επαγγελματική κατάρτιση, ψυχολογική στήριξη στου μαθητές, κοινωνικοποίηση και αυτοεξυπηρέτηση.

Κάποιες από τις οργανώσεις παρέχουν ως υποστηρικτικές συνοδευτικές υπηρεσίες την ψυχολογική υποστήριξη των μελών, προγράμματα ανάπτυξης ατομικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, επαγγελματικά εργαστήρια και άθληση. Σε όλες τις προαναφερθείσες υπηρεσίες συμμετέχουν ένας μεγάλος αριθμός μαθητών.

Όσον αφορά τις υποστηρικτικές συνοδευτικές υπηρεσίες προς τους γονείς, μόνο μία οργάνωση παρέχει συμβουλευτική γονέων, πραγματικότητα που φανερώνει βασικές ελλείψεις των οργανώσεων ως προς τις παρεχόμενες τους υπηρεσίες. Η συμβουλευτική γονέων, η ενημέρωση τους και η αντιμετώπιση των αναγκών κάθε οικογένειας φαίνεται ότι δεν καλύπτεται από τις μονάδες Ειδικής Αγωγής. αυτό συμβαίνει κατά κανόνα είτε λόγω έλλειψης ειδικευμένου προσωπικού, είτε λόγω απουσίας σχεδιασμένων δράσεων.

Από τα στοιχεία της έρευνας δεν έχουμε ένα σαφή ποσοστό για την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων που παρέχουν. Συγκεκριμένα, δεν υπάρχει γνώση ως προς την άποψη των χρηστών και των οικογενειών τους για τις παρεχόμενες υπηρεσίες, για το κατά ποσό καλύπτουν τις ανάγκες τους και για το αν οι ισχύουσες είναι τελικά αποτελεσματικές.

Ως μέσω γνωστοποίησης των υπηρεσιών και των προγραμμάτων οι οργανώσεις αναφέρουν τα ίδια τα μέλη τους, την τοπική κοινότητα, τις εκδηλώσεις και το διαδίκτυο.

Κατά την πορεία των οργανώσεων η βοήθεια που λάβανε από έξω ήταν οικονομική, τεχνική, κτιριακών υποδομών, και συμβουλευτική. Οι φορείς που προσέφεραν βοήθεια ήταν ο Δήμος, η Νομαρχία, το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, ο Ερυθρός Σταυρός και το ΥΠΕΠΘ.

Το πιο δυνατό σημείο στο δυναμικό των οργανώσεων είναι κυρίως το επιστημονικό προσωπικό, η ηγεσία και εν συνεχεία οι εκπαιδευόμενοι με τους γονείς τους.

Συνεργασίες.

Οι κύριοι φορείς με τους οποίους συνεργάζονται οι οργανώσεις είναι με το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, με την Κοινωνική Πρόνοια, με το Δήμο Ηρακλείου, με τη Νομαρχία, το Κ.Δ.Α.Υ., με το Α.Ε.Ι. και Α.Τ.Ε.Ι. και τον Ο.Α.Ε.Δ. Η συνεργασία με τους παραπάνω φορείς αποτελεί θετική πραγματικότητα για τις ίδιες τις οργανώσεις και κατ' επέκταση για τους χρήστες τους.

Πολλοί από τους χρήστες των οργανώσεων συμμετέχουν ταυτόχρονα και σε άλλες οργανώσεις και κάνουν χρήση άλλων υπηρεσιών Υγείας και Πρόνοιας, Ασφαλιστικών Φορέων και ιδιωτών για την κάλυψη των αναγκών τους.

Παρατηρείται λοιπόν, ότι οι ανάγκες των χρηστών και των οικογενειών τους επιζητούν κάλυψη από υπηρεσίες εκτός του σχολείου και ειδικότερα από ιδιωτικούς φορείς.

Οι περισσότερες από τις οργανώσεις έχουν ανάγκη συνεργασίας με την τοπική κοινωνία του Ηρακλείου σε μεγαλύτερο βαθμό από την ήδη ισχύουσα. Η υποστήριξη των οικογενειών των χρηστών, η ενημέρωση τους αποτελεί ευρύτερο στόχο.

Όσον αφορά την πληροφόρηση των οργανώσεων σε σχέση με άλλα προγράμματα και δραστηριότητες άλλων φορέων που ασχολούνται με το ίδιο αντικείμενο και σε σχέση με άλλα κρατικά και ευρωπαϊκά προγράμματα θεωρούν ότι η ενημέρωση τους είναι ανεπαρκής.

Οι οργανώσεις έχουν αναπτύξει συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση με σκοπό την χρηματοδότηση, την συντήρηση και επιδιόρθωση των κτιρίων. Παρατηρούμε ότι η ζητούμενη συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει να κάνει με θέματα υποδομής και μόνο.

Αξιολογώντας τις σχέσεις των οργανώσεων με την Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και την Περιφερειακή και Κεντρική Διοίκηση, προκύπτει ότι σχέσεις μεταξύ τους αξιολογούνται ως μέτριες προς θετικές.

Οι πιο σημαντικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι οργανώσεις αυτές σήμερα είναι η κτιριακή υποδομή- έλλειψη ειδικού εξοπλισμού, η έλλειψη επιστημονικού προσωπικού και ενημέρωσης για προγράμματα ευρωπαϊκά ή μη. Ως λύση στις δυσκολίες αυτές προτείνουν την αύξηση της χρηματοδότησης, την πρόσληψη μόνιμου και εξειδικευμένου προσωπικού και την δημιουργία κτιρίων εξοπλισμένων με κατάλληλα και σύγχρονα μέσα.

Χαρακτηριστικά Οργάνωσης.

Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά των οργανώσεων ζητήσαμε από τους ηγέτες / διευθυντές την αξιολόγηση της ποιότητας και συμμετοχής της ηγεσίας / διοίκησης , την αξιολόγηση των ικανοτήτων των οργανώσεων και της ποιότητας του προσωπικού. Οι περισσότερες από τις οργανώσεις αξιολογούν τα παραπάνω σε μια κλίμακα από πολύ καλά έως ανεπαρκής ως καλά προς πολύ καλά.

Η πρόσληψη του προσωπικού γίνεται μέσω κυρίως του ΑΣΕΠ αλλά και της Επετηρίδας.

Όλες οι οργανώσεις θεωρούν ότι υπάρχει πληθώρα διαθεσιμότητας προσωπικού (επιστημονικό, βοηθητικό, εκπαιδευτές) στην αγορά εργασίας, που όμως δεν «εκμεταλλεύεται» καταλλήλως .

Τέλος ζητήσαμε από τις οργανώσεις να μας αναφέρουν ποια είναι τα μέτρα, οι δομές, τα προγράμματα που θα βοηθούσαν στην κάλυψη των αναγκών των αναπήρων.

Οι προτάσεις που αναφέρθηκαν είναι οι εξής:

- Προγράμματα επαγγελματικής αποκατάστασης – κοινωνικής ένταξης
- Προγράμματα Ψυχολογικής Υποστήριξης
- Προγράμματα στήριξης γονέων και συγγενών
- Ευαισθητοποίηση της κοινότητας
- Ενημέρωση για προοπτικές αποκατάστασης.
- Ενημέρωση γονέων για το νομοθετικό πλαίσιο (δικαιώματα αναπήρων)
- Δημιουργία παραγωγικών εργαστηρίων και κέντρων ημερήσιας φροντίδας

- Οργάνωση των υπηρεσιών και σωστή κατανομή χρημάτων.
- Δημιουργία Ολοήμερων σχολείων.

Η συζήτηση για το απογραφικό δελτίο των χρηστών- μαθητών που φοιτούν σε Μονάδες Ειδικής Αγωγής στο Δήμο Ηρακλείου αξίζει να αναφερθούν τα παρακάτω:

Καταρχήν, παρατηρείται ότι έξι στα δέκα παιδιά πάσχουν από νοητική υστέρηση και τα μισά από αυτά εμφανίζουν και κάποιο άλλο είδος αναπηρίας. η ύπαρξη μαθησιακών δυσκολιών συναντάτε στην πλειοψηφία των μαθητών. Γενικότερα, πολλά από τα άτομα με αναπηρίες δεν αντιμετωπίζουν μόνο ένα είδος αναπηρίας αλλά σύνθετα προβλήματα η αναπηρία τους αυτή δηλώνεται (οχτώ στους δέκα)ότι έχει επακόλουθα στην κοινωνική τους ζωή.

Οι περισσότεροι ανήκουν στην κατηγορία της μέτριας αναπηρίας. Αν και υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό (ένας στους τέσσερις) που ανήκει στην κατηγορία της σοβαρής αναπηρίας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι γονείς των χρηστών κατά πλειοψηφία έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και η οικονομική τους κατάσταση είναι μέτρια.

Εννιά στους δέκα μαθητές έχουν συμβουλευτική και ψυχολογική υποστήριξη από τους εκπαιδευτές τους αλλά όχι από ειδικευμένο προσωπικό, γεγονός που προκύπτει από τα λεγόμενα των Διευθυντών των σχολικών μονάδων. Η ανάπτυξη των προσωπικών ικανοτήτων των μαθητών, αποτελεί προτεραιότητα για τους εκπαιδευτικούς φορείς κατά γενικότερη πλειοψηφία.

Μόνο ένα μικρό ποσοστό έχει την δυνατότητα να συνεχίσει την κανονική εκπαίδευση σε ΑΕΙ και ΑΤΕΙ. Κατά κανόνα όλοι οι μαθητές που φοιτούν τώρα σε μονάδες Δευτεροβάθμιας Ειδικής Αγωγής μπορούν να την ολοκληρώσουν και να λάβουν επαγγελματική κατάρτιση.

Από τους μαθητές μόνο ένας στους τρεις μπορεί να ζήσει μόνος του χωρίς να εξαρτάται από κάποιο άλλο άτομο.

9.2 Συμπεράσματα.

Η πρώτη ερευνητική υπόθεση επαληθεύεται μέσα από τα δεδομένα της έρευνας. Οι ανάγκες των μαθητών των συγκεκριμένων σχολικών μονάδων δεν καλύπτονται καθώς δεν υπάρχουν επαρκείς παρεχόμενοι πόροι.

Έμφυχο δυναμικό (επιστημονικό προσωπικό) και άψυχο υλικό (υλικοτεχνική υποδομή, σύγχρονος και ειδικός εξοπλισμός) φαίνεται να εκλείπει από κάθε σχολείο. Η κρατική χρηματοδότηση δεν είναι επαρκής ώστε να καλύψει τις ανάγκες των οργανώσεων.

Οι εκφρασμένες ανάγκες σύμφωνα με τους Διευθυντές των οργανώσεων έχουν να κάνουν με την πρόσληψη μόνιμου και ειδικευμένου προσωπικού, με την αύξηση της χρηματοδότησης ώστε να υπάρξει κτιριακή αναβάθμιση και ανανέωση του εξοπλισμού. Ακόμη, υπάρχει ανάγκη για πολύπλευρη και συστηματική ενημέρωση από το Κράτος πάνω σε ποικίλα θέματα και προγράμματα που αφορούν την αναπηρία.

Για ό, τι έχει να κάνει με την δεύτερη ερευνητική υπόθεση πρέπει να πούμε ότι επαληθεύεται και αυτή με την σειρά της. Υπάρχει συνεργασία των σχολικών μονάδων με τον Δήμο Ηράκλειο και λοιπές οργανώσεις - υπηρεσίες. Επίσης διακρίνεται ένα θετικό κλίμα μεταξύ των υπηρεσιών και ότι οι σχέσεις μεταξύ τους είναι αρμονικές..

Οι βασικοί λόγοι που υφίσταται η εν λόγω συνεργασία έχουν να κάνουν κυρίως με οικονομικά και υλικοτεχνικά ζητήματα.

Παρόλα αυτά, ζητούμενο αποτελεί η ανταλλαγή γνώσεων, εμπειριών και πληροφοριών πάνω σε θέματα αναπηρίας σε μεγαλύτερο βαθμό από αυτόν που ήδη ισχύει.

Προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες των μαθητών, εκτός σχολείου, παρατηρείται ότι ο ιδιωτικός φορέας είναι εκείνος που παίζει σημαντικό ρόλο. Ακόμη, άλλες δημόσιες υπηρεσίες αποτελούν κλειδί στην ικανοποίηση των αναγκών που προκύπτουν από την αναπηρία.

9.3 Προτάσεις.

❖ Δημιουργία δικτύου στήριξης και πληροφόρησης.

Η ύπαρξη, λειτουργία και εδραίωση ενός τέτοιου δικτύου θα μπορούσε να αναλάβει την εκπαίδευση των οικογενειών σε θέματα προσβασιμότητας και στη σημασία τους για την ποιότητα ζωής αλλά και για την ασφάλεια και την προστασία της υγείας των αναπήρων και των οικογενειών τους. Θα μπορούσε να λειτουργήσει συμβουλευτικά αξιολογώντας προβλήματα προσβασιμότητας και προτείνοντας λύσεις. Στη συνέχεια να στηρίζει τις οικογένειες στην προσπάθεια επίτευξης αυτών των λύσεων.

❖ Πιέσεις από οργανωμένες κοινωνικές ομάδες προς το Κράτος με στόχο ουσιαστικές αλλαγές στον τομέα της Ειδικής Εκπαίδευσης και Επαγγελματικής Κατάρτισης -Αποκατάστασης στα άτομα με αναπηρία..

Στις σύγχρονες κοινωνίες ο τρόπος που αντιμετωπίζονται προβλήματα κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής πολιτικής ομάδων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, εξαρτάται κατά κάποιο βαθμό από τις αντιδράσεις του πολιτικού συστήματος απέναντι στις κοινωνικές ευαισθησίες που οι ομάδες αυτές υπαγορεύουν. Τα θέματα εκπαίδευσης και αποκατάστασης ατόμων με αναπηρία απασχολούν τους κομματικούς οργανισμούς στο βαθμό που αυτοί δέχονται πιέσεις από οργανωμένες κοινωνικές ομάδες. Υπάρχει να μεν μια θετική φιλοσοφική θεώρηση, όμως δεν φτάνει αυτή. Θα πρέπει να μετασχηματιστεί σε πράξεις τέτοιες που να μπορούν να προσφέρουν ουσιαστική βοήθεια στην επαγγελματική εκπαίδευση και αποκατάσταση ατόμων με αναπηρία πανελλαδικά. Έτσι μόνο θα γίνει κατανοητή και φανερή η ουσιαστική ανάγκη ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης για την κοινωνική εξέλιξη και αλλαγή.

❖ Δημιουργία θεσμικού πλαισίου που να εδραιώνει τη συνεργασία μεταξύ κρατικών φορέων, υπηρεσιών και οργανώσεων που ασχολούνται με θέματα αναπηρίας.

Η κάλυψη αναγκών των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους χρίζει πολύπλευρη και διεπιστημονική προσέγγιση από ένα σύνολο φορέων. Η παρούσα πραγματικότητα αναδεικνύει την αναγκαιότητα συνεργασίας και στήριξης όλων των κοινωνικών υπηρεσιών για να επιτευχθεί το ζητούμενο αποτέλεσμα.

Έχουμε από την μια πλευρά το μαθητή με αναπηρία που φοιτά σε σχολείο Ειδικής Αγωγής. Από την άλλη έχουμε τον γονέα του που χρειάζεται συμβουλευτική και ψυχολογική στήριξη. Για να καλυφθούν και των δύο οι ανάγκες που είναι διαφορετικές αλλά και τόσο ίδιες, χρειάζεται να υπάρξει διεπιστημονική συνεργασία διαφορών και διαφορετικών ειδικοτήτων.

❖ Δημιουργία πλαισίων δημιουργικής απασχόλησης και φροντίδας εκτός σχολείου.

Το σχολείο και η οικογένεια αποτελούν βασικούς θεσμούς κοινωνικοποίησης. Σε ό, τι αφορά όμως τα άτομα με αναπηρία η έννοια της κοινωνικοποίησης παίρνει

άλλη διάσταση. Μετά τις καθορισμένες διδακτικές ώρες, το παιδί επιστέφει στο σπίτι. Πολλές φορές, οι γονείς δεν έχουν την δυνατότητα (οικονομική), τον χρόνο ή ψυχικά αποθέματα να ασχοληθούν με το παιδί τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η κοινωνική ένταξη να επιδιώκεται μοναχά μέσα από τον θεσμό του σχολείου.

Η δημιουργία πλαισίου δημιουργικής απασχόλησης και φροντίδας θα μπορούσε να βοηθήσει στην ευαισθητοποίηση της κοινότητας σε θέματα αναπηρίας, να βοηθήσει υποστηρικτικά το δύσκολο έργο των γονέων και κατά κύριο και βασικότερο λόγο να βοηθήσει στην ομαλή ένταξη των παιδιών με αναπηρία στην κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία:

- 1.Αναγνώστου, Λεύτερης, Ζώνιου-Σιδέρη, Anstotz Christoph, 1994. *Βασικές αρχές της παιδαγωγικής για τα νοητικά καθυστερημένα άτομα*. (Ειδική αγωγή), Αθήνα.
- 2.Αλεξίου, Λ., Ζουμπουλάκης, ΣΤ., Καραποστόλης, Β., Λίποβατς, θ.(1994). *Ρατσιστές δεν είναι μόνο οι άλλοι*. Αθήνα :Εκπαιδευτήρια 'ΚΩΣΤΕΑ-ΓΕΙΤΟΝΑ'.
- 3.Αλέρτα Βασιλική, Πανταζακά, Αθανασία, 1996. *Νοητική υστέρηση: οικογένεια και προβληματισμοί. :μια βιβλιογραφική μελέτη*.
- 4.Δ.Γ. Μαγριπλής, «Η στάση του υποκειμένου ως απαραίτητη προϋπόθεση απαλοιφής του κοινωνικού στιγματισμού», Τετράδια Ψυχιατρικής, τχ. 80, Οκτώβρης – Δεκέμβριος 2002
- 5.Δελλασουδάς, Λ. (1992). *Ειδική Επαγγελματική Κατάρτιση, Προτάσεις για την Αναβάθμισή της*. Παρουσία Αθήνα
6. ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ για την εκπαίδευση παιδιών με Βαριά Νοητική Καθυστέρηση
- 7.Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία έκθεση «'Ατομα με Αναπηρία: Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία (2004-2010). Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών στόχων και πραγματικότητας, Αθήνα (2003).
- 8.Έκθεση παρακολούθησης, 2006. *Τα δικαιώματα των Ατόμων με νοητική στέρηση : η πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην εργασία (Ελλάδα)*. Open Society Institute.
- 9.Εταιρεία Στήριξης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες Περιφέρειας Κρήτης, 1994. *Ειδική αγωγή στην Ελλάδα. Ηράκλειο: Φιλανθρωπικό Σωματείο*.
10. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Αθήνα 14 Μαρτίου 2000, τεύχος πρώτο, αρ. φυλ. 78
11. Ζώνιου-Σιδέρη, Α.(1991). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους*. Αθήνα: Βιβλιονομία
12. Ζώνιου- Σιδέρη, Α. (2000). *Άτομα με ειδικές ανάγκες και η ένταξή τους*. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.
13. Ιατρίδης Δ. Σ. (200). *Σχεδιασμός Κοινωνικής Πολιτικής*. Αθήνα
14. Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας Αλληλεγγύης, «Το νέο σύστημα ταξινόμησης και αξιολόγησης των ατόμων με αναπηρία» Αθήνα 2005.
15. Κακουρός, Ε. Μανιαδάκη, Κ. (2004). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω
16. Καλαντζή- Αζίζι, Α., Μπεζεβέγκης, Η. (2000). *Θέματα ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

17. Ν. Καλτσόγια – Τουρναβίτη, «*Τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση*» στο: Άτομα με αναπηρίες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, επιμ. Ο. Στασινοπούλου κ.ά., Κριτική, Αθήνα 2003
18. Καραμάνου, Α. (2006). *Κοινωνικό Κεφάλαιο και Μετανάστευση*. Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα.
19. Κουκλογιάννου-Δορζιώτου, Εσθήρ, (1992). *Αποκατάσταση ατόμων με ειδικές ανάγκες : (φυσική - κοινωνική - επαγγελματική)*, Αθήνα : +Βιβλιοπωλείο Φωτ. Κατσαρού.
20. Κουτσούκη-Κοσκινά, Δ.(1993).*Ειδική φυσική αγωγή*. Αθήνα: Συμμετρία
21. Κρασανάκη,Γ.(1990).*Παιδιά με νοητική ανεπάρκεια*. Αθήνα:Σμηρνιωτάκης Α.Ε
22. Λαζαρίου, Λ. (2003). *Σημειώσεις για το μάθημα «Συμβουλευτική»*. Διδακτορικό Ειδικής Αγωγής, ΤΕΠΑΕ, Α.Π.Θ.
23. Ματινοπούλου, Υ.(1988). *Η Σημερινή κατάσταση των νοητικά υστερούντων ατόμων*. Ίδρυμα ερευνών για το παιδί, Αθήνα.
24. Μετοχιανάκης, Η. (2000). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Γενική θεώρηση*. Ηράκλειο
25. Μιτίλης, Α.(1998).*Οι μειονότητες μέσα στη σχολική τάξη*. Αθήνα: Οδυσσέας.
26. Μπίρτσα Χρήστου( )*.Διδακτική των ειδικών σχολείων*. (Παραδόσεις στο Μ.Δ.Δ.Ε)
27. Παπαιωάννου, (1990). *Επαγγελματική Εκπαίδευση*. Αθήνα
28. Παπακωνσταντίνου,Κ., Χατζής, Γ.(1982).*Η στάση των κανονικών παιδιών απέναντι στα αποκλίνοντα*. Αθήνα:
29. Παπάνης, Ε. (2007). *Κοινωνικό Κεφάλαιο και Κοινωνική Ανάπτυξη*. Πανεπιστήμιο Μυτιλήνης.
30. Παπαστάμου ,ΣΤ.(1989)*Η κοινωνική επιρροή*. Αθήνα :Οδυσσέας.
31. Παρασκευόπουλος, Ι.(1977). *Αγωγή των νοητικά καθυστερημένων*. Αθήνα:Ο.Ε.Δ.Β
32. Παρασκευόπουλος, Ι. (1979). *Νοητική καθυστέρηση*. Αθήνα
33. Παρασκευόπουλος, Ι.(1980).*Αγωγή του καθυστερημένου παιδιού*. Αθήνα Ο.Ε.Δ.Β
34. Παντελιάδου Σουζάνα, Πατσιοδήμου Αντωνία,2000. Στάσεις και απόψεις των εκπαιδευτικών για την επιμόρφωση στην ειδική αγωγή.
35. Σαϊτης, Χ. (2002). *Οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης*. Άτραπος: Αθήνα.
36. Σαχίνογλου, Ι., Κούκκος, Μ. (1997). *Η προσπελασιμότητα βασική προϋπόθεση για την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. στην πόλη μας*. Θεσσαλονίκη

37. Σταθόπουλος, Π.(1999). *Κοινωνική Πρόνοια. Μια γενική θεώρηση*. Αθήνα: Έλλην.
38. Στασινός , Δημήτρης Π., 1991. *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα: αντιλήψεις, θεσμοί και πρακτικές, κράτος και ιδιωτική πρωτοβουλία (1906-1989)*, Παιδαγωγική Σειρά.
39. Σούλης, Σπυρίδων – Γεώργιος, 1997. *Τα παιδιά με βαριά νοητική καθυστέρηση και ο κόσμος τους : Άτομα με πολλαπλές αναπηρίες*, Αθήνα : Gutenberg.
40. Τετράδια ψυχιατρικής. Τριμηνιαία περιοδική έκδοση της επιστημονικής ένωσης του ΨΝΑ. Ιανουάριος- Φεβρουάριος- Μάρτιος 2005 . No 89.
41. Τσιμπούκης, Κ.(1976). *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα*. Αθήνα:
42. Χατζήνα, Φ. (2006). *Ψυχοπαιδαγωγικά Θέματα-Διδακτική Μεθοδολογία- Γνωστικό Αντικείμενο-Ειδική Διδακτική*. Μεταίχμιο Αθήνα.

B. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία:

- 1.American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC. Author
- 2.Bradley, J., Hegarty, S. (1983) *Stretching the System: Students with special needs*. London, Further ED. Curriculum end development Unit, N.F.E.R
- 3.Disabled Living Foundation, (2006), “Disability awareness”
- 4.Fish, G., (1988) *Special education: The way ahead*. Great Britain, Thompson Litho Ltd.
- 5.Galland, Antoine, 1997. *Το παιδί με νοητική καθυστέρηση και η κοινωνία*, Αθήνα : Πατάκης.
- 6.Hodapp, R. M. & Dykens, E.M. (1996). *Mental Retardation. Child psychopathology*. New York: Guidford Press.
- 7.Milner, D., (1975). *Children and Race*. Harmondsworth: Penguin Books.
- 8.Onyx, J., & Bullen P.(2000) *.Measuring Social Capital in Five Communities.The Journal of Applied Behavioral Science*. Vol.36
- 9.Piaget, J. (1988).*Η ψυχολογία της νοημοσύνης*. Αθήνα: Καστανιώτης. Ελληνικό
- 10.Polychronopoulou, St. (1985) *The education of the handicapped adolescent: Transition from school to working life*. Paris, Chateau de la Murette, O.F.C.D
- 11.Snyderman, M & Rothman, S.(1987). *Survey of expert opinion on intelligence and aptitude testing*. American psychologist.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

EDAMAT

ΕΝΑΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ (MAINSTREAMING) ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το Εργαλείο Αξιολόγησης της Ευρωπαϊκής Δράσης για την Ένταξη της Διάστασης της Αναπηρίας στις πολιτικές και πρακτικές (EDAMAT)⁷⁵ αποτελεί προϊόν στενής και εντατικής συνεργασίας ανάμεσα στους κοινωνικούς ερευνητές έξι χωρών (Ηνωμένο Βασίλειο, Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ισπανία και Μάλτα) που συμμετείχαν στο διακρατικό πρόγραμμα που φέρει τον ίδιο τίτλο. Ωστόσο η υλοποίησή του, δεν θα ήταν εφικτή χωρίς τη διαθεσιμότητα και την εμπειρία των ίδιων των ατόμων με αναπηρία - τα οποία συμμετείχαν ενεργά στις ποιοτικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στις συμμετέχουσες χώρες- συμβάλλοντας ουσιαστικά με τις γνώσεις τους στην επιτυχή πορεία του έργου.

Βασισμένο στις εμπειρίες διαφόρων ομάδων ατόμων με αναπηρία σε καθεμία από τις έξι χώρες, το EDAMAT σχεδιάστηκε ως ένας πρακτικός οδηγός για την αξιολόγηση του βαθμού και της ποιότητας της ένταξης των ατόμων με αναπηρία στις διαδικασίες χάραξης και εφαρμογής πολιτικών και πρακτικών στην Ευρώπη. Δεν πρόκειται για ένα τελικό και ολοκληρωμένο εργαλείο αλλά για ένα υπό διαμόρφωση εργαλείο το οποίο θα συνεχίσει να εξελίσσεται με απώτερο στόχο να προσδίδει προστιθέμενη αξία στην ανάπτυξη πολιτικών και πρακτικών ένταξης για την ευπαθή κοινωνική ομάδα των ατόμων με αναπηρία σε τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Για το λόγο αυτό, θα επιθυμούσαμε τα σχόλια σας, τόσο θετικά όσο και αρνητικά, από την προσωπική σας εμπειρία χρήσης του εργαλείου, τα οποία μπορείτε να αποστέλλετε στην ιστοσελίδα μας: www.edamat-europe.org ή στην διεύθυνση που αναγράφεται στο τέλος του προλόγου. Αν είστε διαμορφωτής πολιτικών, άτομο με αναπηρία, εκπρόσωπος κάποιας οργάνωσης ατόμων με αναπηρία ελπίζουμε το EDAMAT να αποτελέσει ένα εύχρηστο και ελκυστικό εργαλείο για την εκτίμηση και παρακολούθηση της πορείας ένταξης των ατόμων με αναπηρία. Σκοπός της ένταξης της διάστασης της αναπηρίας είναι η διασφάλιση της προσαρμογής του εκάστοτε συστήματος, περιβάλλοντος ή της εκάστοτε νομοθεσίας ή υπηρεσίας, στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και ο σεβασμός στη διαφορετικότητα.

Μέριμνα των κυβερνήσεων –των οποίων οι αποφάσεις επηρεάζουν την ζωή των πολιτών- είναι να αφουγκράζονται τις ανάγκες τους και να λαμβάνουν υπόψιν τις αρχές της συμμετοχής και του σεβασμού στη διαφορετικότητα που διέπουν και το πρόγραμμα EDAMAT. Στόχος του συγκεκριμένου προγράμματος και του εργαλείου που έχει αναπτύξει, είναι η αποτελεσματικότερη ένταξη της διάστασης της αναπηρίας (mainstreaming) στις υπάρχουσες και μελλοντικές πολιτικές και πρακτικές προκειμένου να οδηγηθούμε πιο κοντά, σε μια Ευρώπη ουσιαστικά ανοικτή και ευαισθητοποιημένη στις ανάγκες των ατόμων αυτών.

Αν ενδιαφέρεστε να προμηθευτείτε την έκδοση που αφορά το πρόγραμμα EDAMAT με σκληρό εξώφυλλο και/ή για προσβάσιμες εκδόσεις παρακαλούμε να επικοινωνήσετε μαζί μας ή να επισκεφθείτε τη διεύθυνση www.edamat-europe.org, όπου σας παρέχετε η δυνατότητα να προμηθευτείτε ηλεκτρονικά αντίτυπα.

Leonard Cheshire International 30 Milibank London SW1P 4QD

Tel: 020 7802 8273 / Fax: 020 7802 8250 / Email: international@lc-uk.org

⁷⁵ Σημείωση του μεταφραστή (ΣΤΜ): Ο αγγλικός όρος που χρησιμοποιείται είναι European Disability Action for Mainstreaming Assessment Tool.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Εργαλείο Αξιολόγησης της Ευρωπαϊκής Δράσης για την Ένταξη της Διάστασης της Αναπηρίας (European Disability Action Mainstream Assessment Tool- EDAMAT) αποτελεί και περιλαμβάνει ένα σύνολο κατευθυντήριων οδηγιών, με στόχο την αξιολόγηση και προώθηση της ένταξης της διάστασης της αναπηρίας (mainstreaming) στη διαδικασία χάραξης πολιτικών και πρακτικών σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό).

Ο όρος «ένταξη της διάστασης της αναπηρίας» (mainstreaming) έχει προσλάβει διάφορες ερμηνείες. Στο EDAMAT, η ένταξη της διάστασης της αναπηρίας (mainstreaming) αναφέρεται στην πολιτική διαδικασία κατά την οποία οι ανάγκες και τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία περιλαμβάνονται στο σχεδιασμό, στην ανάπτυξη, στην εφαρμογή πολιτικών και πρακτικών και στη νομοθεσία. Η αποτελεσματική ένταξη των ζητημάτων που άπτονται της αναπηρίας, απαιτεί τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, σε όλα τα επίπεδα χάραξης πολιτικής, σε όλα τα επίπεδα διοίκησης και σε όλα τα στάδια, συμπεριλαμβανομένου του σχεδιασμού, της εφαρμογής και της αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας αυτών των πολιτικών.

Η ένταξη της διάστασης της αναπηρίας (mainstreaming) θέτει θεμελιώδεις προκλήσεις στη χάραξη πολιτικών και πρακτικών, ιδιαίτερα όσον αφορά την απόπειρα συμφιλίωσης της αρχής του Οικουμενικού Σχεδιασμού με τη συνακόλουθη αρχή που λέει ότι «το ίδιο μέγεθος δεν κάνει για όλους». Αυτό συνεπάγεται ότι, ενώ τα θέματα που σχετίζονται με τα άτομα με αναπηρία πρέπει να εντάσσονται στην ημερήσια διάταξη των θεμάτων που αφορούν όλους τους πολίτες, τα άτομα με αναπηρία- λόγω των ιδιαίτερων αναγκών τους- είναι πιθανό κάποιες φορές να χρειάζεται να εξαιρεθούν από τις γενικές διατάξεις κάποιων νόμων και πολιτικών ή να χρειάζονται υπηρεσίες που να είναι προσαρμοσμένες στις διαφορετικές τους ανάγκες. Η ένταξη της διάστασης της αναπηρίας (mainstreaming) αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την αναπηρία,⁷⁶ η οποία βασίζεται στην «Ανακοίνωση της Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για Ίσες Ευκαιρίες για τα Άτομα με Αναπηρία⁷⁷» (1996) και διέπεται από τις αρχές που ορίζονται στους *Πρότυπους Κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) για την Εξίσωση των Ευκαιριών για Άτομα με Αναπηρία⁷⁸* που υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 1993. Έκτοτε η αρχή των ίσων ευκαιριών βρίσκεται στον πυρήνα κάθε στρατηγικής που απευθύνεται σε άτομα με αναπηρία. Επιθυμία όλων μας είναι να υιοθετηθούν στον ευρύτερο δυνατό βαθμό η αρχή των ίσων ευκαιριών και να προωθηθεί η ένταξη της διάστασης της αναπηρίας (mainstreaming) στην ημερήσια διάταξη όλων των πολιτικών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ένταξη της διάστασης της αναπηρίας (mainstreaming) απαιτεί την καταπολέμηση των προβλημάτων πρόσβασης και των στερεοτύπων που εμποδίζουν τα άτομα με αναπηρία να ασκούν τα δικαιώματά τους για ισότιμη μεταχείριση, να διαθέτουν ένα ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο και να συμμετέχουν στις διαδικασίες χάραξης πολιτικών και πρακτικών καταθέτοντας την εμπειρία τους.

⁷⁶ http://ec.europa.eu/comm/employment_social/disability/strategy_en.html#3

⁷⁷ http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/disable/com406/index_en.htm

⁷⁸ Σημείωση του Μεταφραστή (ΣΤΜ) στα αγγλικά ο όρος είναι the *UN Standard Rules on the Equalisation of Opportunities for Persons with Disabilities*

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ EDAMAT

Το EDAMAT αποτελεί ένα πρακτικό οδηγό για την αξιολόγηση του βαθμού και της ποιότητας της διαδικασίας ένταξης της διάστασης της αναπηρίας (mainstreaming) στις διαδικασίες διαμόρφωσης και εφαρμογής πολιτικών και πρακτικών και προωθεί:

Τα ίσα δικαιώματα και τις ίσες ευκαιρίες για τα άτομα με αναπηρία

Τον έλεγχο των ατόμων με αναπηρία της ίδιας της ζωής τους

Τη καταπολέμηση των κοινωνικά κατασκευασμένων φραγμών που εμποδίζουν την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία

Τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλα τα στάδια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, από το σχεδιασμό πολιτικών μέχρι την εφαρμογή τους

Την πεποίθηση ότι η αποτελεσματική ένταξη των ατόμων με αναπηρία θα ωφελήσει όλους τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι αρχές του EDAMAT

Το πρόγραμμα EDAMAT επικεντρώνεται και διέπεται από τέσσερις (4) Αρχές. Αυτές οι αρχές προέκυψαν από ποιοτικές συνεντεύξεις με εστιασμένες ομάδες ατόμων με αναπηρία, που πραγματοποιήθηκαν στο αρχικό στάδιο του προγράμματος και αποτυπώνουν τα κρίσιμα ζητήματα που απασχολούν την καθημερινότητά τους.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων αντιπροσωπευτικών κατηγοριών ατόμων με αναπηρία στις διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικών σε όλα τα στάδια (σχεδιασμού υλοποίησης και αξιολόγησης) και σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό).

ΠΡΟΣΒΑΣΗ

Πρόσβαση για τα άτομα με αναπηρία στην πληροφόρηση, στους μηχανισμούς και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

ΠΟΡΟΙ (ΕΠΑΡΚΕΙΣ)

Επαρκής παροχή πόρων (οικονομικών, υλικοτεχνικών και ανθρώπινων) για την πραγματοποίηση της ένταξης της διάστασης της αναπηρίας.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ (ΕΠΑΡΚΕΙΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ)

Επαρκείς μηχανισμοί διασφάλισης των διαδικασιών εφαρμογής και παρακολούθησης της πορείας άρσης των ανισοτήτων με παράλληλη αξιολόγηση των πρωτοβουλιών ένταξης.

Οι Αρχές αυτές δεν αποτελούν μόνο μία θεωρητική κατασκευή. Οι Αρχές του προγράμματος EDAMAT μπορούν να «εξειδικευθούν» μέσω μιας σειράς ενεργειών. Το EDAMAT δεν αποτελεί ένα τυποποιημένο οδηγό, αλλά περιέχει ένα σύνολο από σαφή βήματα που μπορούν να ακολουθηθούν και να κατευθύνουν ουσιαστικά και αποτελεσματικά το έργο όσων εμπλέκονται στη διαμόρφωση πολιτικών για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία. Η ερμηνεία που προσδίδει ο εκάστοτε διαμορφωτής πολιτικών –στην προσπάθεια εξειδίκευσης των Αρχών του προγράμματος EDAMAT– αποτελεί ζήτημα υποκειμενικό. Το γεγονός όμως αυτό δίνει τη δυνατότητα μιας ευέλικτης και ευρύτερης εφαρμογής του Εργαλείου. Ωστόσο το επιθυμητό αποτέλεσμα, πρέπει να παραμένει σταθερό και να αφορά την ένταξη της διάστασης της αναπηρίας (mainstreaming) στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή πολιτικών και πρακτικών.

Χρησιμοποιώντας το EDAMAT

Το EDAMAT παρέχει το πλαίσιο για την αποτύπωση δεδομένων ενεργειών που αποδεικνύουν ότι τα ζητήματα που αφορούν τα άτομα με αναπηρία πράγματι συμπεριλήφθηκαν στη χάραξη πολιτικών και πρακτικών. Το Εργαλείο Αξιολόγησης της Ευρωπαϊκής Δράσης για την Ένταξη της Διάστασης της Αναπηρίας αποτελείται από τρεις ενότητες καθεμία από τις οποίες μπορεί να χρησιμοποιηθεί ανεξάρτητα αλλά και σε συνδυασμό ως ένα πλήρες εργαλείο:

1^η Ενότητα : Πλαίσιο για την Ένταξη της Διάστασης της Αναπηρίας (Mainstreaming) στο Σχεδιασμό Νόμων, Πολιτικών και Προγραμμάτων.

Η πρώτη ενότητα απευθύνεται πρωτίστως στους διαμορφωτές πολιτικών με στόχο να συμπεριλάβουν τα θέματα αναπηρίας στη διαδικασία χάραξης και σχεδιασμού μιας πολιτικής ή πρακτικής.

2^η Ενότητα : Λίστα Ελέγχου της Ένταξης της Διάστασης της Αναπηρίας (Mainstreaming) στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή Νόμων, Πολιτικών και Προγραμμάτων.

Η δεύτερη ενότητα αποτελείται από μια λίστα ελέγχου της ένταξης της διάστασης της αναπηρίας (mainstreaming) και απευθύνεται στους διαμορφωτές πολιτικών για να συμπεριλάβουν τα θέματα αναπηρίας στη διαδικασία υλοποίησης μιας πολιτικής ή μιας πρακτικής. Η λίστα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να συγκριθούν οι αντιλήψεις και οι απόψεις των διαμορφωτών πολιτικών, των οργανώσεων ατόμων με αναπηρία και των ατόμων με αναπηρία όσον αφορά το βαθμό της ένταξης της αναπηρίας στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή νόμων, πολιτικών ή προγραμμάτων διαχρονικά και διακρατικά. Η δεύτερη ενότητα διέπεται από τις τέσσερις (4) Αρχές που διέπουν όλο το πρόγραμμα EDAMAT.

3^η Ενότητα: Οδηγίες Προάσπισης της Ένταξης της Διάστασης της Αναπηρίας (Mainstreaming) στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή Νόμων, Πολιτικών και Προγραμμάτων.

Η τρίτη ενότητα επιδιώκει να ενδυναμώσει τα άτομα με αναπηρία και άλλους κοινωνικούς εταίρους προκειμένου να δεσμεύσουν τους διαμορφωτές πολιτικών ώστε να συμπεριλαμβάνουν τα ζητήματα αναπηρίας στην ημερήσια διάταξη και να προωθήσουν τη χρήση του EDAMAT ως συμβουλευτικού εργαλείου στη χάραξη πολιτικών και πρακτικών.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ EDAMAT

Η Leonard Cheshire International (LCI) ανέλαβε το συνολικό συντονισμό του προγράμματος EDAMAT και ήταν υπεύθυνη για το έργο των Cheshire Ireland στην Ιρλανδία, KNDP-Kummissjoni Nazzjonali Persuni b'Dizabilita στη Μάλτα, Lares de Boa Vondate στην Πορτογαλία, Llars da l' Amistat Cheshire στην Ισπανία, Leonard Cheshire UK και RADAR (The Royal Association for Disability and Rehabilitation-Βασιλική Ένωση για την Αναπηρία και την Αποκατάσταση) στο Ηνωμένο Βασίλειο και του Ινστιτούτου Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης στην Ελλάδα. Το 2004 η LCI εξασφάλισε με επιτυχία τη χρηματοδότηση του προγράμματος EDAMAT στα πλαίσια του Προγράμματος Κοινωνικής Δράσης για την Καταπολέμηση των Διακρίσεων 2001-2006 της Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συνοπτικά οι στόχοι του προγράμματος είναι:

Η ανάπτυξη ενός εργαλείου αξιολόγησης που θα σηματοδοτήσει την ένταξη των θεμάτων αναπηρίας, δηλαδή του Εργαλείου Αξιολόγησης της Ευρωπαϊκής Δράσης για την Ένταξη της Διάστασης της Αναπηρίας (EDAMAT). Η ευρεία διάχυση του ανωτέρω εργαλείου στις 25 χώρες της ΕΕ και στις οργανώσεις ατόμων

με αναπηρία προκειμένου να επηρεαστεί η διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικών στα διάφορα επίπεδα (π.χ. τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ EDAMAT

Οι έξι (6) χώρες (Ηνωμένο Βασίλειο, Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ισπανία και Μάλτα) του EDAMAT συμμετείχαν στο πρόγραμμα μέσω οργανώσεων στην κάθε χώρα, οι οποίες επόπτευαν το έργο κοινωνικών ερευνητών. Οι κοινωνικοί ερευνητές -καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος- πραγματοποίησαν έρευνα, προσδιόρισαν τις ισχύουσες μεθόδους αξιολόγησης και συγκέντρωσαν χρήσιμο υλικό, υποβοηθητικό για την ανάπτυξη του EDAMAT.

Οι ενέργειες για την υλοποίηση και την ολοκλήρωση του προγράμματος EDAMAT πραγματοποιήθηκαν σε τέσσερις (4) διαδοχικές φάσεις. Κάθε φάση του προγράμματος συνοδεύονταν από μια διακρατική συνάντηση. Οι συναντήσεις -που έλαβαν χώρα στο Δουβλίνο, στη Βαρκελώνη, στη Μάλτα και στη Λισσαβόνα- τροφοδοτούσαν τα εθνικά παραδοτέα (εκθέσεις) και διασφάλιζαν τον τακτικό έλεγχο του προγράμματος, την πρόοδο του, την ανταλλαγή εμπειριών και το συντονισμό των δραστηριοτήτων.

Α' ΦΑΣΗ

Στην αρχή υλοποίησης του προγράμματος, συστάθηκε σε κάθε συμμετέχουσα χώρα μια Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή (Ε.Σ.Ε). Η Ε.Σ.Ε αποτελείτο από εκπροσώπους κοινωνικών εταίρων (σχεδιαστές πολιτικών, συμβούλους, ακαδημαϊκούς, εκπροσώπους κρατικών ή μη κυβερνητικών φορέων και άτομα με αναπηρία) τα οποία διέθεταν πολύχρονη εμπειρία σε ζητήματα αναπηρίας. Η Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή κάθε χώρας συνεδρίαζε τουλάχιστον τέσσερις φορές για να τροφοδοτήσει την ερευνητική ομάδα και να αποφασίσει για την περαιτέρω πορεία υλοποίησης του έργου ως την ολοκλήρωσή του.

Β' ΦΑΣΗ

Κατά τη διάρκεια της Β' φάσης υλοποίησης του έργου, πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με δύο (2) εστιασμένες ομάδες (focus groups) ατόμων με αναπηρία σε όλες τις συμμετέχουσες χώρες. Η έρευνα αποτύπωνε το βαθμό και την ποιότητα ένταξης των ατόμων με αναπηρία στους διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Με την ολοκλήρωση της ποιοτικής έρευνας των ατόμων με αναπηρία, οι κοινωνικοί ερευνητές απευθύνθηκαν με ατομικές συνεντεύξεις σε διαμορφωτές πολιτικών για ν' αποτυπώσουν τις απόψεις και τις αντιλήψεις τους και να παρουσιάσουν τ' αποτελέσματα της έρευνάς τους.

Γ' ΦΑΣΗ

Κατά τη διάρκεια της Γ' Φάσης υλοποίησης του έργου, οι κοινωνικοί ερευνητές σχεδίασαν το εργαλείο EDAMAT, έθεσαν τις προδιαγραφές του και απευθύνθηκαν στους κοινωνικούς εταίρους και στις Εθνικές Συμβουλευτικές Ομάδες για ανατροφοδότηση.

Δ' ΦΑΣΗ

Το σχέδιο EDAMAT έλαβε την τελική του μορφή και παράλληλα σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν οι ενέργειες διάχυσής του σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ EDAMAT Leonard Cheshire International-Επικεφαλής οργανισμός

Η Leonard Cheshire **International** είναι μια σημαντική μη κερδοσκοπική οργάνωση με 60 χρόνια προσφοράς στην καταπολέμηση των διακρίσεων και στην ενδυνάμωση των ατόμων με αναπηρία. Το Διεθνές Τμήμα της Leonard Cheshire **International** (LCI) δραστηριοποιείται σε 55 χώρες και αριθμεί περισσότερους από 250 εταίρους. Η LCI συνεργάζεται με την Cheshire Services, με οργανώσεις ατόμων με αναπηρία, με διεθνείς οργανώσεις, με κυβερνήσεις και τοπικές κοινότητες. Στόχος της είναι ν' αλλάξει τη νοοτροπία σε σχέση με την αναπηρία και να προωθήσει:

Το δικαίωμα των παιδιών με αναπηρία στη μόρφωση. Προγράμματα βιωσιμότητας με στόχο την ανεξαρτητοποίηση των ατόμων με αναπηρία. Καινοτόμα προγράμματα φροντίδας και υποστήριξης στην κοινότητα. Την εκπαίδευση και την έρευνα σε χώρες που έχουν πληγεί από πολεμικές συρράξεις και φυσικές καταστροφές. Το LCI υποστηρίζει ότι μια ανοικτή κοινωνία που δίνει προτεραιότητα στα δικαιώματα των μελών της και είναι απαλλαγμένη από φραγμούς, θα δώσει τη δυνατότητα στα άτομα με αναπηρία να απολαμβάνουν μεγαλύτερη ελευθερία μέσα από την οικονομική και κοινωνική τους συμμετοχή.

Llars de l' Amistat Cheshire

Η Llars de l' Amistat Cheshire έχει την έδρα της στη Βαρκελώνη και από το 1974 έχει καταγραφεί ως μια μη κερδοσκοπική οργάνωση. Η Llars de l' Amistat Cheshire έχει συνεργαστεί στενά με την Τοπική Αυτοδιοίκηση προκειμένου να αναπτύξει νέες υπηρεσίες για ανθρώπους με αναπηρία. Η Καταλανική Τοπική Αυτοδιοίκηση χρηματοδοτεί τα περισσότερα προγράμματά της και καλεί την οργάνωση στις συζητήσεις πολιτικής που αφορούν την αναπηρία. Η οργάνωση έχει στενούς δεσμούς με την Περιφέρεια και την τοπική κοινότητα και αριθμεί περισσότερους από 150 εκπαιδευμένους ντόπιους εθελοντές στις υπηρεσίες της. Το έργο της οργάνωσης επικεντρώνεται στην παροχή υπηρεσιών σε ανθρώπους με κινητική αναπηρία και εκφυλιστικές νόσους, τόσο όσον αφορά στη στέγαση όσο και στην επαγγελματική τους εκπαίδευση και αποκατάσταση.

RADAR

Η RADAR ιδρύθηκε το 1977 στο Ηνωμένο Βασίλειο και είναι μια οργάνωση ατόμων με αναπηρία που αριθμεί 800 άτομα και οργανώσεις για την αναπηρία ως μέλη. Η RADAR:

Οργανώνει στρατηγικές ενδυνάμωσης για την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία

Παρέχει υψηλής ποιότητας εργαλεία στρατηγικής και υπηρεσίες για άτομα με αναπηρία

Αναπτύσσει δίκτυα για τη μετακίνηση των ατόμων με αναπηρία.

Αποτυπώνει και διαχέει καλές πρακτικές συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στη διαμόρφωση πολιτικών

Διασφαλίζει ότι οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία βρίσκονται στο επίκεντρο της λήψης αποφάσεων.

Η RADAR πάντα συνεργαζόταν στενά με το Βρετανικό Κοινοβούλιο και την κυβέρνηση σε θέματα σχεδιασμού της νομοθεσίας και των ρυθμίσεων και διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή του Νομοθετήματος για τις Διακρίσεις (1995) όσον αφορά στην Αναπηρία⁷⁹. Η RADAR συντονίζει το

⁷⁹ Σημείωση του μεταφραστή (ΣΤΜ): Disability Discrimination Act

(New Spirit Coalition) που συνέβαλε ουσιαστικά στην υιοθέτηση του Νομοθετήματος του για τις Διακρίσεις (2005).

Cheshire Ireland

Η Cheshire Ireland είναι ένας βασικός παροχέας υπηρεσιών κυρίως σε ενήλικες με σοβαρή κινητική αναπηρία αλλά προοδευτικά και σε άτομα με εγκεφαλική βλάβη στην Ιρλανδία. Η Cheshire Ireland παρέχει υποστηρικτικές υπηρεσίες σε άτομα που διαμένουν σε δικό τους οίκημα και προωθεί πρακτικές εξατομικευμένης παρέμβασης και αποκατάστασης. Η Cheshire Ireland συμμετείχε ενεργά στο παρελθόν στα προγράμματα HELIOS και HORIZON της ΕΕ.

Kummissjoni Nazzjonali Persuni b' Dizabilita (KNDP)

Ένας από τους βασικούς ρόλους της KNPD- όπως καθιερώθηκε από το Νομοθέτημα για Ίσες Ευκαιρίες (Άτομα με Αναπηρία) 2000- είναι ο σχεδιασμός πολιτικών για την αναπηρία οι οποίες λειτουργούν ως κατευθυντήριες γραμμές για την κυβέρνηση και την κοινωνία της Μάλτας. Η KNDP πιστεύει ακράδαντα στην προάσπιση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και στην άμεση συμμετοχή αυτών και των οικογενειών τους σε αποφάσεις που τα αφορούν. Πολλά μέλη του προσωπικού της οργάνωσης που δουλεύουν στη γραμματεία της είναι άτομα με αναπηρία.

Η KNDP συνεργάζεται, επίσης, στενά με παροχείς υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων υπηρεσιών εκπαίδευσης και απασχόλησης προκειμένου να προωθήσει ζητήματα αναπηρίας. Διενεργούνται, επίσης, βραχυπρόθεσμα ερευνητικά προγράμματα με πιο πρόσφατα την «Οικονομική Διάσταση της Ανεξάρτητης Διαβίωσης» και τα «Μείζονα Θέματα που απασχολούν τα Άτομα με Αναπηρία και τις Οικογένειές τους». Η KNDP συμμετέχει, επίσης, σε διάφορα προγράμματα χρηματοδοτούμενα από την ΕΕ. Λεπτομέρειες γι' αυτά τα προγράμματα αλλά και το υπόλοιπο έργο που πραγματοποιείται από την KNDP μπορείτε να αναζητήσετε στην ιστοσελίδα της: www.knpd.org.

Lares da Boa Vontade

Η Lares da Boa είναι μια ανεξάρτητη μη κερδοσκοπική οργάνωση στην Πορτογαλία που υποστηρίζει άτομα με αναπηρία. Από τη στιγμή της λειτουργίας της, στη δεκαετία του '60 η οργάνωση έχει μακρά ιστορία στην παροχή υπηρεσιών για άτομα με αναπηρία και διατηρεί ισχυρούς δεσμούς με την τοπική και περιφερειακή διοίκηση καθώς και με τοπικές οργανώσεις για άτομα με αναπηρία. Η οργάνωση έχει προωθήσει διάφορες πρωτοβουλίες στον τομέα της πρόσβασης των υπηρεσιών υγείας για τα άτομα με αναπηρία, συμπεριλαμβανομένου του κρατικού συντονισμού ενός «Φόρουμ για την Υγεία στην Αναπηρία».

Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης (Ι.Κ.Π.Α.)

Ο ρόλος του Ινστιτούτου, το οποίο συστήθηκε το 2005, είναι να δρα ως συμβουλευτικό όργανο στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης της Ελλάδας για τη διαμόρφωση και χάραξη πολιτικών και πρακτικών στον τομέα της κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης. Ειδικότερα, ο ρόλος του Ι.Κ.Π.Α. περιλαμβάνει ανάμεσα σε άλλα:

Την παροχή γνωμοδοτήσεων στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε ποικίλα ζητήματα, όπως στην πιστοποίηση μη κυβερνητικών οργανώσεων, στην παροχή άδειας για εράνους μακράς διάρκειας, στην «καινοτόμο» φύση των προγραμμάτων κλπ.

Την προώθηση της έρευνας στον τομέα της κοινωνικής αλληλεγγύης. Την αξιολόγηση πολιτικών, προγραμμάτων και πρακτικών στον προαναφερθέντα τομέα.

Τη συντήρηση και περαιτέρω ανάπτυξη του «Εθνικού Χάρτη Πρόνοιας». Την εκπαίδευση και δια-βίου επιμόρφωση του προσωπικού, των εθελοντών και μερικές φορές των μελών κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων (Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης με παραρτήματα σε τέσσερις διαφορετικές περιφέρειες)

Την εισαγωγή καινοτόμων ιδεών όσον αφορά πολιτικές και προγράμματα και την διάδοση καλών πρακτικών

Την προώθηση του κοινωνικού διαλόγου σε θέματα που αφορούν τη διαμόρφωση, την εφαρμογή και την αξιολόγηση κοινωνικών πολιτικών και προγραμμάτων

Το Ι.Κ.Π.Α. αποτέλεσε το βασικό μελετητικό όργανο για την ανάπτυξη της Κάρτας Αναπηρίας.

ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ EDAMAT

1) Ο όρος «συλλογική λήψη αποφάσεων» (co-decision making) αναφέρεται στη συμμετοχική διαδικασία κατά την οποία οι διαμορφωτές πολιτικών λαμβάνουν αποφάσεις σε συνεργασία με άλλους κοινωνικούς εταίρους, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία, των μελών της οικογένειας των ατόμων με αναπηρία -τα οποία δεν μπορούν να εκπροσωπήσουν τον εαυτό τους- και των οργανώσεων ατόμων με αναπηρία.

2) Ο όρος «διαβούλευση» (consultation) αναφέρεται σε εκείνη τη συμμετοχική διαδικασία κατά την οποία άτομα με αναπηρία, μέλη της οικογένειας των ατόμων με αναπηρία -που δεν μπορούν να εκπροσωπήσουν τον εαυτό τους- και οι οργανώσεις ατόμων με αναπηρία μετέχουν συμβουλευτικά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

3) Ο όρος «σχεδιασμός για όλους» ή «οικουμενικός σχεδιασμός» (design-for-all) αναφέρεται στο σχεδιασμό προϊόντων, πακέτων πληροφοριών, υπηρεσιών και κτιρίων προσβάσιμων σε όλες τις κατηγορίες των αναπήρων⁸⁰.

4) Ο όρος «αναπηρία» (disability) χρησιμοποιείται ως ένας γενικός όρος και σύμφωνα με την ιατροκεντρική αντίληψη σχετίζεται με τις βλάβες, την απώλεια ή την απόκλιση από τις «φυσιολογικές» ψυχολογικές, κινητικές ή βιολογικές λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος⁸¹.

5) Ο όρος «άτομο με αναπηρία» (person with disabilities) αναφέρεται σ' ένα άτομο με κινητική, αισθητηριακή και/ή διανοητική αναπηρία το οποίο όμως βιώνει πολλαπλούς αποκλεισμούς (κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς ή οικονομικούς) οι οποίοι εντείνουν την απώλεια ή βλάβη του/της.

6) Ο όρος «άτομα με αναπηρία που δεν μπορούν να εκπροσωπήσουν τον εαυτό τους» (persons with disabilities who cannot represent themselves) αναφέρεται σε άτομα τα οποία λόγω ηλικίας, βαριάς αναπηρίας (νοητική υστέρηση, αυτισμός και πολυαναπηρίες) ή ευπάθειας χρειάζονται προάσπιση ή αντιπροσώπευση.

7) Ο όρος «οργάνωση για άτομα με αναπηρία» ή «οργάνωση ατόμων με αναπηρία» (organization of people with disability) αναφέρεται στην οργάνωση της οποίας το καταστατικό ορίζει ότι το Διοικητικό της Συμβούλιο, αποτελείται στην πλειοψηφία του (δηλαδή τουλάχιστον κατά το 51%) από άτομα με αναπηρία ή μέλη

---

⁸¹ Πηγή: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία έκθεση «Άτομα με Αναπηρία: Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία (2004-2010). Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών στόχων και πραγματικότητας, Αθήνα (2003).

της οικογένειας ή βασικούς φροντιστές των ατόμων με αναπηρία, που δεν μπορούν να εκπροσωπήσουν τον εαυτό τους.

8) Ο όρος «διάδοση/διάχυση» (dissemination) αναφέρεται στη δημοσίευση των αποτελεσμάτων- που συγκεντρώθηκαν κατά τη διάρκεια του προγράμματος EDAMAT- σε συνδυασμό με τη διοργάνωση συνεδρίων, σεμιναρίων και άλλων δραστηριοτήτων ενημέρωσης (π.χ δελτία τύπου).

9) Ο όρος «ίσες ευκαιρίες» (equal opportunities) αναφέρεται στο ιδανικό σύμφωνα με το οποίο το κοινωνικό σύστημα, το περιβάλλον, το πολιτιστικό περιβάλλον, η στέγαση, η μετακίνηση, οι κοινωνικές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες υγείας, οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές ευκαιρίες, η πολιτιστική και κοινωνική ζωή συμπεριλαμβανομένων των αθλημάτων και των ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων- καθίστανται προσβάσιμα σε όλους⁸².

10) Ο όρος «οικογενειακό μέλος» (family member) αναφέρεται στον γονέα ή τον αδερφό / την αδερφή του ατόμου με αναπηρία, δηλαδή σε μέλος της πυρηνικής οικογένειας.

11) Ο όρος «βλάβη» (impairment) σημαίνει κάποιο σωματικό, διανοητικό ή αισθητηριακό περιορισμό.

12) Ο όρος «ένταξη» (inclusion) αναφέρεται στη φιλοσοφία και την πρακτική που επιτρέπουν στα άτομα με αναπηρία, τα οποία απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό, να εντάσσονται στην κοινωνία παρέχοντας τους τις ευκαιρίες και τους πόρους για να συμμετέχουν πλήρως στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή και ν' απολαμβάνουν ένα βιοτικό επίπεδο που θεωρείται ικανοποιητικό στους κόλπους αυτής της κοινωνίας⁸³.

13) Ο όρος «ανεξάρτητη διαβίωση» (independent living) αναφέρεται στο κίνημα των ατόμων με αναπηρία για αυτοπροσδιορισμό και ίσες ευκαιρίες. Η ανεξάρτητη διαβίωση είναι μια δυναμική διαδικασία η οποία υπερασπίζεται το δικαίωμα του ατόμου με αναπηρία να επιλέγει και να αποφασίζει σύμφωνα με τις ικανότητές του, αξιοποιούμενες στο έπακρον, επωφελούμενο από την κατάλληλη υποστήριξη, η οποία εξειδικεύεται ανάλογα με την αναπηρία του⁸⁴.

14) Ο όρος «ενσωμάτωση» (integration) αναφέρεται στην πρακτική που επιτρέπει στα άτομα με αναπηρία να συμμετέχουν στην κοινωνία χωρίς όμως να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες ανάγκες τους.

15) Ο όρος «ένταξη της διάστασης της αναπηρίας» (mainstreaming) αναφέρεται στην πολιτική διαδικασία κατά την οποία οι ανάγκες και τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία εντάσσονται στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή πολιτικών και πρακτικών. Η αποτελεσματική ένταξη της διάστασης της αναπηρίας απαιτεί τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό) χάραξης πολιτικής και σε όλα τα στάδια.

16) Ο όρος «μη κυβερνητική οργάνωση» (ΜΚΟ) (non-governmental organization) αναφέρεται σε μια ιδιωτική, εθελοντική, μη κερδοσκοπική οργάνωση.

17) ο όρος «πολιτική» αναφέρεται σε μια δημόσια δήλωση που διατυπώνεται από ένα κυβερνητικό ή δημόσιο ή μη κυβερνητικό ή ιδιωτικό φορέα και περιλαμβάνει τους στόχους τους σχετικά με ένα συγκεκριμένο θέμα καθώς και ένα σχέδιο δράσης για την υλοποίηση των στόχων αυτών.

⁸² Πηγή: Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης για Άτομα με Αναπηρία, εγκεκριμένο από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ δια του ψηφίσματος 37/52 της 3^{ης} Δεκεμβρίου 1982.

⁸³ Πηγή: Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁸⁴ Πηγή: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία έκθεση «Άτομα με Βαριές Αναπηρίες και Πολλαπλές Ανάγκες Εξάρτησης: οι Αποκλεισμένοι ανάμεσα στους Αποκλεισμένους» (2005).

18) Ο όρος «βασικός φροντιστής» (primary supporter/assistant) αναφέρεται στο άτομο που αναλαμβάνει να εκπροσωπεί τα συμφέροντα και υπερασπίζεται τα δικαιώματα του ατόμου με αναπηρία όπως αυτά ορίζονται από το ίδιο.

19) Ο όρος «δημοσιεύσεις» (publications) περιλαμβάνει έντυπα έγγραφα (easy-to-read με μεγεθυμένους χαρακτήρες και ευανάγνωστες εκδόσεις), κασέτες ήχου, CD, βίντεο, νοηματική γλώσσα, ηλεκτρονική και άλλες μορφές που καθιστούν τις πληροφορίες προσβάσιμες σε άτομα με αναπηρία.

20) Το «κοινωνικό μοντέλο αναπηρίας» (social model of disability) αντιμετωπίζει την αναπηρία ως ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, πιο σύνθετο απ' ό,τι η κλασική ιατρική προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία η αναπηρία σχετίζεται με την απώλεια, τη βλάβη ή την απόκλιση από τις «φυσιολογικές» ψυχολογικές, κινητικές ή βιολογικές λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος.

Το «κοινωνικό μοντέλο αναπηρίας» αντιμετωπίζει την αναπηρία σε άμεση συνάρτηση με το μέγεθος του χάσματος μεταξύ των ικανοτήτων του ατόμου και των απαιτήσεων της κοινωνίας, με έμφαση στις λειτουργικές του ικανότητες που είναι ζωτικής σημασίας όσον αφορά στην αυτονομία και στη συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή. Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν εμπόδια στην καθημερινή τους ζωή εξαιτίας της ύπαρξης αυτού του χάσματος μεταξύ των αναγκών της δικής τους αναπηρίας και της δομής της κοινωνίας μέσα στην οποία ζουν, η οποία δεν έχει λάβει υπόψη της τα χαρακτηριστικά αυτής της ομάδας πληθυσμού και ο σχεδιασμός της δεν στηρίχθηκε στις δυνατότητες και στις ανάγκες της⁸⁵.

21) Ο όρος «κοινωνικοί εταίροι» αναφέρεται στα άτομα που εμπλέκονται σε θέματα που άπτονται της αναπηρίας. Αυτά τα άτομα είναι πρώτιστα τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, καθώς και τα μέλη της οικογένειάς τους, οι επαγγελματίες του τομέα υγείας και πρόνοιας, οι εκπρόσωποι ΜΚΟ και οι κυβερνήσεις.

ΠΡΟΤΥΠΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Τα Κράτη.

Εφαρμόζοντας τη δέσμευση, βάσει του καταστατικού Χάρτη του Ο.Η.Ε., να δρουν από κοινού και ξεχωριστά, σε συνεργασία με τον Οργανισμό για την προώθηση υψηλότερων συνθηκών ζωής, πλήρους απασχόλησης και συνθηκών οικονομικής και κοινωνικής προόδου και ανάπτυξης.

Διαβεβαιώνοντας την αφοσίωσή τους στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, στην κοινωνική δικαιοσύνη και αξιοπρέπεια και στην αξία της ανθρώπινης ύπαρξης όπως διακηρύσσονται στο Χάρτη.

Ανακαλώντας ειδικότερα τα διεθνή πρότυπα για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα οποία παρατίθενται στην Παγκόσμια Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, τη Διεθνή Συνθήκη για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα και τη Διεθνή Συνθήκη για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα. Υπογραμμίζοντας το γεγονός πως τα κείμενα αυτά διακηρύττουν ότι τα δικαιώματα που αναγνωρίζουν πρέπει να διασφαλίζονται ισότιμα για όλα τα άτομα χωρίς διάκριση.

Ανακαλώντας τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία απαγορεύει τη διάκριση λόγω αναπηρίας και απαιτεί ειδικά μέτρα ώστε να διασφαλίζονται τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρία και τη Διεθνή Συνθήκη για

⁸⁵ Πηγή: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία έκθεση «Άτομα με Αναπηρία: Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία (2004-2010). Μειώνοντας το χάσμα μεταξύ πολιτικών στόχων και πραγματικότητας», Αθήνα (2003).

την Προστασία των Δικαιωμάτων όλων των Μεταναστών και των Μελών των οικογενειών τους, η οποία θεσπίζει κάποια προστατευτικά μέτρα για την αναπηρία.

Ανακαλώντας επίσης τις διατάξεις της Συνθήκης για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διάκρισης εις βάρος των Γυναικών, με τις οποίες διασφαλίζονται τα δικαιώματα των κοριτσιών και γυναικών με αναπηρίες.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη Διακήρυξη των Νοητικά υστερούντων Ατόμων, τη Διακήρυξη για την Κοινωνική Πρόοδο και Ανάπτυξη, τις Αρχές για την Προστασία των Ατόμων με Ψυχικές Ασθένειες και για τη Βελτίωση της Περίθαλψης Ψυχικής Υγείας και άλλων σχετικών οργάνων που έχουν εγκριθεί από τη Γενική Συνέλευση.

Λαμβάνοντας επίσης υπ' όψιν τις σχετικές συμβάσεις και συστάσεις που έχουν υιοθετηθεί από το Διεθνές Γραφείο Εργασίας, με ειδική αναφορά στη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην εργασία χωρίς διάκριση.

Γνωρίζοντας τις σχετικές συστάσεις και το έργο της Οργάνωσης του Ο.Η.Ε. για την Εκπαίδευση, τις Επιστήμες και τον Πολιτισμό, ειδικότερα δε την Παγκόσμια Διακήρυξη για την Εκπαίδευση για Όλους, το έργο της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, του Ταμείου του Ο.Η.Ε. για το Παιδί και άλλων σχετικών οργανισμών.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη δέσμευση εκ μέρους των Κρατών σχετικά με την Προστασία του Περιβάλλοντος, έχοντας υπ' όψιν την καταστροφή που προκαλούν οι ένοπλες συγκρούσεις και τη χρήση υλικών που βρίσκονται στην έλλειψη για την κατασκευή όπλων.

Αναγνωρίζοντας ότι το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης για τα Άτομα με Αναπηρία και ο ορισμός της εξίσωσης των ευκαιριών που εμπεριέχεται σε αυτό, συνιστούν ειλικρινή φιλοδοξία εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας να προσδώσει στα διάφορα αυτά κείμενα και συστάσεις πρακτική και ουσιαστική σημασία,.

Αναγνωρίζοντας ότι η επίτευξη του στόχου της Δεκαετίας του Ο.Η.Ε. για τα Άτομα με Αναπηρία (1983 - 1992) να εφαρμόσει το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης, βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη και απαιτεί επείγουσα και συνεχιζόμενη δράση,.

Ανακαλώντας ότι το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης βασίζεται σε έννοιες που έχουν την ίδια ισχύ στις αναπτυσσόμενες και στις βιομηχανικές χώρες.

Έχοντας την πεποίθηση ότι απαιτούνται εντατικές προσπάθειες για να απολαμβάνουν πλήρως και ισότιμα και τα άτομα με Αναπηρία τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη συμμετοχή στην κοινωνία,.

Τονίζοντας και πάλι ότι τα άτομα με Αναπηρία, οι γονείς τους, οι κηδεμόνες τους, οι υποστηρικτές και οι οργανώσεις που τα εκπροσωπούν, πρέπει να συνεργάζονται ενεργά με τα Κράτη στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των μέτρων που επηρεάζουν τα αστικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά τους δικαιώματα.

Σε συνέχεια της απόφασης του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου 1990 /26 και στηριζόμενα στα ειδικά μέτρα που απαιτούνται για την επίτευξη ισότητας ευκαιριών για τα άτομα με Αναπηρία, όπως αυτά απαριθμούνται με λεπτομέρεια στο Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης,.

Ενέκριναν τους Πρότυπους Κανόνες για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία, που παρατίθενται κατωτέρω, προκειμένου:

α)να τονιστεί το γεγονός ότι οποιαδήποτε ενέργεια σχετική με το ζήτημα της αναπηρίας προϋποθέτει επαρκή γνώση και εμπειρία πάνω στις συνθήκες και τις ειδικές ανάγκες των ατόμων με αναπηρίες.

β)να δοθεί έμφαση στο ότι η διαδικασία μέσα στην οποία κάθε πλευρά της κοινωνικής οργάνωσης καθίσταται προσβάσιμη σε όλους αποτελεί το βασικό στόχο της κοινωνικό - οικονομικής ανάπτυξης, γ)να σημειωθούν τα κρίσιμα σημεία των κοινωνικών πολιτικών για την αναπηρία, συμπεριλαμβανομένης, όπου χρειάζεται, της ενεργούς ενθάρρυνσης για τεχνική και οικονομική συνεργασία.

δ) να διαμορφωθούν πρότυπα διαμόρφωσης της πολιτικής που απαιτείται για την επίτευξη της εξίσωσης των ευκαιριών, έχοντας υπ' όψιν τις ευρύτερες διαφορές ανάμεσα στα διάφορα τεχνικά και οικονομικά επίπεδα, το γεγονός ότι η διαδικασία πρέπει να αντανakλά την σε βάθος κατανόηση του πολιτιστικού πλαισίου μέσα στο οποίο αυτή διενεργείται, καθώς και τον κρίσιμο ρόλο των ατόμων με Αναπηρία σ' αυτήν.

ε) να προταθούν κρατικοί μηχανισμοί για τη στενή συνεργασία μεταξύ των Κρατών, των οργάνων του Ο.Η.Ε., άλλων διακυβερνητικών φορέων και των οργανώσεων των ατόμων με Αναπηρία.

στ) να προταθεί ένας αποτελεσματικός μηχανισμός για την παρακολούθηση της διαδικασίας με την οποία τα Κράτη προσπαθούν να πετύχουν εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με Αναπηρία.

I. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Κανόνας 1. Ενημέρωση

Τα κράτη πρέπει να αναλαμβάνουν δράση με στόχο την ενημέρωση της κοινωνίας για τα άτομα με Αναπηρία, τα δικαιώματά τους, τις ανάγκες τους, τις δυνατότητες και τη συνεισφορά τους.

1) Τα Κράτη πρέπει να διασφαλίζουν την παροχή από τις αρμόδιες αρχές, πληροφοριών στα άτομα με Αναπηρία, τις οικογένειές τους, τους επαγγελματίες του χώρου και το ευρύτερο κοινό, σχετικά με τα διαθέσιμα προγράμματα και τις υπηρεσίες. Οι πληροφορίες αυτές, πρέπει να δίνονται στα άτομα με Αναπηρία σε μορφή που να διασφαλίζει γι' αυτά τα άτομα την πρόσβαση.

2) Τα Κράτη πρέπει να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να στηρίζουν εκστρατείες ενημέρωσης για τα άτομα με Αναπηρία και τις σχετικές με αυτά πολιτικές, οι οποίες θα μεταφέρουν το μήνυμα ότι τα άτομα με Αναπηρία είναι πολίτες με ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις όπως όλοι οι άλλοι, πράγμα που αιτιολογεί τη λήψη μέτρων για την κατάργηση όλων των εμποδίων που υψώνονται στην πλήρη συμμετοχή τους.

3) Τα Κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν την παρουσίαση των ατόμων με Αναπηρία από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης με ένα τρόπο θετικό. Στο ζήτημα αυτό θα πρέπει να συμβουλευονται τις οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία.

4) Τα Κράτη πρέπει να μεριμνούν ώστε τα προγράμματα δημόσιας εκπαίδευσης να διαπνέονται, από κάθε άποψη, από την αρχή της πλήρους συμμετοχής και της ισότητας.

5) Τα Κράτη πρέπει να καλούν τα άτομα με Αναπηρία, καθώς και τις οικογένειές τους και τις οργανώσεις τους, να συμμετέχουν στα προγράμματα δημόσιας εκπαίδευσης που αφορούν στα ζητήματα της αναπηρίας.

6) Τα Κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν τις επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα να λαμβάνουν υπόψη τους και θέματα σχετικά με την αναπηρία σε όλες τις δραστηριότητές τους.

7) Τα Κράτη πρέπει να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να προωθούν προγράμματα που στοχεύουν στη διεύρυνση της ενημέρωσης των ατόμων με Αναπηρία για τα δικαιώματα και τις δυνατότητες που έχουν. Το αίσθημα της αυτοδιάθεσης και η ενδυνάμωση θα βοηθήσει τα άτομα αυτά να επωφεληθούν των ευκαιριών που τους παρέχονται.

8) Η ενημέρωση πρέπει να αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της εκπαίδευσης των παιδιών με Αναπηρία και των προγραμμάτων αποκατάστασης. Τα άτομα με Αναπηρία πρέπει ακόμα να αλληλοβοηθούνται στο ζήτημα ενημέρωσης, μέσω των δραστηριοτήτων των οργανώσεών τους.

9) Η ενημέρωση πρέπει να αποτελεί μέρος της εκπαίδευσης όλων των παιδιών και στοιχείο των προγραμμάτων κατάρτισης των δασκάλων, αλλά και όλων των επαγγελματιών.

Κανόνας 2. Ιατρική Περίθαλψη

Τα κράτη πρέπει να διασφαλίζουν την παροχή αποτελεσματικής ιατρικής περίθαλψης στα άτομα με Αναπηρία.

1) Τα Κράτη πρέπει να εργαστούν για τη δημιουργία προγραμμάτων που θα υλοποιούνται από ομάδες επαγγελματιών όλων των ειδικοτήτων για την έγκαιρη διάγνωση, αξιολόγηση και θεραπεία των βλαβών. Αυτό θα μπορούσε να συνεισφέρει στην πρόληψη, μείωση ή κατάργηση παραγόντων που οδηγούν στην αναπηρία. Τέτοια προγράμματα πρέπει να διασφαλίζουν την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με Αναπηρία και των οικογενειών τους σε επίπεδο εξατομικευμένης παρέμβασης και των οργανώσεων των ατόμων με Αναπηρία σε επίπεδο σχεδιασμού και αξιολόγησης.

2) Η τοπική κοινότητα πρέπει να εκπαιδευτεί σε ζητήματα όπως η έγκαιρη διάγνωση των βλαβών, η παροχή πρώτων βοηθειών και η παραπομπή στις αρμόδιες υπηρεσίες.

3) Τα Κράτη πρέπει να φροντίζουν για τη διασφάλιση παροχής ιατρικής περίθαλψης στα άτομα με Αναπηρία, ειδικότερα δε στα νεογνά και τα παιδιά, ίσου επιπέδου και μέσα στα πλαίσια του ίδιου συστήματος περίθαλψης που παρέχεται στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.

4) Τα Κράτη πρέπει να φροντίζουν ώστε το ιατρικό και παραϊατρικό προσωπικό να είναι επαρκώς καταρτισμένο και εξοπλισμένο ώστε να παρέχει ιατρική φροντίδα στα άτομα με Αναπηρία, αλλά και να έχει πρόσβαση στις σχετικές μεθόδους και τεχνολογίες θεραπείας.

5) Τα Κράτη πρέπει να διασφαλίζουν την επαρκή κατάρτιση του ιατρικού, παραϊατρικού και κάθε άλλου σχετικού προσωπικού, έτσι ώστε να μην παρέχουν ακατάλληλες συμβουλές στους γονείς, περιορίζοντας έτσι τις δυνατότητες που μπορεί να έχουν τα παιδιά τους. Η εκπαίδευση αυτή πρέπει να είναι συνεχιζόμενη και να στηρίζεται στις τελευταίες διαθέσιμες πληροφορίες.

6) Τα Κράτη πρέπει να διασφαλίζουν την παροχή προς τα άτομα με Αναπηρία κάθε αντίστοιχης αγωγής και θεραπείας που χρειάζονται για να διατηρήσουν ή να βελτιώσουν το λειτουργικό τους επίπεδο.

Κανόνας 3. Αποκατάσταση

Τα Κράτη πρέπει να διασφαλίζουν την παροχή υπηρεσιών αποκατάστασης στα άτομα με Αναπηρία, προκειμένου αυτά να πετύχουν και να διατηρήσουν το βέλτιστο επίπεδο αυτονομίας και λειτουργικότητας.

1) Τα Κράτη πρέπει να αναπτύξουν εθνικά προγράμματα αποκατάστασης για όλες τις ομάδες ατόμων με Αναπηρία. Τέτοια προγράμματα πρέπει να βασίζονται στις πραγματικές ανάγκες των ατόμων αυτών και στις αρχές της πλήρους συμμετοχής και ισότητας.

2) Τα προγράμματα αυτά πρέπει να περιλαμβάνουν μια ευρεία σειρά από δραστηριότητες, όπως βασική επαγγελματική εκπαίδευση, συμβουλευτικές υπηρεσίες για τα άτομα με Αναπηρία και τις οικογένειές τους, ανάπτυξη αυτονομίας και κατά περίπτωση υπηρεσίες αξιολόγησης και καθοδήγησης.

3) Όλα τα άτομα με Αναπηρία, συμπεριλαμβανομένων αυτών με βαριές και /ή πολλαπλές αναπηρίες, τα οποία χρειάζονται αποκατάσταση, πρέπει να έχουν πρόσβαση σ' αυτήν.

4) Τα άτομα με Αναπηρία και οι οικογένειές τους πρέπει να είναι σε θέση να συμμετέχουν στο σχεδιασμό και την οργάνωση των υπηρεσιών αποκατάστασης που τους αφορούν.

5) Όλες οι υπηρεσίες αποκατάστασης πρέπει να είναι διαθέσιμες στην τοπική κοινότητα όπου ζουν τα άτομα που τις χρειάζονται. Σε ορισμένες περιπτώσεις βέβαια, προκειμένου να επιτευχθεί κάποιος συγκεκριμένος εκπαιδευτικός στόχος, μπορούν να οργανώνονται, ειδικά τμήματα αποκατάστασης περιορισμένης διάρκειας, όπου χρειάζεται, κατ' οίκον.

6) Τα άτομα με Αναπηρία και οι οικογένειές τους πρέπει να ενθαρρύνονται να συμμετέχουν στην αποκατάσταση, για παράδειγμα ως εκπαιδευτές, σύμβουλοι ή δάσκαλοι.

7) Τα Κράτη πρέπει να κάνουν χρήση της εξειδικευμένης γνώσης των οργανώσεων των ατόμων με Αναπηρία όταν πρόκειται να διαμορφώσουν ή να αξιολογήσουν τα προγράμματα αποκατάστασης.

Κανόνας 4. Υπηρεσίες Υποστήριξης

Τα Κράτη πρέπει να διασφαλίζουν τη δημιουργία και παροχή υπηρεσιών υποστήριξης, συμπεριλαμβανομένων των τεχνικών βοηθημάτων για άτομα με Αναπηρία, ώστε να τα βοηθήσουν στην αύξηση του επιπέδου αυτονομίας στην καθημερινή τους ζωή και στην άσκηση των δικαιωμάτων τους.

1) Τα κράτη πρέπει να διασφαλίζουν την παροχή τεχνικών βοηθημάτων και εξοπλισμού προσωπικής βοήθειας και διερμηνείας, σύμφωνα με τις ανάγκες των ατόμων, γιατί αποτελούν σημαντικά μέσα για την επίτευξη της ισότητας ευκαιριών.

2) Τα Κράτη πρέπει να στηρίζουν την ανάπτυξη, παραγωγή, διανομή και συντήρηση των τεχνικών βοηθημάτων και του εξοπλισμού, καθώς και της γνώσης πάνω σ' αυτά.

3) Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου πρέπει να αξιοποιηθεί η τεχνογνωσία που υπάρχει ευρύτερα. Σε Κράτη όπου υπάρχει βιομηχανία υψηλού επιπέδου τεχνολογίας, θα πρέπει αυτή να αξιοποιείται πλήρως για την βελτίωση των προδιαγραφών και της αποτελεσματικότητας των βοηθημάτων και του εξοπλισμού. Είναι σημαντικό να δοθούν κίνητρα για την ανάπτυξη και παραγωγή απλών και φθηνών βοηθημάτων, χρησιμοποιώντας ντόπια υλικά και εγκαταστάσεις όταν αυτό είναι δυνατόν. Τα ίδια άτομα με Αναπηρία θα μπορούσαν να εμπλακούν στην παραγωγή τέτοιων βοηθημάτων.

4) Τα Κράτη πρέπει να αναγνωρίσουν ότι όλα τα άτομα με Αναπηρία που χρειάζονται τεχνικά βοηθήματα πρέπει να έχουν πρόσβαση σ' αυτά, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής βοήθειας. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι τα τεχνικά βοηθήματα και ο εξοπλισμός παρέχονται δωρεάν ή σε τιμές χαμηλές τόσο, ώστε τα άτομα με Αναπηρία ή οι οικογένειές τους να είναι σε θέση να τα αγοράσουν.

5) Στα προγράμματα αποκατάστασης για την παροχή τεχνικών βοηθημάτων και εξοπλισμού, τα Κράτη πρέπει να λαμβάνουν υπ' όψιν τους τις ιδιαίτερες ανάγκες των αγοριών και κοριτσιών με αναπηρίες, σε ότι αφορά τον σχεδιασμό, την ανθεκτικότητα και τη συμβατότητα των βοηθημάτων και του εξοπλισμού με την ηλικία.

6) Τα Κράτη πρέπει να στηρίζουν τη δημιουργία και παροχή προγραμμάτων προσωπικής βοήθειας και διερμηνείας, ιδιαίτερα για άτομα με βαριές ή / και πολλαπλές αναπηρίες. Τέτοια προγράμματα θα αυξήσουν το επίπεδο συμμετοχής των ατόμων με Αναπηρία σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής στο σπίτι, στη δουλειά, στο σχολείο και στις δραστηριότητες αναψυχής.

7) Τα προγράμματα προσωπικής βοήθειας πρέπει να σχεδιαστούν με τρόπο ώστε τα άτομα με Αναπηρία που θα τα χρησιμοποιήσουν να έχουν αποφασιστική επίδραση στον τρόπο με τον οποίο τα προγράμματα αυτά θα εκτελούνται.

II. ΠΕΔΙΑ - ΣΤΟΧΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Κανόνας 5. Πρόσβαση

Τα Κράτη πρέπει να αναγνωρίζουν τη σημασία της πρόσβασης στη διαδικασία εξίσωσης των ευκαιριών σε όλες τις πλευρές της κοινωνίας. Για τα άτομα με Αναπηρία κάθε κατηγορίας.

Τα Κράτη θα πρέπει: α) να εισάγουν προγράμματα δράσης που θα καταστήσουν το φυσικό περιβάλλον προσβάσιμο και β) να αναλάβουν μέτρα για την πρόσβαση στην πληροφόρηση και την επικοινωνία.

α) Πρόσβαση στο φυσικό περιβάλλον.

1) Τα Κράτη πρέπει να προβούν σε μέτρα για την εξάλειψη των εμποδίων που δεν επιτρέπουν την πρόσβαση στο φυσικό περιβάλλον, δηλαδή να θέσουν προδιαγραφές και γενικές αρχές και να θεσπίσουν νομοθεσία, η οποία θα διασφαλίζει την πρόσβαση σε διάφορους τομείς, όπως είναι η στέγαση, τα κτίρια, τα μέσα μαζικής μεταφοράς και μετακίνησης, οι δρόμοι και οι άλλοι υπαίθριοι χώροι.

2) Τα Κράτη πρέπει να φροντίζουν ώστε οι αρχιτέκτονες, οι μηχανικοί και όλοι όσοι ασχολούνται επαγγελματικά με το σχεδιασμό και την κατασκευή του φυσικού περιβάλλοντος, να έχουν πρόσβαση σε επαρκείς γνώσεις για την υπάρχουσα πολιτική για την αναπηρία και τα μέτρα για την επίτευξη της πρόσβασης.

3) Οι απαιτήσεις σε ότι αφορά την πρόσβαση πρέπει να περιλαμβάνονται στο σχέδιο και την κατασκευή του φυσικού περιβάλλοντος από την αρχή της διαδικασίας σχεδιασμού.

4) Οι αρμόδιοι πρέπει να συμβουλεύονται τις οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία όταν διαμορφώνουν τις προδιαγραφές και τους κανόνες για την πρόσβαση. Ακόμη, οι οργανώσεις αυτές πρέπει να ασχολούνται σε τοπικό επίπεδο από το αρχικό στάδιο σχεδιασμού, όταν σχεδιάζεται η κατασκευή δημοσίων έργων, διασφαλίζοντας έτσι την επίτευξη της μέγιστης δυνατής πρόσβασης.

β) Πρόσβαση στην πληροφόρηση και την επικοινωνία.

5) Τα άτομα με Αναπηρία και - όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο - οι οικογένειές τους και οι υποστηρικτές τους, πρέπει να έχουν πλήρη πρόσβαση σε πληροφορίες για τη διάγνωση, τα δικαιώματα και τις διαθέσιμες υπηρεσίες και προγράμματα, σε όλα τα στάδια. Οι πληροφορίες αυτές πρέπει να παρουσιάζονται σε μορφή προσβάσιμη για τα άτομα με Αναπηρία.

6) Τα Κράτη πρέπει να διαμορφώσουν στρατηγικές για να καταστούν οι υπηρεσίες παροχής πληροφοριών και τεκμηρίωσης προσβάσιμες στις διάφορες ομάδες ατόμων με Αναπηρία. Η γραφή Braille, υπηρεσίες δακτυλογράφησης, μεγάλος τύπος γραμμάτων και κάθε άλλη πρόσφορη τεχνολογία, πρέπει να χρησιμοποιείται για να αποκτούν πρόσβαση στις γραπτές πληροφορίες και την τεκμηρίωση τα άτομα με προβλήματα όρασης. Ομοίως, πρόσφορες τεχνολογικές μέθοδοι πρέπει να αξιοποιούνται για να αποκτούν πρόσβαση στις προφορικές πληροφορίες άτομα με προβλήματα ακοής ή χαμηλά επίπεδα αντίληψης.

7) Θα πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο χρήσης της νοηματικής γλώσσας στην εκπαίδευση των κωφών παιδιών, στις οικογένειές τους και στις κοινότητες. Θα πρέπει ακόμη να παρέχονται υπηρεσίες διερμηνείας νοηματικής, ώστε να διευκολύνεται η επικοινωνία των κωφών με τους υπόλοιπους ανθρώπους.

8) Πρέπει, επίσης, να μελετηθούν και οι ανάγκες των ατόμων με άλλου είδους προβλήματα στην επικοινωνία.

9) Τα Κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ιδιαίτερα την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τις εφημερίδες, να καθιστούν τα προγράμματα τους προσβάσιμα.

10) Τα Κράτη πρέπει να φροντίσουν ώστε η νέα ηλεκτρονική πληροφορία και τα συστήματα υπηρεσιών που προσφέρονται στο κοινό, να είναι είτε από την αρχή προσβάσιμα, είτε να προσαρμόζονται, ώστε να έχουν πρόσβαση σε αυτά και τα άτομα με Αναπηρία.

11) Οι οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία πρέπει να γνωμοδοτούν όταν διαμορφώνονται μέτρα προκειμένου να καταστούν οι υπηρεσίες πληροφόρησης προσβάσιμες.

Κανόνας 6. Εκπαίδευση

Τα Κράτη πρέπει να αναγνωρίζουν την αρχή της ισότητας των ευκαιριών στη βασική, μέση και ανώτατη εκπαίδευση για τα παιδιά, τους νέους και τους ενήλικες με Αναπηρία, σε ενταγμένες δομές. Πρέπει να φροντίζουν ώστε η εκπαίδευση των ατόμων με Αναπηρία να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος.

1) Οι γενικές εκπαιδευτικές αρχές είναι υπεύθυνες για την εκπαίδευση των ατόμων με Αναπηρία μέσα σε ενταγμένες δομές. Η εκπαίδευση των ατόμων με Αναπηρία πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του εθνικού συστήματος εκπαίδευσης, επεξεργασίας της διδακτέας ύλης και οργάνωσης των σχολείων.

2) Η εκπαίδευση στα κανονικά σχολεία προϋποθέτει την παροχή υπηρεσιών διερμηνείας και άλλων κατάλληλων υποστηρικτικών υπηρεσιών. Πρέπει ακόμη να παρέχονται επαρκής πρόσβαση, καθώς και υποστηρικτικές υπηρεσίες, σχεδιασμένες έτσι που να καλύπτουν τις ανάγκες των ατόμων με διαφορετικές αναπηρίες.

3) Οι ομάδες γονέων και οι οργανώσεις ατόμων με Αναπηρία πρέπει να εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία σε όλα τα επίπεδα.

4) Στα κράτη που η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική, θα πρέπει να παρέχεται σε όλα τα αγόρια και κορίτσια, με κάθε είδους και κάθε βαθμό αναπηρίας, ακόμη και του πιο σοβαρού.

5) Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στους εξής τομείς:

α) Τα πολύ μικρά παιδιά με Αναπηρία,

β) τα παιδιά με Αναπηρία προσχολικής ηλικίας,

γ) Τους ενήλικες με Αναπηρία, ειδικά τις γυναίκες.

6) Για να διευκολυνθεί η παροχή εκπαίδευσης προς τα άτομα με Αναπηρία στο πλαίσιο του γενικού συστήματος εκπαίδευσης, τα Κράτη πρέπει:

α) Να διαθέτουν μια σαφή πολιτική, κατανοητή και αποδεκτή από το σχολείο, αλλά και από την ευρύτερη κοινωνία.

β) Να διαθέτουν ένα ευέλικτο πρόγραμμα, με δυνατότητες προσθηκών και προσαρμογών.

γ) Να παρέχουν ποιοτικά διδακτικά μέσα και συνεχιζόμενη κατάρτιση και υποστήριξη στους δασκάλους.

7) Η ενταγμένη εκπαίδευση και τα προγράμματα που υλοποιούνται σε επίπεδο κοινότητας πρέπει να αντιμετωπίζονται ως συμπληρωματικές προσεγγίσεις για την παροχή αποτελεσματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης στα άτομα με Αναπηρία. Τα εθνικά προγράμματα πρέπει να ενθαρρύνουν τις κοινότητες να χρησιμοποιούν και να διευρύνουν τα μέσα τους ώστε να παρέχουν εκπαίδευση σε τοπικό επίπεδο στα άτομα με Αναπηρία.

8) Σε καταστάσεις όπου το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν ανταποκρίνεται ακόμη επαρκώς στις ανάγκες όλων των ατόμων με Αναπηρία, θα πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο παροχής ειδικής εκπαίδευσης, η οποία στοχεύει στην προετοιμασία των μαθητών για την ένταξή τους στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η ποιότητα μιας τέτοιας μορφής εκπαίδευσης πρέπει να αντανακλά τις ίδιες προδιαγραφές και φιλοδοξίες με τη γενική εκπαίδευση και θα πρέπει να είναι στενά συνδεδεμένη με αυτήν. Στους μαθητές με Αναπηρία πρέπει να διατίθενται κατά βάση, τα ίδια εκπαιδευτικά κονδύλια που διατίθενται για τους υπόλοιπους μαθητές. Τα Κράτη πρέπει να επιδιώκουν τη σταδιακή ένταξη των υπηρεσιών ειδικής εκπαίδευσης στο σύστημα γενικής εκπαίδευσης. Είναι βέβαια αντιληπτό ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η ειδική εκπαίδευση μπορεί να είναι περιστασιακά πιο κατάλληλη για μερικούς μαθητές με Αναπηρία.

9) Λόγω των ιδιαίτερων αναγκών επικοινωνίας των κωφών και τυφλών ατόμων, είναι δυνατόν να είναι πλέον σκόπιμο η εκπαίδευσή τους να παρέχεται σε ειδικά σχολεία ή ακόμη σε ειδικά τμήματα και μονάδες μέσα στα γενικά σχολεία. Στο αρχικό στάδιο ειδικότερα, η προσοχή πρέπει να εστιαστεί σε εκπαίδευση με πολιτιστική ευαισθησία, η οποία θα έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη επαρκούς δυνατότητας επικοινωνίας και μέγιστη αυτονομία για τους ανθρώπους που είναι κωφοί ή τυφλοί.

Κανόνας 7. Απασχόληση

Τα Κράτη πρέπει να αναγνωρίσουν την ανάγκη για τα άτομα με Αναπηρία να ενδυναμωθούν, προκειμένου να είναι σε θέση να ασκούν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους, ειδικά στον τομέα της εργασίας. Στις αστικές αλλά και στις αγροτικές περιοχές, θα πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες για προαγωγική και επικερδή απασχόληση στην αγορά εργασίας.

1) Οι νόμοι και οι κανονισμοί στον τομέα της απασχόλησης δεν θα πρέπει να περιλαμβάνουν διακρίσεις εις βάρος των ατόμων με Αναπηρία και δεν θα πρέπει να θέτουν εμπόδια στην απασχόλησή τους.

2) Τα Κράτη πρέπει να στηρίζουν ενεργά την ένταξη των ατόμων με Αναπηρία στην ανοικτή απασχόληση. Η υποστήριξη αυτή μπορεί να προέλθει μέσα από μια σειρά μέτρα, όπως η επαγγελματική κατάρτιση, τα συστήματα ποσοτώσεων, τα δάνεια ή επιχορηγήσεις για μικρές επιχειρήσεις, τα αποκλειστικά συμβόλαια ή δικαιώματα προτεραιότητας παραγωγής, οι φοροαπαλλαγές, οι ευνοϊκές συμβάσεις και άλλη τεχνική ή οικονομική βοήθεια σε επιχειρήσεις που απασχολούν άτομα με Αναπηρία. Τα Κράτη πρέπει ακόμη να ενθαρρύνουν τους εργοδότες να κάνουν τις εύλογες προσαρμογές ώστε να δέχονται τα άτομα με Αναπηρία.

3) Τα κρατικά προγράμματα πρέπει να περιλαμβάνουν:

α) Μέτρα για τον σχεδιασμό και την προσαρμογή των χώρων εργασίας και των εγκαταστάσεων, με τρόπο ώστε να είναι προσβάσιμα σε άτομα με διαφορετικού τύπου αναπηρίες.

β) Υποστήριξη στη χρήση νέων τεχνολογιών και στην εξέλιξη και παραγωγή τεχνικών βοηθημάτων, εργαλείων και εξοπλισμού, καθώς και μέτρα για τη διευκόλυνση της πρόσβασης στα βοηθήματα και τον εξοπλισμό αυτό, ώστε τα άτομα με Αναπηρία να είναι σε θέση να αποκτήσουν και να διατηρήσουν μια θέση εργασίας.

γ) Παροχή κατάλληλης κατάρτισης και τοποθέτησης σε θέση εργασίας, καθώς και παροχή συνεχιζόμενης υποστήριξης, με τη μορφή προσωπικής βοήθειας ή διερμηνείας.

4) Τα Κράτη πρέπει να ξεκινήσουν και να υποστηρίξουν τις εκστρατείες ενημέρωσης της κοινής γνώμης με στόχο την εξάλειψη των αρνητικών στάσεων και των προκαταλήψεων εναντίον των εργαζομένων με Αναπηρία.

5) Με την ιδιότητα τους ως εργοδότες, τα Κράτη πρέπει να δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες απασχόλησης για τα άτομα με Αναπηρία στο δημόσιο τομέα.

6) Τα Κράτη, οι οργανώσεις εργαζομένων και οι εργοδότες πρέπει να συνεργάζονται για τη διασφάλιση δίκαιης πολιτικής προσλήψεων και προαγωγών, συνθηκών εργασίας, έτσι ώστε να προλαμβάνονται τραυματισμοί ή βλάβες και μέτρων για την αποκατάσταση εργαζομένων που υπέστησαν εργατικό ατύχημα.

7) Ο στόχος πρέπει να είναι πάντοτε τα άτομα με Αναπηρία να βρίσκουν δουλειά στην ανοικτή αγορά εργασίας. Για τα άτομα εκείνα που αυτό δεν είναι δυνατό θα πρέπει να δημιουργηθούν εναλλακτικές δομές, με τη δημιουργία μικρών μονάδων προστατευμένης ή υποστηριζόμενης απασχόλησης. Είναι απαραίτητο η ποιότητα των προγραμμάτων αυτών να αξιολογείται με βάση την επάρκειά τους στην παροχή ευκαιριών στα άτομα με Αναπηρία να βρίσκουν απασχόληση στην αγορά εργασίας.

8) Πρέπει να ληφθούν επίσης μέτρα για τη συμπερίληψη ατόμων με Αναπηρία στα προγράμματα κατάρτισης και απασχόλησης που υλοποιούνται στον ιδιωτικό τομέα.

9) Τα Κράτη, οι ενώσεις εργαζομένων και οι εργοδότες πρέπει να συνεργάζονται με τις οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία στο σχεδιασμό μέτρων για τη δημιουργία ευκαιριών στην κατάρτιση και την απασχόληση, μέτρα όπως η ευελιξία των ωραρίων, η μερική απασχόληση, οι συνεταιρισμοί, η αυτό - απασχόληση και η φροντίδα για τα άτομα με Αναπηρία.

Κανόνας 8. Διατήρηση εισοδήματος και κοινωνική ασφάλιση

Τα κράτη φέρουν την ευθύνη παροχής στα άτομα με Αναπηρία κοινωνικής ασφάλισης και διατήρησης του εισοδήματος.

1) Τα κράτη πρέπει να διασφαλίζουν επαρκές εισόδημα στα άτομα με Αναπηρία τα οποία, εξαιτίας της αναπηρίας τους ή άλλων παραγόντων που σχετίζονται με αυτήν, έχασαν προσωρινά ή υπέστησαν μείωση του εισοδήματός τους ή στερούνται ευκαιριών απασχόλησης. Τα Κράτη πρέπει να διασφαλίζουν η παροχή υποστήριξης να λαμβάνει υπό όψιν τα έξοδα που πολύ συχνά προκύπτουν για τα άτομα με Αναπηρία και τις οικογένειές τους λόγω της αναπηρίας τους.

2) Στις χώρες όπου η κοινωνική ασφάλιση ή άλλα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας υπάρχουν ή δημιουργούνται για το σύνολο του πληθυσμού, τα Κράτη πρέπει να φροντίζουν τα συστήματα αυτά να μην εξαιρούν ή να μην εμπεριέχουν διακρίσεις εις βάρος των ατόμων με Αναπηρία.

3) Τα κράτη πρέπει ακόμη να διασφαλίζουν την παροχή εισοδήματος και την προστασία κοινωνικής ασφάλισης σε άτομα που έχουν αναλάβει τη φροντίδα ενός ατόμου με Αναπηρία.

4) Τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης πρέπει να περιλαμβάνουν κίνητρα για επανάκτηση από τα άτομα με Αναπηρία της ικανότητά τους για επικερδή απασχόληση. Τα συστήματα αυτά πρέπει να παρέχουν ή να συνεισφέρουν στην οργάνωση, ανάπτυξη και επιδότηση της επαγγελματικής κατάρτισης. Ακόμη, θα πρέπει να βοηθούν τις υπηρεσίες τοποθέτησης σε εργασία.

5) Τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης πρέπει να παρέχουν κίνητρα ώστε τα άτομα με Αναπηρία να αναζητούν απασχόληση προκειμένου να αποκτήσουν ή να επανακτήσουν την ικανότητά τους να βγάζουν το εισόδημά τους μέσα από μια επικερδή εργασία.

6) Τα επιδόματα πρέπει να διατηρούνται για όσο καιρό διατηρείται και η αναπηρία, με τρόπο όμως που να μην αποθαρρύνεται το άτομο να αναζητήσει εργασία. Τέτοια επιδόματα πρέπει να ελαττώνονται ή να τερματίζονται όταν το άτομο με την αναπηρία αποκτά επαρκές και σταθερό εισόδημα.

7) Τα Κράτη, στις χώρες όπου οι κοινωνικές ασφαλίσεις παρέχονται σε μεγάλο βαθμό από τον ιδιωτικό τομέα, πρέπει να ενθαρρύνουν τις τοπικές κοινότητες, τις οργανώσεις πρόνοιας και τις οικογένειες να λαμβάνουν μέτρα αυτοβοήθειας και να παρέχουν κίνητρα για απασχόληση ή συναφείς με αυτήν δραστηριότητες για τα άτομα με Αναπηρία.

Κανόνας 9. Οικογενειακή ζωή και προσωπική ακεραιότητά

Τα Κράτη πρέπει να προωθούν την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με Αναπηρία στην οικογενειακή ζωή. Πρέπει να προωθούν το δικαίωμα τους στην ατομική ακεραιότητα και να φροντίζουν ώστε οι νόμοι να μην κάνουν διακρίσεις εις βάρος των ατόμων με Αναπηρία σε ότι αφορά τις σεξουαλικές τους σχέσεις, το γάμο και την πατρότητα/ μητρότητα.

1) Στα άτομα με αναπηρία, πρέπει να δίνεται η δυνατότητα να ζουν με τις οικογένειές τους. Τα Κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν την ένταξη των κατάλληλων προτύπων σε ότι αφορά την αναπηρία και τις επιπτώσεις της στην οικογενειακή ζωή, στις υπηρεσίες συμβουλευτικής της οικογένειας. Οι υπηρεσίες ανακούφισης και εξυπηρέτησης πρέπει να είναι διαθέσιμες στις οικογένειες που έχουν άτομο με Αναπηρία. Τα Κράτη πρέπει να διευκολύνουν τα άτομα που επιθυμούν να υιοθετήσουν ή να αναλάβουν ως ανάδοχοι ένα παιδί ή έναν ενήλικα με αναπηρία.

2) Τα άτομα με αναπηρία δεν πρέπει να στερούνται των ευκαιριών να βιώνουν τη σεξουαλικότητά τους, να έχουν σεξουαλικές σχέσεις και να έχουν την εμπειρία της μητρότητας/ πατρότητας. Λαμβάνοντας υπόψη τις δυσκολίες που μπορεί να συναντήσουν τα άτομα με Αναπηρία για να παντρευτούν και να δημιουργήσουν οικογένεια, τα Κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν τη δημιουργία αντίστοιχων συμβουλευτικών υπηρεσιών. Τα άτομα με Αναπηρία πρέπει να έχουν την ίδια πρόσβαση με τους υπόλοιπους στις μεθόδους οικογενειακού προγραμματισμού, καθώς επίσης και σε πληροφορίες για τη σεξουαλική λειτουργία του σώματός τους, οι οποίες θα πρέπει να διατίθενται στην κατάλληλη μορφή.

3) Τα Κράτη πρέπει να προωθούν μέτρα για την αλλαγή των αρνητικών στάσεων που επικρατούν ακόμη στην κοινωνία ως προ το γάμο, τη σεξουαλικότητα και την πατρότητα/ μητρότητα των ατόμων με Αναπηρία, ειδικότερα των κοριτσιών και των γυναικών με αναπηρίες. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης πρέπει να ενθαρρύνονται ώστε να παίζουν σημαντικό ρόλο στην εξάλειψη αυτών των αρνητικών στάσεων.

4) Τα άτομα με Αναπηρία πρέπει να είναι πλήρως ενημερωμένοι για τη λήψη προφυλάξεων κατά της σεξουαλικής ή άλλης μορφής κακοποίησης. Τα άτομα με Αναπηρία είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στην κακοποίηση μέσα στην οικογένεια, την κοινότητα ή τα ιδρύματα και είναι ανάγκη να εκπαιδευτούν για τους τρόπους με τους οποίους θα αποφύγουν την κακοποίηση, να αναγνωρίζουν τότε η κακοποίηση έχει συμβεί και να την αναφέρουν.

Κανόνας 10. Πολιτισμός

Τα Κράτη πρέπει να φροντίζουν για την ισότιμη ένταξη και συμμετοχή των ατόμων με Αναπηρία σε πολιτιστικές δραστηριότητες.

1) Τα Κράτη πρέπει να μεριμνούν ώστε τα άτομα με Αναπηρία να έχουν την ευκαιρία να αξιοποιούν τη δημιουργικότητά τους, το καλλιτεχνικό και πνευματικό τους δυναμικό, όχι μόνο για δικό τους όφελος, αλλά για τον εμπλουτισμό της κοινότητάς τους, είτε είναι σε αστική είτε σε αγροτική περιοχή. Παραδείγματα τέτοιων δραστηριοτήτων είναι ο χορός, η μουσική, η λογοτεχνία, το θέατρο, η ζωγραφική και η γλυπτική. Ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, πρέπει να δοθεί

έμφαση στις παραδοσιακές και σύγχρονες μορφές τέχνης, όπως οι μαριονέτες, η αφήγηση και η απαγγελία.

2) Τα Κράτη πρέπει να προωθούν την προσπελασιμότητα και τη διαθεσιμότητα χώρων πολιτιστικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών όπως είναι τα θέατρα, τα μουσεία ή οι κινηματογράφοι και σε άτομα με Αναπηρία.

3) Τα Κράτη πρέπει να προωθούν την ανάπτυξη και τη χρήση τεχνολογίας που θα καθιστά τη λογοτεχνία, τις ταινίες και το θέατρο, προσβάσιμα και στα άτομα με Αναπηρία.

Κανόνας 11. Αναψυχή και Αθλητισμός

Τα κράτη πρέπει να λάβουν μέτρα ώστε τα άτομα με Αναπηρία να αποκτήσουν ίσες ευκαιρίες για αναψυχή και αθλητισμό.

1) Τα Κράτη πρέπει να προβούν σε μέτρα που θα καταστήσουν τους χώρους αναψυχής και αθλητισμού, τα ξενοδοχεία, τις πλάζ, τα γήπεδα, τα γυμναστήρια, κ.λπ. προσβάσιμα σε άτομα με Αναπηρία. Τα μέτρα αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν υποστήριξη του προσωπικού στην αναψυχή και τον αθλητισμό, καθώς και προγράμματα ανάπτυξης μεθόδων συμμετοχής, πληροφόρησης και κατάρτισης.

2) Οι τουριστικές αρχές, τα ταξιδιωτικά γραφεία, τα ξενοδοχεία, οι οργανώσεις εθελοντών και όλοι όσοι συμμετέχουν στη διοργάνωση δραστηριοτήτων αναψυχής ή ταξιδιών, πρέπει να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε όλους, λαμβάνοντας υπόψη και τις ειδικές ανάγκες των ατόμων με κάποια αναπηρία. Για τη διευκόλυνση αυτής της διαδικασίας πρέπει να παρέχεται η κατάλληλη κατάρτιση.

3) Οι αθλητικοί σύλλογοι πρέπει να ενθαρρύνονται να δημιουργούν ευκαιρίες συμμετοχής και των ατόμων με Αναπηρία στις δραστηριότητές τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις και μόνον η πρόβλεψη πρόσβασης ατόμων με Αναπηρία σε τέτοιες δραστηριότητες, αρκεί για να ανοίξουν οι ευκαιρίες για συμμετοχή. Σε άλλες περιπτώσεις, όπου αυτό απαιτείται, θα πρέπει να γίνονται ειδικές διευθετήσεις ή να οργανώνονται ειδικά αθλήματα. Τα Κράτη πρέπει να στηρίζουν τη συμμετοχή των ατόμων με Αναπηρία σε εθνικές και διεθνείς αθλητικές συναντήσεις.

4) Οι διοργανωτές των δραστηριοτήτων αθλητισμού και αναψυχής πρέπει να συμβουλευόμαστε τις οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία όταν αναπτύσσουν δράσεις για τα άτομα αυτά.

Κανόνας 12. Θρησκεία

Τα κράτη πρέπει να μεριμνούν για την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρίες στη θρησκευτική ζωή της κοινότητάς τους.

1). Τα κράτη πρέπει σε συνεργασία με τις θρησκευτικές αρχές να προωθούν μέτρα για την κατάργηση των διακρίσεων και την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε θρησκευτικές δραστηριότητες.

2). Τα κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν την ενημέρωση σε ζητήματα αναπηρίας στα θρησκευτικά ιδρύματα και τις αντίστοιχες οργανώσεις. Πρέπει επίσης, στην εκπαίδευση ατόμων σε θρησκευτικά επαγγέλματα και στα προγράμματα επιμόρφωσης να συμπεριλαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με τις πολιτικές που αφορούν στην αναπηρία.

3). Τα κράτη πρέπει ακόμη να ενθαρρύνουν την πρόσβαση των ατόμων με αισθητηριακές αναπηρίες στη θρησκευτική λογοτεχνία.

4). Τα κράτη / ή οι θρησκευτικές οργανώσεις πρέπει να συμβουλευόμαστε τις οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία όταν διαμορφώνουν μέτρα για την ισότιμη συμμετοχή τους στις θρησκευτικές δραστηριότητες.

Κανόνας 13. Πληροφόρηση και Έρευνα

Τα κράτη έχουν την τελική ευθύνη για τη συλλογή και διάχυση της πληροφόρησης για τις συνθήκες ζωής, των ατόμων με αναπηρίες και για την προώθηση εκτεταμένης έρευνας για όλα τα θέματα, συμπεριλαμβανομένων των εμποδίων που επηρεάζουν τη ζωή των ατόμων με αναπηρίες.

1). Τα κράτη πρέπει σε τακτά χρονικά διαστήματα να συγκεντρώνουν στατιστικά στοιχεία ως προς το φύλο και άλλες παραμέτρους σε ότι αφορά στις συνθήκες διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία. Η συλλογή τέτοιων στοιχείων πρέπει να διενεργείται σε συνδυασμό με εθνικές απογραφές και έρευνες. Μπορεί ακόμη να εκτελείται σε στενή συνεργασία, μεταξύ άλλων, με πανεπιστήμια, ιδρύματα ερευνών και οργανώσεις ατόμων με αναπηρία. Η συλλογή των στοιχείων πρέπει να περιλαμβάνει ερωτήσεις για τα προγράμματα και τις υπηρεσίες που υπάρχουν.

2). Τα κράτη πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο δημιουργίας μιας τράπεζας πληροφοριών σχετικά με την αναπηρία, η οποία θα περιλαμβάνει στατιστικά στοιχεία για τις διαθέσιμες υπηρεσίες και τα προγράμματα, καθώς και για τις διαφορετικές ανάγκες ανθρώπων με αναπηρία. Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας θα πρέπει να έχουν διαρκώς υπόψη τους την ανάγκη να προστατευθεί η προσωπική ακεραιότητα και η ιδιωτική ζωή του ατόμου.

3). Τα κράτη πρέπει να διενεργούν και να επιδοτούν ερευνητικά προγράμματα για κοινωνικά, οικονομικά και άλλα θέματα που έχουν επίδραση στη ζωή των ατόμων με αναπηρία και τις οικογένειές τους. Η έρευνα πρέπει να περιλαμβάνει και μελέτες για τις αιτίες, τις μορφές και τη συχνότητα εμφάνισης των αναπηριών, τη διαθεσιμότητα και επάρκεια των υπαρχόντων προγραμμάτων και την ανάγκη για ανάπτυξη και αξιολόγηση των υπηρεσιών και των μέτρων στήριξης.

4). Τα κράτη πρέπει να καθορίζουν, συγκεκριμένη ορολογία και κριτήρια για τη διενέργεια κρατικών ερευνών, σε συνεργασία με τις οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία.

5). Τα κράτη πρέπει να διευκολύνουν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στη συλλογή στοιχείων και την έρευνα. Για τη διενέργεια τέτοιων ερευνών, το κράτος πρέπει να ενθαρρύνει ιδιαίτερα την επιστράτευση των ατόμων με αναπηρία που έχουν τα απαιτούμενα προσόντα.

6). Τα κράτη πρέπει να υποστηρίζουν την ανταλλαγή των αποτελεσμάτων της έρευνας και της εμπειρίας.

7). Τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για τη διάχυση της πληροφόρησης και της γνώσης σχετικά με την αναπηρία, σε όλα τα διοικητικά και πολιτικά επίπεδα μέσα σε κρατικά, περιφερειακά και τοπικά πλαίσια.

Κανόνας 14. Σχεδιασμό Πολιτική και Προγραμματισμός

Τα κράτη θα μεριμνούν ώστε να λαμβάνονται υπόψη ζητήματα σχετικά με την αναπηρία σε όλες τις σχετικές πολιτικές και εθνικά προγράμματα.

1). Τα κράτη πρέπει να προβλέπουν και να σχεδιάζουν επαρκής πολιτικές για τα άτομα με αναπηρία σε εθνικό επίπεδο, καθώς επίσης, να παρέχουν κίνητρα και να επιδοτούν δράσεις σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

2). Τα κράτη πρέπει να εμπλέκουν τις οργανώσεις ατόμων με αναπηρία σε κάθε διαδικασία λήψης αποφάσεων για σχέδια και προγράμματα που τα αφορούν ή μπορεί να επηρεάσουν την οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση.

3). Τα ιδιαίτερα θέματα που αφορούν στα άτομα με αναπηρία πρέπει να ενσωματώνονται στα γενικά αναπτυξιακά προγράμματα και να μην αντιμετωπίζονται χωριστά.

4). Η τελική ευθύνη των Κρατών για την κατάσταση των ατόμων με Αναπηρία δεν απαλλάσσει τους υπόλοιπους από τη δική τους ευθύνη. Οποιοσδήποτε

βρίσκεται επικεφαλής μιας υπηρεσίας, δραστηριότητας ή πηγής πληροφόρησης, θα πρέπει να έχει και την ευθύνη προσαρμογής των αντίστοιχων υπηρεσιών, έτσι που να είναι προσβάσιμες σε άτομα με Αναπηρία.

5) Τα Κράτη πρέπει να διευκολύνουν την ανάπτυξη από τις τοπικές κοινότητες, προγραμμάτων και μέτρων για άτομα με Αναπηρία. Ένας τρόπος για να επιτευχθεί αυτό είναι η κατάρτιση εγχειριδίων ή καταλόγων και η παροχή προγραμμάτων εκπαίδευσης για το προσωπικό της τοπικής κοινότητας.

Κανόνας 15. Νομοθεσία

Τα Κράτη φέρουν την ευθύνη να θέτουν τις νομικές βάσεις που απαιτούνται ώστε τα μέτρα που λαμβάνονται να οδηγούν στην επίτευξη του σκοπού της πλήρους συμμετοχής και ισότητας για τα άτομα με Αναπηρία.

1) Η εθνική νομοθεσία, που ενσαρκώνει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών, πρέπει να περιλαμβάνει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ατόμων με Αναπηρία. Τα Κράτη έχουν την υποχρέωση να καθιστούν τα άτομα με Αναπηρία ικανά να ασκούν τα ατομικά και πολιτικά τους δικαιώματα, σε ισότιμη βάση με τους υπόλοιπους πολίτες. Τα Κράτη οφείλουν να μεριμνούν ώστε οι οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία να συμμετέχουν στη διαμόρφωση της εθνικής νομοθεσίας, που αφορά στα δικαιώματα των ατόμων με Αναπηρία καθώς και στις διαδικασίες αξιολόγησης και τροποποίησης της νομοθεσίας.

2) Είναι πιθανόν να απαιτείται νομοθετική παρέμβαση για την αλλαγή συνθηκών, που μπορεί να επηρεάζουν αρνητικά τη ζωή των ατόμων με Αναπηρία, όπως η έκθεση σε κίνδυνο ή η θυματοποίηση. Κάθε διάταξη η οποία κάνει διάκριση εις βάρος των ατόμων με Αναπηρία πρέπει να καταργηθεί. Η εθνική νομοθεσία πρέπει να προβλέπει τις ανάλογες κυρώσεις για την περίπτωση καταστρατήγησης της αρχής της μη διάκρισης.

3) Η εθνική νομοθεσία που αφορά στα άτομα με Αναπηρία μπορεί να παρουσιάζεται σε δύο μορφές. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις μπορεί να είναι ενσωματωμένα στη γενική νομοθεσία ή να αποτελούν ειδική νομοθεσία. Η ειδική νομοθεσία για άτομα με Αναπηρία μπορεί να θεσπιστεί με διάφορους τρόπους:

α) Με τη δημιουργία ξεχωριστής νομοθεσίας η οποία θα αφορά αποκλειστικά σε ζητήματα αναπηρίας.

β) Με την συμπερίληψη ειδικών κεφαλαίων στη γενική νομοθεσία.

γ) Με σαφείς αναφορές στα άτομα με Αναπηρία, στα κείμενα που χρησιμεύουν για την ερμηνεία της ισχύουσας νομοθεσίας.

Μπορεί ακόμη να χρησιμοποιηθεί συνδυασμός των παραπάνω περιπτώσεων, ή είναι επίσης ενδεχόμενη η θέσπιση θετικών διατάξεων.

4) Τα Κράτη πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο θέσπισης επίσημου μηχανισμού υποβολής καταγγελιών, προκειμένου να προστατευτούν τα συμφέροντα των ατόμων με Αναπηρία.

Κανόνας 16. Οικονομικές Πολιτικές

Τα Κράτη φέρουν την οικονομική ευθύνη για την υλοποίηση εθνικών προγραμμάτων και μέτρων που θα συμβάλλουν στην εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία.

1) Τα Κράτη πρέπει να προβλέπουν και δαπάνες για τα άτομα με Αναπηρία στους προϋπολογισμούς όλων των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών κυβερνητικών οργάνων.

2) Τα Κράτη, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και οι άλλοι σχετικοί φορείς πρέπει να συνεργάζονται ώστε να επιλέγονται οι πλέον αποτελεσματικοί τρόποι υποστήριξης των σχεδίων και των μέτρων που αφορούν στα άτομα με Αναπηρία.

3) Τα Κράτη πρέπει να μελετούν το ενδεχόμενο λήψης οικονομικών μέτρων (χορήγηση δανείων, φοροαπαλλαγές, δεσμεύσεις κονδυλίων, ειδικά ταμεία και άλλα) προκειμένου να ενθαρρυνθεί και να υποστηριχθεί η ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με Αναπηρία στην κοινωνία.

4) Σε πολλά Κράτη θα ήταν σκόπιμο να ιδρυθεί ένα ταμείο για την αναπηρία το οποίο θα επιδοτεί ποικίλα σχέδια - πιλότους και προγράμματα αυτοβοήθειας σε τοπικό επίπεδο.

Κανόνας 17. Συντονισμός των δράσεων

Τα Κράτη είναι υπεύθυνα για την ίδρυση και ενίσχυση εθνικών συντονιστικών επιτροπών ή συναφών οργάνων που θα λειτουργούν ως εθνικά σημεία αναφοράς για τα ζητήματα της αναπηρίας.

1) Η εθνική συντονιστική επιτροπή ή κάποιο συναφές όργανο, πρέπει να είναι μόνιμη και η λειτουργία της να βασίζεται στην απαραίτητη νομική και διοικητική βάση.

2) Ένας συνδυασμός από εκπροσώπους ιδιωτικών και δημοσίων φορέων θα μπορούσε να αποτελέσει μια επιτυχημένη διατομεακή και διεπιστημονική σύνθεση. Οι εκπρόσωποι μπορεί να προέρχονται από τα αρμόδια υπουργεία, τις οργανώσεις ατόμων με αναπηρία και μη - κυβερνητικές οργανώσεις.

3) Οι οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία πρέπει να μπορούν να ασκούν σημαντική επιρροή στην εθνική επιτροπή συντονισμού προκειμένου να διασφαλιστεί η επαρκής αντιμετώπιση των θεμάτων τους.

4) Η εθνική επιτροπή συντονισμού πρέπει να είναι εφοδιασμένη με την απαραίτητη αυτονομία και τους πόρους ώστε να μπορεί να εκπληρώσει το έργο της και να αξιοποιεί τις δυνατότητες λήψης αποφάσεων. Θα πρέπει επίσης, να λογοδοτεί στο υψηλότερο κυβερνητικό όργανο.

Κανόνας 18. Οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία.

Τα Κράτη πρέπει να αναγνωρίζουν το δικαίωμα των οργανώσεων των ατόμων με Αναπηρία να εκπροσωπούν τα άτομα με αναπηρίες σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Τα Κράτη πρέπει ακόμη να αναγνωρίζουν τον συμβουλευτικό ρόλο των οργανώσεων των ατόμων με Αναπηρία στη λήψη αποφάσεων για ζητήματα σχετικά με την αναπηρία.

1) Τα Κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν και να στηρίζουν οικονομικά και με άλλους τρόπους τη συγκρότηση και την ενδυνάμωση των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία, των οικογενειών τους και των κηδεμόνων τους. Τα Κράτη πρέπει να αναγνωρίζουν ότι οι οργανώσεις αυτές παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής για την αναπηρία.

2) Τα Κράτη πρέπει να καθιερώνουν επικοινωνία σε συνεχή βάση με τις οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία και να διασφαλίσουν τη συμμετοχή τους στην διαμόρφωση των κυβερνητικών πολιτικών.

3) Ο ρόλος των οργανώσεων των ατόμων με Αναπηρία είναι να διαπιστώνουν ανάγκες και προτεραιότητες, να συμμετέχουν στον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των υπηρεσιών και των μέτρων που σχετίζονται με την ζωή των ατόμων με αναπηρία και να συνεισφέρουν στην ενημέρωση της κοινής γνώμης και στην επίτευξη αλλαγών.

4) Ως όργανα αυτοβοήθειας, οι οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία παρέχουν και προωθούν ευκαιρίες για την ανάπτυξη ικανοτήτων σε διάφορους τομείς, για αμοιβαία υποστήριξη μεταξύ των μελών τους και για ανταλλαγή πληροφοριών.

5) Οι οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία μπορούν να προσφέρουν συμβουλευτικές υπηρεσίες με διάφορους τρόπους, όπως π.χ. μέσω της μόνιμης εκπροσώπησης στα συμβούλια χρηματοδοτούμενων από την κυβέρνηση φορέων, υπηρετώντας σε δημόσιες επιτροπές και παρέχοντας εξειδικευμένη γνώση σε διάφορα σχέδια.

6) Ο συμβουλευτικός ρόλος των οργανώσεων των ατόμων με Αναπηρία πρέπει να είναι συνεχιζόμενος προκειμένου να αναπτυχθεί και να επεκταθεί η ανταλλαγή απόψεων και πληροφοριών μεταξύ αυτών και του Κράτους.

7) Οι οργανώσεις πρέπει να εκπροσωπούνται διαρκώς στην εθνική συντονιστική επιτροπή ή σε συναφείς φορείς.

8) Ο ρόλος των τοπικών οργανώσεων των ατόμων με Αναπηρία πρέπει να αναπτυχθεί και να ενισχυθεί ώστε να διασφαλιστεί η επιρροή τους πάνω σε διάφορα ζητήματα σε επίπεδο κοινότητας.

Κανόνας 19. Εκπαίδευση Προσωπικού.

Τα Κράτη είναι υπεύθυνα για την διασφάλιση επαρκούς εκπαίδευσης, σε όλα τα επίπεδα, του προσωπικού, που εμπλέκεται στο σχεδιασμό και την παροχή προγραμμάτων και υπηρεσιών που αφορούν στα άτομα με Αναπηρία.

1) Τα Κράτη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι όλες οι αρχές που παρέχουν υπηρεσίες στον χώρο της αναπηρίας, καταρτίζουν επαρκώς το προσωπικό τους.

2) Οι αρχές της πλήρους συμμετοχής και της ισότητας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν πρόκειται για την κατάρτιση επαγγελματιών και την παροχή πληροφόρησής στο χώρο της αναπηρίας και στα γενικά προγράμματα κατάρτισης. Τα προγράμματα κατάρτισης πρέπει να σχεδιάζονται σε συνεργασία με τις οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία και τα άτομα με Αναπηρία πρέπει να συμμετέχουν ως δάσκαλοι, εκπαιδευτές ή σύμβουλοι στα προγράμματα εκπαίδευσης του προσωπικού.

3) Η κατάρτιση των κοινωνικών λειτουργών είναι στρατηγικής σημασίας ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες. Σ' αυτήν τη διαδικασία θα πρέπει να εμπλέκονται τα άτομα με Αναπηρία και να επιδιώκεται η ανάπτυξη των σχετικών αρχών, της τεχνολογίας αλλά και η ανάπτυξη δεξιοτήτων που μπορούν να ασκηθούν από άτομα με Αναπηρία, τους γονείς τους, τις οικογένειές τους και μέλη της κοινότητας.

Κανόνας 20. Παρακολούθηση και Αξιολόγηση των Προγραμμάτων, για τα Άτομα με Αναπηρία κατά την εφαρμογή των κανόνων.

Τα Κράτη είναι υπεύθυνα για την συνεχή παρακολούθηση και αξιολόγηση των προγραμμάτων και υπηρεσιών που αφορούν στην εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με Αναπηρία.

1) Τα Κράτη πρέπει σε τακτά χρονικά διαστήματα και συστηματικά να αξιολογούν τα εθνικά προγράμματα για την αναπηρία και να γνωστοποιούν τα στοιχεία και αποτελέσματα της αξιολόγησης.

2) Τα Κράτη πρέπει να αναπτύσσουν και να υιοθετούν ορολογία και κριτήρια για την αξιολόγηση των προγραμμάτων και υπηρεσιών που σχετίζονται με την αναπηρία.

3) Τα κριτήρια και η ορολογία αυτή πρέπει να διαμορφώνονται σε συνεργασία με τις οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία στα πρώτα στάδια σύλληψης και σχεδιασμού.

4) Τα Κράτη πρέπει να συμμετέχουν σε διεθνείς συνεργασίες για τον καθορισμό κοινών προτύπων αξιολόγησης που γίνεται σε εθνικό επίπεδο. Τα Κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν τις εθνικές συντονιστικές επιτροπές να συμμετέχουν και αυτές σε τέτοιες συνεργασίες.

5) Η αξιολόγηση των ποικίλων προγραμμάτων στο χώρο της αναπηρίας πρέπει να εντάσσεται στο στάδιο του σχεδιασμού, έτσι ώστε να μπορεί να αξιολογείται η συνολική τους επάρκεια στην εκπλήρωση των στόχων τους.

Κανόνας 21. Τεχνική και Οικονομική Συνεργασία.

Τα Κράτη, βιομηχανικά και αναπτυσσόμενα, έχουν την ευθύνη να συνεργάζονται και να λαμβάνουν μέτρα για την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ατόμων με Αναπηρία στις αναπτυσσόμενες χώρες.

1) Στα γενικά αναπτυξιακά προγράμματα πρέπει να ενσωματώνονται μέτρα για την επίτευξη της εξίσωσης των ευκαιριών για τα άτομα με Αναπηρία και για τους πρόσφυγες με αναπηρίες.

2) Τα μέτρα αυτά πρέπει να ενσωματώνονται σε όλες τις μορφές τεχνικής και οικονομικής συνεργασίας, διμερούς και πολυμερούς, κυβερνητικής και μη. Τα Κράτη πρέπει να θίγουν ζητήματα που αφορούν στα άτομα με Αναπηρία, σε συζητήσεις για παρόμοιες συνεργασίες με άλλα κράτη.

3) Όταν σχεδιάζονται και ανανεώνονται προγράμματα τεχνικής και οικονομικής συνεργασίας, πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στα αποτελέσματα των προγραμμάτων αυτών πάνω στην κατάσταση των ατόμων με Αναπηρία. Είναι πρωταρχικής σημασίας τα άτομα με Αναπηρία και οι οργανώσεις τους να γνωμοδοτούν όταν σχεδιάζονται αναπτυξιακά προγράμματα για τα άτομα με Αναπηρία. Θα πρέπει να συμμετέχουν άμεσα στη δημιουργία, εφαρμογή και αξιολόγηση των προγραμμάτων αυτών.

4) Τομείς προτεραιότητας για τεχνική και οικονομική συνεργασία είναι:

α) Η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού μέσα από την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και δυνατοτήτων των ατόμων με Αναπηρία και τη δημιουργία επαγγελματικών δραστηριοτήτων για και από άτομα με Αναπηρία.

β) Η ανάπτυξη και διάδοση τεχνολογίας και τεχνογνωσίας κατάλληλης για τα άτομα με Αναπηρία.

6) Τα Κράτη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για τη βελτίωση της γνώσης σε θέματα αναπηρίας του προσωπικού εκείνου που συμμετέχουν σε κάθε επίπεδο στη διοίκηση τεχνικών και οικονομικών προγραμμάτων συνεργασίας.

Κανόνας 22. Διεθνής συνεργασία

Τα Κράτη πρέπει να συμμετέχουν ενεργά σε διεθνείς συνεργασίες που αφορούν σε πολιτικές για την εξίσωση των ευκαιριών για τα άτομα με Αναπηρία.

1) Μέσα στα πλαίσια του Ο.Η.Ε., εξειδικευμένων φορέων και άλλων σχετικών διακυβερνητικών οργανώσεων, τα Κράτη πρέπει να συμμετέχουν στην ανάπτυξη πολιτικών για την αναπηρία.

2) Όταν κρίνεται σκόπιμο, τα Κράτη πρέπει να εισάγουν το θέμα της αναπηρίας στις γενικές διαπραγματεύσεις που αφορούν στις προδιαγραφές, την ανταλλαγή πληροφοριών, τα αναπτυξιακά προγράμματα και άλλα.

3) Τα Κράτη πρέπει να ενθαρρύνουν και να στηρίζουν την ανταλλαγή γνώσης και εμπειρίας μεταξύ:

α) Μη κυβερνητικών οργανώσεων που ασχολούνται με την αναπηρία.

β) Ερευνητικών ιδρυμάτων και μεμονωμένων ερευνητών που ασχολούνται με ζητήματα αναπηρίας.

γ) Εκπροσώπων σχετικών προγραμμάτων και ομάδων επαγγελματιών του χώρου.

δ) Οργανώσεων ατόμων με Αναπηρία.

ε) Εθνικών συντονιστικών επιτροπών.

4) Τα Κράτη πρέπει να διασφαλίζουν ότι ο Ο.Η.Ε. και οι εξειδικευμένοι φορείς, όπως και όλοι οι διακυβερνητικοί και διακοινοβουλευτικοί φορείς, σε

παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο, περιλαμβάνουν στη δράση τους τις παγκόσμιες και περιφερειακές οργανώσεις των ατόμων με Αναπηρία.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ
ΤΟ ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ
ΑΝΑΠΗΡΙΑ
ΚΑΡΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ
“διαβατήριο ζωής”
ΣΧΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2005

ΤΟ ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ
ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Τι είναι το ICF

Το ICF είναι ένα σύγχρονο επιστημονικό, παγκοσμίως αποδεκτό και εγκεκριμένο σύστημα ταξινόμησης και αξιολόγησης της Αναπηρίας με βάση τη Λειτουργικότητα. Δημιουργήθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ) και μεταφράστηκε - προσαρμόστηκε στην ελληνική πραγματικότητα. Ήδη προετοιμάζεται το θεσμικό πλαίσιο, ο τρόπος εφαρμογής του και τα αξιολογητικά και εκπαιδευτικά κέντρα των πιστοποιημένων Αξιολογητών Ιατρών και Λειτουργών Αποκατάστασης.

Πώς αντιμετωπίζει την αναπηρία;

Η Αναπηρία είναι διεθνώς ανθρώπινη εμπειρία. Η υγεία κάθε ανθρώπου μπορεί κάποια στιγμή να διαταραχθεί και ως συνέπεια να εκδηλωθεί κάποια αναπηρία. Μέχρι σήμερα η αξιολόγηση της αναπηρίας γινόταν στην Ελλάδα με τη διάγνωση και μόνο.

Γιατί μόνο η διάγνωση δεν παίζει τον πρωταρχικό ρόλο στην εκτίμηση του αναπήρου με το νέο σύστημα;

Γιατί το νέο σύστημα εστιάζει στα προβλήματα που η αναπηρία προκαλεί στο άτομο στην καθημερινή του λειτουργικότητα, στο πραγματικό του περιβάλλον και συνθήκες ζωής του. Εστιάζει επίσης στον τρόπο με τον οποίο το περιβάλλον στο οποίο ζει το ανάπηρο άτομο παρεμποδίζει ή βελτιώνει την ικανότητα του για συμμετοχή στην καθημερινή ζωή.

Με ποιόν τρόπο εκτιμάται η αναπηρία με το νέο σύστημα;

Το νέο σύστημα δέχεται πως τα προβλήματα υγείας έχουν επακόλουθα στους παρακάτω τομείς:

στον σωματικό (βλάβες στις σωματικές δομές και λειτουργίες)

στον τομέα της απόδοσης του ατόμου στις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής

στην συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνική ζωή

Επίσης η λειτουργικότητα του ατόμου επηρεάζεται από το περιβάλλον (φυσικό και κοινωνικό) που μπορεί να διευκολύνει ή να το εμποδίζει στην απόδοσή του στις δραστηριότητες και στην κοινωνική του συμμετοχή.

Το επίπεδο αναπηρίας του ατόμου με προβλήματα υγείας προκύπτει από την αξιολόγηση όλων των ανωτέρω παραγόντων αντανακλώντας το επίπεδο της λειτουργικότητάς του.

Ποιες είναι οι εφαρμογές του νέου συστήματος;
Οι εφαρμογές του νέου συστήματος αναφέρονται στους παρακάτω τομείς :
Υγείας (κλινική χρήση, έρευνα, αποκατάσταση)
Κοινωνικής ασφάλισης
Εκπαίδευσης
Εργασίας
Οικονομικών και Ανάπτυξης
Νομοθεσίας κ.ά.

Η ΚΑΡΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ποια η διαδικασία για την απόκτησή της- 5 απλά βήματα :

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

Αφορά στην αξιολόγηση του ατόμου με αναπηρία για τον προσδιορισμό της κατηγορίας της αναπηρίας, η οποία καθορίζει τις κοινωνικές παροχές και την περίοδο επαναξιολόγησης του. Η Κάρτα Λειτουργικότητας που θα παραλαμβάνει το άτομο αποτελεί το «κλειδί» για όλες του τις συναλλαγές.

Το άτομο με αναπηρία, άλλο μέλος της οικογένειας του ή ο φροντιστής του , συμπληρώνει μια απλή αίτηση στο Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ) της περιοχής του, από όπου και ενημερώνεται για τη διαδικασία που θα ακολουθήσει.

Το ΚΕΠ ύστερα από ενημέρωση του Φορέα Διαχείρισης ΙΚΠΑ (Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης), κανονίζει το ραντεβού της αξιολόγησης με το Αξιολογητικό Κέντρο και ενημερώνει τον υποψήφιο για την ημερομηνία αξιολόγησης και τι πρέπει να φέρει μαζί του.

Το άτομο αξιολογείται από Πιστοποιημένους Ιατρούς Αξιολογητές του ICF (παθολόγο, ψυχίατρο, νευρολόγο, φυσίατρο, ΩΡΛ, χειρουργό, οφθαλμίατρο, ορθοπαιδικό) οι οποίοι προσδιορίζουν και την κατηγορία της αναπηρίας του.

Ο Φορέας Διαχείρισης ενημερώνεται ηλεκτρονικά για το πόρισμα της αξιολόγησης και δίνει την εντολή για την έκδοση της Κάρτας Λειτουργικότητας στο Φορέα Έκδοσης.

Στο άτομο ταχυδρομείται η Κάρτα Λειτουργικότητας μαζί με το ενημερωτικό φυλλάδιο γνωστοποίησης της διαδικασίας Διερεύνησης της Λειτουργικότητας.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

Κατηγορία 0: Δεν υφίσταται λειτουργικός περιορισμός και αναπηρία.

Κατηγορία 1: Ελαφρά αναπηρία. Παρατηρείται μόνο κάποια δυσανεξία λόγω των προβλημάτων υγείας από τα οποία υποφέρει το άτομο. Υπάρχει μόνο κάποιος περιορισμός της λειτουργικότητας σε λίγες δραστηριότητες, χωρίς να δημιουργείται εξάρτηση από άλλα άτομα.

Κατηγορία 2: Μέτρια αναπηρία. Παρατηρείται σαφής περιορισμός της δραστηριότητας και υπάρχει συχνή ανάγκη χρήσης υποστηρικτικών μέσων (υποστηρικτικής τεχνολογίας).

Κατηγορία 3: Σοβαρή αναπηρία. Υπάρχει σημαντικός περιορισμός των δραστηριοτήτων, πράγμα που δημιουργεί την ανάγκη τρίτου προσώπου για κάποιες δραστηριότητες.

Κατηγορία 4: Πολύ σοβαρή αναπηρία (πλήρης αναπηρία). Η εξάρτηση από άλλα πρόσωπα είναι πλήρης. Σχεδόν όλες οι δραστηριότητες είναι περιορισμένες σε πολύ μεγάλο βαθμό.

ΙΣΟΒΙΑ ΚΑΡΤΑ ΚΑΙ ΚΑΡΤΑ ΜΑΚΡΑΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ

Για νόσους που έχουν προκαλέσει χρόνιες μη αναστρέψιμες σοβαρές και βαρείες αναπηρίες (κατηγορίες 3 & 4) παρέχεται ΙΣΟΒΙΑ ΚΑΡΤΑ :

Γενετικές και χρωμοσωμιακές διαταραχές (όπως , Νοσος Freidrich, Νοσος Huntingdon, Νόσος Charcot Marie Tooth, Σύνδρομο Down κλπ)

Νευρομεταβολικά και εκφυλιστικά σύνδρομα (όπως μεταγχρωματική λευκοδυστροφία, νόσος κινητικού νευρώνα κλπ)

Παθήσεις Κεντρικού Νευρικού Συστήματος: (όπως , τραυματικές παθήσεις εγκεφάλου και νωτιαίου μυελού, άνοια, εγκεφαλική παράλυση, πρωτοπαθώς και δευτεροπαθώς εξελισσόμενη μορφή της πολλαπλής σκλήρυνσης , Επιληψία , Πάρκινσον κλπ)

Παθήσεις Περιφερικού Νευρικού Συστήματος: (όπως , χρόνια φλεγμονώδης απομυελινωτική πολυνευροπάθεια κλπ)

Παθήσεις μυών – νευρομυικής σύναψης (όπως , συγγενείς μυοπάθειες, μυική δυστροφία Duchenne – Becker, Νόσος Steinert, μασθενία Gravis κλπ)

Πολυομυελίτις

Ακρωτηριασμός

Βαριά νοητική στέρηση

Αυτισμός

Χρόνια Βαριά ψύχωση

Κώφωση

Τύφλωση

Παθήσεις αίματος (μεσογειακή αναιμία, αιμορροφιλία)

Νεφροπάθεια με αιμοκάθαρση

Χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια

Μη αναστρέψιμη καρδιακή ανεπάρκεια

Νόσος Hansen

Νεοπλασίες

AIDS

Επαγγελματικές Παθήσεις

* ο κατάλογος αυτός θα υποστεί περαιτέρω επεξεργασία.

Για περιπτώσεις όπου η αναπηρία δεν έχει κριθεί οριστικά ως μη αναστρέψιμη βάσει της αξιολόγησης παρέχεται ΚΑΡΤΑ ΜΑΚΡΑΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ και ορίζεται ημερομηνία επαναξιολόγησης η οποία κυμαίνεται από 3 έως 5 έτη.

Επαναξιολόγηση μπορεί να πραγματοποιηθεί μετά από αίτημα του ίδιου ή του κηδεμόνα του αναπήρου σε περιπτώσεις όπου η κατάσταση της υγείας του ή των αναγκών του είναι μεταβαλλόμενη .

Για τις Διερευνήσεις Λειτουργικότητας , μετά την πρώτη διερεύνηση , συνιστάται ημερομηνία επόμενων διερευνήσεων από 3 έως 5 έτη, η και νωρίτερα μετά από αίτημα του ίδιου του αναπήρου . Για παιδιά και εφήβους λόγω της εξελισσόμενης φύσης της κατάστασης τους και των αναγκών τους η Διερεύνηση πραγματοποιείται κάθε 2 χρόνια ή και νωρίτερα , εφόσον ζητηθεί από την οικογένειά τους.

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

5 απλά βήματα

Αφορά στην Διερεύνηση των ικανοτήτων του ατόμου στους τομείς των δραστηριοτήτων και της καθημερινής ζωής και της κοινωνικής συμμετοχής όπως και στον τομέα των περιβαλλοντικών παραγόντων που το επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά ώστε να επιλεγούν οι αποτελεσματικότερες θεραπευτικές παρεμβάσεις και βοηθήματα.

Το άτομο επιλέγει από το φυλλάδιο γνωστοποίησης το σχετικό με την αναπηρία του εξειδικευμένο Κέντρο Διερεύνησης.

Έρχεται σε τηλεφωνική επικοινωνία με το Κέντρο και καθορίζει το ραντεβού του για την Διερεύνηση.

Προσέρχεται στο κέντρο όπου και αξιολογείται από Πιστοποιημένους Λειτουργούς Αποκατάστασης (ιατρός, ψυχολόγος, φυσικοθεραπευτής, εργοθεραπευτής, λογοθεραπευτής, κοινωνικός λειτουργός).

Η Διερεύνηση καταχωρίζεται στην κάρτα, η οποία επιστρέφεται στο δικαιούχο, και τα πορίσματα αποστέλλονται ηλεκτρονικά στο Φορέα Διαχείρισης ΙΚΠΑ.

Το άτομο ενημερώνεται ταχυδρομικά για τα αποτελέσματα της Διερεύνησης και τις συστάσεις των αξιολογητών και του χορηγείται η βεβαίωση για τις θεραπευτικές παρεμβάσεις και τα βοηθήματα που συστήνονται.

ΤΙ «ΑΠΟΦΕΥΓΕΙ» Ο ΑΝΑΠΗΡΟΣ ΜΕ ΤΟ ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	ΤΙ ΚΕΡΔΙΖΕΙ Ο ΑΝΑΠΗΡΟΣ ΜΕ ΤΟ ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
Πολλαπλές διαδικασίες	Συστηματοποίηση μιας ενιαίας διαδικασίας
	Αξιοποίηση της δομής των Κέντρων Εξυπηρέτησης Πολιτών ΚΕΠ και των νέων τεχνολογιών (πληροφοριακό σύστημα ενημέρωσης).
Αυθαίρετο σύστημα Ποσοστοποίησης της Αναπηρίας	Τεκμηριωμένη Επιστημονική Αξιολόγηση Σύστημα ταξινόμησης και αξιολόγησης του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας.
Συνοπτική αξιολόγηση	Ολοκληρωμένη αξιολόγηση αναπηρίας, είδους θεραπευτικών παρεμβάσεων και τεχνολογικών βοηθημάτων.
Επαναξιολογήσεις κατά μικρά χρονικά διαστήματα για την απόδειξη του αυτονόητου	Χορήγηση Ισόβιας ή Μακράς Διάρκειας Κάρτας Λειτουργικότητας
Απώλεια χρόνου και εισοδήματος	Κάρτα «κλειδί» για όλες τις συναλλαγές
	Κατάργηση δικαιολογητικών και γραφειοκρατίας. Χρήση ΜΜΜ και δημόσιων χώρων. Άμεσες συναλλαγές με Τράπεζες, Υπουργεία, Ταμεία.
Ηθική φθορά και ταλαιπωρία	Πρέπουσα αντιμετώπιση Έλληνα πολίτη
	Διασφάλιση σεβασμού της προσωπικότητας του αναπήρου ατόμου σε όλες τις φάσεις αξιολόγησης και διεκδίκησης παροχών και επιδομάτων.

ΟΙ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Κέντρο Αξιολόγησης Αναπηρίας: Οι υπηρεσίες του Κέντρου Αξιολόγησης Λειτουργικότητας της Αναπηρίας δύνανται να στεγαστούν σε επιλεγμένα νοσοκομεία της χώρας και Υπηρεσίες Ασφαλιστικών Ταμείων. Το ανθρώπινο δυναμικό τους αποτελείται από Γραμματεία και σώμα των Πιστοποιημένων αξιολογητών – Ιατρών με τις ακόλουθες ειδικότητες : Παθολόγος, Ψυχίατρος, Νευρολόγος, Φυσιάτρος, Ω.Ρ.Λ., Χειρουργός, Οφθαλμίατρος, Ορθοπαιδικός

Κέντρο Διερεύνησης Λειτουργικότητας: Οι υπηρεσίες του Κέντρου Διερεύνησης Λειτουργικότητας της Αναπηρίας δύνανται να στεγαστούν σε επιλεγμένα ιδρύματα (ΝΠΙΔ ή ΝΠΙΔ) και νοσοκομεία της χώρας με εμπειρία και εξειδίκευση στην κατηγορία αναπηρίας που θα οριστεί. Το ανθρώπινο δυναμικό τους αποτελείται από Γραμματεία και τις ακόλουθες ειδικότητες του σώματος Πιστοποιημένων Αξιολογητών Λειτουργιών Αποκατάστασης : Ιατρού , Ψυχολόγου, Φυσικοθεραπευτή, Εργοθεραπευτή, Λογοθεραπευτή και Κοινωνικού λειτουργού.

* Οι χώροι τους αποτελούνται από Αίθουσες Γραμματείας, υποδοχής, συνεδριάσεων και αξιολόγησης. Η υλικοτεχνική τους υποδομή αποτελείται από επίπλωση γραφείων, υπολογιστικών συστημάτων με σύνδεση διαδικτύου, αντιγράφων της ελληνικής έκδοσης του ICF, έντυπα ή ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια της Ελληνικής έκδοσης του ICF, αντίγραφα της έκδοσης του ICD-10 και πλήρης κατάλληλος εξοπλισμός ανάλογα με τις ανάγκες της αξιολόγησης της κατηγορίας της αναπηρίας που το κέντρο απευθύνεται.

Εκπαιδευτικό & Αξιολογητικό Κέντρο Λειτουργικότητας της Αναπηρίας

Βασικός στόχος του Κέντρου είναι η εφαρμογή του νέου συστήματος ταξινόμησης και αξιολόγησης των αναπηριών, η ευρεία ενημέρωση των εμπλεκόμενων αναπήρων και επαγγελματιών υγείας, η εκπαίδευση επαγγελματιών υγείας στο σύστημα, η ανάπτυξη δικτύου συναφών φορέων οι οποίοι αναλαμβάνουν την Αξιολόγηση της Αναπηρίας και τη Διερεύνηση της Λειτουργικότητας καθώς και η περαιτέρω εξάπλωση και εφαρμογή του συστήματος. Το κάθε κέντρο περιλαμβάνει τους τομείς Αξιολόγησης, Εκπαίδευσης, Ενημέρωσης και Δικτύου Υποστήριξης του νέου συστήματος.

Επιτροπή Διερεύνησης των Ενστάσεων που επιλέγεται από το σώμα των Πιστοποιημένων Αξιολογητών σε επίπεδο Νομού εξαιρουμένων των αρχικών Αξιολογητών διερευνά τις ενστάσεις.

Σώμα Ελεγκτών οι οποίοι διεξάγουν κατά καιρούς ελέγχους σε εθνική εμβέλεια για την πιστή εφαρμογή του συστήματος.

Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Οι λαοί της Ευρώπης, εγκαθιδρύοντας μεταξύ τους μία διαρκώς στενότερη ένωση, αποφάσισαν να μοιραστούν ένα ειρηνικό μέλλον θεμελιωμένο σε κοινές αξίες.

Η Ένωση, έχοντας επίγνωση της πνευματικής και ηθικής κληρονομιάς της, εδράζεται στις αδιαίρετες και οικουμενικές αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Η Ένωση τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της, καθιερώνοντας την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Η Ένωση συμβάλλει στη διαφύλαξη και την ανάπτυξη αυτών των κοινών αξιών, σεβόμενη την πολυμορφία των πολιτισμών και των παραδόσεων των λαών της Ευρώπης, καθώς και την εθνική ταυτότητα των κρατών-μελών της και την οργάνωση της δημόσιας εξουσίας τους σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο επιδιώκει να προαγάγει ισόρροπη και αειφόρο ανάπτυξη και εγγυάται την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων, καθώς και την ελευθερία εγκατάστασης.

Προς το σκοπό αυτόν, είναι αναγκαίο να ενισχυθεί η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό το πρίσμα των κοινωνικών αλλαγών, της κοινωνικής προόδου και των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων, καθιστώντας τα πιο αντιληπτά σε ένα Χάρτη. Ο παρών Χάρτης επιβεβαιώνει σεβόμενος τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα της Ένωσης, καθώς και την αρχή της επικουρικότητας, τα δικαιώματα που απορρέουν ιδίως από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις και τις διεθνείς υποχρεώσεις των κρατών-μελών, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, τους Κοινωνικούς Χάρτες που έχουν υιοθετηθεί από την Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς και από τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Εν προκειμένω, ο Χάρτης Θα ερμηνεύεται από τα δικαστήρια της Ένωσης και των κρατών-μελών, λαμβανομένων δεόντως υπόψη των επεξηγήσεων που καταρτίστηκαν καθ' υπόδειξη του Προεδρείου της Συνέλευσης που συνέταξε το Χάρτη.

Η απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών συνεπάγεται ευθύνες και καθήκοντα έναντι τόσο των τρίτων όσο και της ανθρώπινης κοινότητας και των μελλοντικών γενεών.

Κατά συνέπεια, η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που ορίζονται κατωτέρω.

Αξιοπρέπεια

Άρθρο II-1: Ανθρώπινη αξιοπρέπεια

Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη. Πρέπει να είναι σεβαστή και να προστατεύεται.

Άρθρο II-2: Δικαίωμα στη ζωή

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στη ζωή.
2. Κανείς δεν μπορεί να καταδικαστεί στην ποινή του θανάτου ούτε να εκτελεστεί.

Άρθρο II-3: Δικαίωμα στην ακεραιότητα του προσώπου

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στη σωματική και διανοητική ακεραιότητά του.
2. Στο πεδίο της ιατρικής και της βιολογίας πρέπει να τηρούνται ιδίως τα εξής:
  - α) η ελεύθερη και εν επιγνώσει συναίνεση του ενδιαφερομένου, σύμφωνα με τις λεπτομερέστερες διατάξεις που ορίζονται από το νόμο,
  - β) η απαγόρευση των ευγονικών πρακτικών, ιδίως όσων αποσκοπούν στην επιλογή των προσώπων,
  - γ) η απαγόρευση της μετατροπής του ανθρωπίνου σώματος και των μερών του σε πηγή κέρδους,
  - δ) η απαγόρευση της αναπαραγωγικής κλωνοποίησης των ανθρώπινων όντων.

Άρθρο II-4: Απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης

Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε βασανιστήρια ούτε σε απάνθρωπες ή εξευτελιστικές ποινές ή μεταχείριση.

Άρθρο II-5: Απαγόρευση της δουλείας και της αναγκαστικής εργασίας

1. Κανείς δεν μπορεί να κρατηθεί σε δουλεία ούτε σε ειλωτεία.
2. Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία.

3. Απαγορεύεται η εμπορία των ανθρωπίνων όντων.

Ελευθερίες

Άρθρο Π-6: Δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια.

Άρθρο Π-7: Σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του.

Άρθρο Π-8: Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν.

2. Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νομίμως για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερόμενου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο. Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στα συλλεγμένα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωσή τους.

3. Ο σεβασμός των κανόνων αυτών υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής.

Άρθρο Π-9: Δικαίωμα γάμου και δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας

Το δικαίωμα γάμου και το δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας διασφαλίζονται σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή τους.

Άρθρο Π-10: Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας.

Το δικαίωμα αυτό συνεπάγεται την ελευθερία μεταβολής θρησκευματος ή πεποιθήσεων, καθώς και την ελευθερία εκδήλωσης του θρησκευματος ή των πεποιθήσεών του, ατομικά ή συλλογικά, δημόσια ή κατ' ιδίαν, με τη λατρεία, την εκπαίδευση, την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων και τις τελετές.

2. Το δικαίωμα αντίρρησης συνειδήσεως αναγνωρίζεται σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή του.

Άρθρο Π-11: Ελευθερία έκφρασης

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων.

2. Η ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πολυφωνία τους είναι σεβαστές.

Άρθρο Π-12: Ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία του συνέρχεσθαι ειρηνικώς και στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι σε όλα τα επίπεδα, ιδίως στον πολιτικό και συνδικαλιστικό τομέα, καθώς και στους τομείς που αναφέρονται στον πολίτη, πράγμα που συνεπάγεται το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να ιδρύει με άλλους συνδικαλιστικές ενώσεις και να προσχωρεί σ' αυτές για την υπεράσπιση των συμφερόντων του.

Τα πολιτικά κόμματα, στο επίπεδο της Ένωσης, συμβάλουν στην έκφραση της πολιτικής βούλησης των πολιτών της Ένωσης.

Άρθρο Π-13: Ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης

Η τέχνη και η επιστημονική έρευνα είναι ελεύθερες. Η ακαδημαϊκή ελευθερία είναι σεβαστή.

Άρθρο Π-14: Δικαίωμα εκπαίδευσης

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην πρόσβαση στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση.

2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ευχέρεια δωρεάν παρακολούθησης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

3. Η ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με σεβασμό των δημοκρατικών αρχών, καθώς και το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση και τη μόρφωση των τέκνων τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις τους, γίνονται σεβαστά σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή τους.

Άρθρο II-15: Ελευθερία του επαγγέλματος και δικαίωμα προς εργασία

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να εργάζεται και να ασκεί το επάγγελμα το οποίο επιλέγει ή αποδέχεται ελεύθερα.

2. Κάθε πολίτης της Ένωσης είναι ελεύθερος να αναζητά απασχόληση, να εργάζεται, να εγκαθίσταται ή να παρέχει υπηρεσίες σε κάθε κράτος-μέλος.

3. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που έχουν άδεια να εργάζονται στο έδαφος των κρατών-μελών δικαιούνται συνθηκών εργασίας αντίστοιχων με εκείνες που απολαύουν οι πολίτες της Ένωσης.

Άρθρο II-16: Επιχειρηματική ελευθερία

Η επιχειρηματική ελευθερία αναγνωρίζεται σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Άρθρο II-17: Δικαίωμα ιδιοκτησίας

1. Κάθε πρόσωπο δικαιούται να είναι κύριος των νομίμως κτηθέντων αγαθών του, να τα χρησιμοποιεί, να τα διαθέτει και να τα κληροδοτεί. Κανείς δεν μπορεί να στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνον για λόγους δημόσιας ωφέλειας, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο νόμο και έναντι δίκαιης και έγκαιρης αποζημίωσης για την απώλειά της. Η χρήση των αγαθών μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς από το νόμο, εφόσον αυτό είναι αναγκαίο προς το γενικό συμφέρον.

2. Η πνευματική ιδιοκτησία προστατεύεται.

Άρθρο II-18: Δικαίωμα ασύλου

Το δικαίωμα ασύλου διασφαλίζεται τηρουμένων των κανόνων της Σύμβασης της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951 και του Πρωτοκόλλου της 31ης Ιανουαρίου 1967 σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων και σύμφωνα με το Σύνταγμα.

Άρθρο II-19: Προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης έκδοσης

1. Απαγορεύονται οι συλλογικές απελάσεις.

2. Κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση.

Ισότητα

Άρθρο II-20: Ισότητα έναντι του νόμου

Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι έναντι του νόμου.

Άρθρο II-21: Απαγόρευση διακρίσεων

1. Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

2. Απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας, εντός του πεδίου εφαρμογής του Συντάγματος και με την επιφύλαξη οποιασδήποτε από τις ειδικές του διατάξεις.

Άρθρο II-22: Πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία

Η Ένωση σέβεται την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία.

Άρθρο II-23: Ισότητα ανδρών και γυναικών

Η ισότητα ανδρών και γυναικών πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους τους τομείς, μεταξύ άλλων στην απασχόληση, την εργασία και τις αποδοχές.

Η αρχή της ισότητας δεν αποκλείει τη διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου.

Άρθρο II-24: Δικαιώματα του παιδιού

1. Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην προστασία και τη φροντίδα που απαιτούνται για την καλή διαβίωσή τους. Τα παιδιά μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους. Η γνώμη τους σχετικά με ζητήματα που τα αφορούν λαμβάνεται υπόψη σε συνάρτηση με την ηλικία και την ωριμότητά τους.

2. Σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, είτε επιχειρούνται από δημόσιες αρχές είτε από ιδιωτικούς οργανισμούς, πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

3. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα να διατηρεί τακτικές προσωπικές σχέσεις και απ' ευθείας επαφές με τους δύο γονείς του, εκτός αν αυτό είναι αντίθετο προς το συμφέρον του.

Άρθρο II-25: Δικαιώματα των ηλικιωμένων

Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ηλικιωμένων προσώπων να διάγουν αξιοπρεπή και ανεξάρτητη ζωή και να συμμετέχουν στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο.

Άρθρο II-26: Ένταξη των ατόμων με αναπηρίες

Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινοτικό βίο.

Αλληλεγγύη

Άρθρο II-27: Δικαίωμα των εργαζομένων στην ενημέρωση και τη διαβούλευση στο πλαίσιο της επιχείρησης

Εξασφαλίζεται στους εργαζομένους ή τους εκπροσώπους τους, στα ενδεδειγμένα επίπεδα, εγκαίρως ενημέρωση και διαβούλευση, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Άρθρο II-28: Δικαίωμα διαπραγμάτευσης και συλλογικών δράσεων

Οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες, ή οι αντίστοιχες οργανώσεις τους, έχουν σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, δικαίωμα να διαπραγματεύονται και να συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις στα ενδεδειγμένα επίπεδα, καθώς και να προσφεύγουν, σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων, σε συλλογικές δράσεις για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους, συμπεριλαμβανόμενης της απεργίας.

Άρθρο II-29: Δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες ευρέσεως εργασίας

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα πρόσβασης σε δωρεάν υπηρεσίες ευρέσεως εργασίας.

Άρθρο II-30: Προστασία σε περίπτωση αδικαιολόγητης απόλυσης

Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα προστασίας έναντι κάθε αδικαιολόγητης απόλυσης, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Άρθρο II-31: Δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας

1. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα σε υγιεινές, ασφαλείς και αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας.

2. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα σε ένα όριο μέγιστης διάρκειας εργασίας, σε ημερήσιες και εβδομαδιαίες περιόδους ανάπαυσης, καθώς και σε ετήσια περίοδο αμειβομένων διακοπών.

Άρθρο II-32: Απαγόρευση της εργασίας των παιδιών και προστασία των νέων στην εργασία

Η Εργασία των παιδιών απαγορεύεται. Η ελάχιστη ηλικία για την ανάληψη εργασίας δεν μπορεί να είναι μικρότερη από την ηλικία κατά την οποία λήγει η υποχρεωτική σχολική φοίτηση, υπό την επιφύλαξη ευνοϊκότερων κανόνων για τους νέους και

εξαιρέσει περιορισμένων παρεκκλίσεων. Οι νέοι που εργάζονται πρέπει να απολαύουν συνθηκών εργασίας προσαρμοσμένων στην ηλικία τους και να προστατεύονται από την οικονομική εκμετάλλευση ή από οποιαδήποτε εργασία που θα μπορούσε να βλάψει την ασφάλειά τους, την υγεία τους, τη σωματική, πνευματική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή τους ή να θέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή τους.

Άρθρο II-33: Οικογενειακή ζωή και επαγγελματική ζωή

1. Η οικογένεια απολαύει νομικής, οικονομικής και κοινωνικής προστασίας.
2. Κάθε πρόσωπο, προκειμένου να μπορεί να συνδυάζει την οικογενειακή με την επαγγελματική ζωή του, έχει δικαίωμα προστασίας από την απόλυση για λόγους που συνδέονται με τη μητρότητα καθώς και δικαίωμα αμειβόμενης άδειας μητρότητας και γονικής άδειας μετά τη γέννηση ή την υιοθεσία παιδιού.

Άρθρο II-34: Κοινωνική ασφάλεια και κοινωνική αρωγή

1. Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα πρόσβασης στις παροχές κοινωνικής ασφάλειας και στις κοινωνικές υπηρεσίες που εξασφαλίζουν προστασία σε περιπτώσεις όπως η μητρότητα, η ασθένεια, το εργατικό ατύχημα, η εξάρτηση ή το γήρας, καθώς και σε περίπτωση απώλειας της απασχόλησης, σύμφωνα με τους κανόνες που ορίζονται στο δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.
2. Κάθε πρόσωπο που διαμένει και διακινείται νομίμως εντός της Ένωσης έχει δικαίωμα στις παροχές κοινωνικής ασφάλειας και στα κοινωνικά πλεονεκτήματα, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.
3. Η Ένωση, προκειμένου να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια, αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα κοινωνικής αρωγής και στεγαστικής βοήθειας προς εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης σε όλους όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, σύμφωνα με τους κανόνες που ορίζονται στο δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Άρθρο II-35: Προστασία της υγείας.

Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στην πρόληψη σε θέματα υγείας και να απολαύει ιατρικής περίθαλψης, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται στις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές. Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή όλων των πολιτικών και δράσεων της Ένωσης εξασφαλίζεται υψηλού επιπέδου προστασία της υγείας του ανθρώπου.

Άρθρο II-36: Πρόσβαση στις υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος

Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται την πρόσβαση στις υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος, όπως αυτό προβλέπεται στις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, σύμφωνα με το Σύνταγμα, προκειμένου να προαχθεί η κοινωνική και εδαφική συνοχή της Ένωσης.

Άρθρο II-37: Προστασία του περιβάλλοντος

Υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και η βελτίωση της ποιότητάς του πρέπει να ενσωματώνονται στις πολιτικές της Ένωσης και να διασφαλίζονται σύμφωνα με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης.

Άρθρο II-38: Προστασία του καταναλωτή

Οι πολιτικές της Ένωσης διασφαλίζουν υψηλό επίπεδο προστασίας του καταναλωτή.

Δικαιώματα των πολιτών

Άρθρο II-39: Δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

1. Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος-μέλος κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους.

2. Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλέγονται με άμεση και καθολική, ελεύθερη και μυστική ψηφοφορία.

Άρθρο Π-40: Δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές

Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές στο κράτος-μέλος κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του εν λόγω-κράτους.

Άρθρο Π-41: Δικαίωμα χρηστής διοίκησης

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αμερόληπτη, δίκαιη και εντός ευλόγου προθεσμίας εξέταση των υποθέσεών του, από τα Όργανα, τους οργανισμούς και τους φορείς της Ένωσης.

2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει ιδίως:

α) το δικαίωμα κάθε προσώπου σε προηγούμενη ακρόαση προτού ληφθεί ατομικό μέτρο εις βάρος του,

β) το δικαίωμα κάθε προσώπου να έχει πρόσβαση στο φάκελό του, τηρουμένων των νομίμων συμφερόντων της εμπιστευτικότητας και του επαγγελματικού και επιχειρηματικού απορρήτου,

γ) την υποχρέωση της διοίκησης να αιτιολογεί τις αποφάσεις της.

3. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αποκατάσταση εκ μέρους της Ένωσης της ζημίας που του προξένησαν τα Όργανα ή οι υπάλληλοί της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, σύμφωνα με τις γενικές αρχές που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών-μελών.

4. Κάθε πρόσωπο μπορεί να απευθύνεται στα Όργανα της Ένωσης σε μία από τις γλώσσες του Συντάγματος και πρέπει να λαμβάνει απάντηση στην ίδια γλώσσα

Άρθρο Π-42: Δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα

Κάθε πολίτης της Ένωσης ή κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε ένα κράτος-μέλος έχει δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα των Οργάνων, οργανισμών και φορέων της Ένωσης, σε οποιαδήποτε μορφή κι αν παράγονται.

Άρθρο Π-43: Διαμεσολαβητής

Κάθε πολίτης της Ένωσης ή κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε κράτος-μέλος, έχει δικαίωμα να προσφεύγει στο Διαμεσολαβητή της Ένωσης, σχετικά με περιπτώσεις κακοδιοίκησης στο πλαίσιο της δράσης των Οργάνων, οργανισμών ή φορέων της Ένωσης, με εξαίρεση το Δικαστήριο και το Πρωτοδικείο κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών καθηκόντων τους.

Άρθρο Π-44: Δικαίωμα αναφοράς

Κάθε πολίτης της Ένωσης ή κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε κράτος-μέλος έχει δικαίωμα αναφοράς προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Άρθρο Π-45: Ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής

1. Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών-μελών.

2. Η ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής μπορεί να χορηγείται, σύμφωνα με το Σύνταγμα, στους υπηκόους των τρίτων χωρών που διαμένουν νομίμως στο έδαφος κράτους-μέλους.

Άρθρο Π-46: Διπλωματική και προξενική προστασία

Κάθε πολίτης της Ένωσης απολαύει, στο έδαφος τρίτων χωρών στις οποίες δεν αντιπροσωπεύεται το κράτος-μέλος του οποίου είναι υπήκοος, της διπλωματικής και προξενικής προστασίας κάθε κράτους-μέλους, υπό τους ίδιους όρους που ισχύουν και έναντι των υπηκόων του κράτους αυτού.

Δικαιοσύνη

Άρθρο Π-47: Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου

Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο.

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικαστεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός ευλόγου προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευτεί δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του. Σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται ευεργέτημα πενίας, εφόσον το ευεργέτημα αυτό είναι αναγκαίο για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Άρθρο Π-48: Τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα της υπεράσπισης

1. Κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται ότι είναι αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με το νόμο.

2. Διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο.

Άρθρο Π-49: Αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας αξιόποινων πράξεων και ποινών

1. Κανείς δεν μπορεί να καταδικαστεί για πράξη ή παράλειψη, η οποία δεν αποτελούσε, κατά τη στιγμή της τέλεσής της, αδίκημα κατά το εθνικό ή διεθνές δίκαιο. Επίσης, δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη η οποία επιβάλλονταν κατά την στιγμή της τέλεσης του αδικήματος. Εάν, μετά την τέλεση του αδικήματος, προβλεφθεί με νόμο ελαφρύτερη ποινή, επιβάλλεται αυτή η ποινή.

2. Το παρόν άρθρο δεν επηρεάζει τη δίκη και την τιμωρία του ενόχου για πράξη ή παράλειψη, η οποία, κατά τη στιγμή της τέλεσής της, ήταν εγκληματική σύμφωνα με τις γενικές αρχές που αναγνωρίζονται από όλα τα έθνη.

3. Η ασυτηρότητα της ποινής δεν πρέπει να είναι δυσανάλογη προς το αδίκημα.

Άρθρο Π-50: Δικαίωμα του προσώπου να μη δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δυο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη

Κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικαστεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με το νόμο.

Γενικές διατάξεις που διέπουν την ερμηνεία και την εφαρμογή του χάρτη

Άρθρο Π-51: Πεδίο εφαρμογής

1. Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη απευθύνονται στα Όργανα, τους οργανισμούς και τους φορείς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη-μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια, οι ανωτέρω σέβονται τα δικαιώματα, τηρούν τις αρχές και προάγουν την εφαρμογή τους, σύμφωνα με τις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως της ανατίθενται από τα άλλα μέρη του Συντάγματος.

2. Ο παρών Χάρτης δεν επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και δεν δημιουργεί καμιά νέα αρμοδιότητα και κανένα νέο καθήκον για την Ένωση, ούτε τροποποιεί τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα που καθορίζονται στα άλλα μέρη του Συντάγματος.

Άρθρο Π-52: Εμβέλεια και ερμηνεία των δικαιωμάτων και των αρχών

1. Κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από το νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων.
2. Τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από τον παρόντα Χάρτη, και τα οποία διέπονται από διατάξεις άλλων μερών του Συντάγματος, ασκούνται υπό τους όρους και εντός των ορίων που καθορίζονται από αυτά τα μέρη.
3. Στο μέτρο που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία.
4. Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης αναγνωρίζει τα Θεμελιώδη δικαιώματα όπως αυτά απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών, τα εν λόγω δικαιώματα ερμηνεύονται σύμφωνα με τις παραδόσεις αυτές.
5. Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη που περιέχουν αρχές μπορούν να τίθενται σε εφαρμογή με νομοθετικές και εκτελεστικές πράξεις των Οργάνων και οργανισμών της Ένωσης, και με πράξεις των κρατών-μελών όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την άσκηση των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους. Οι διατάξεις αυτές υπόκεινται στην κρίση του δικαστηρίου μόνον κατά την ερμηνεία αυτών των πράξεων και για τον έλεγχο της νομιμότητάς τους.
6. Οι εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές λαμβάνονται πλήρως υπόψη όπως καθορίζεται στον παρόντα Χάρτη.

Άρθρο II-53: Επίπεδο προστασίας

Καμιά διάταξη του παρόντος Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως περιορίζουσα ή θίγουσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής από το δίκαιο της Ένωσης, το διεθνές δίκαιο, καθώς και από τις διεθνείς συμβάσεις, στις οποίες είναι μέρη η Ένωση ή όλα τα κράτη-μέλη και ιδίως από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, καθώς και από τα Συντάγματα των κρατών-μελών.

Άρθρο II-54: Απαγόρευση της κατάχρησης δικαιώματος

Καμιά από τις διατάξεις του παρόντος Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως συνεπαγόμενη δικαίωμα επίδοσης σε δραστηριότητα ή εκτέλεσης πράξης που αποσκοπούν στην κατάλυση των δικαιωμάτων ή ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη ή σε περιορισμούς των δικαιωμάτων και ελευθεριών ευρύτερους από τους προβλεπόμενους σε αυτόν.

ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ

«Ειδική Αγωγή & Εκπαίδευση για τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών σε άτομα με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες»

Άρθρο 1

Έννοια και σκοπός

1. Η αναπηρία αποτελεί φυσικό μέρος της ανθρώπινης ύπαρξης και σε καμία περίπτωση δεν υποβιβάζει το δικαίωμα του ατόμου στη συμμετοχή ή στη συνεισφορά του στην κοινωνία.

2. Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση (ΕΑΕ) είναι το σύνολο των παρεχομένων ειδικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών στους μαθητές με αναπηρία και διαπιστωμένες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, που διασφαλίζουν σε αυτούς ολοκληρωμένη εκπαίδευση, ίσες ευκαιρίες για πλήρη συμμετοχή και συνεισφορά στην κοινωνία, ανεξάρτητη διαβίωση, οικονομική αυτάρκεια και αυτονομία.
3. Ο όρος ΕΑΕ αντικαθιστά τον όρο «Ειδική Αγωγή» στη νομοθεσία και στις κατ' εξουσιοδότηση νόμου εκδοθείσες πράξεις.
4. Όπου στις διατάξεις του παρόντος νόμου αναφέρεται ο όρος «διάγνωση» νοείται η διάγνωση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών.

Άρθρο 2

Λειτουργία της ΕΑΕ

1. Η ΕΑΕ, όπως και η γενική εκπαίδευση, είναι υποχρεωτική, λειτουργεί ως αναπόσπαστο τμήμα της ενιαίας δημόσιας και δωρεάν εκπαίδευσης και παρέχεται από το κράτος σε δημόσια σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Αποκλειστικός φορέας της ΕΑΕ είναι το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Το είδος και ο βαθμός των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών προσδιορίζει τη μορφή, τον τύπο και την κατηγορία των σχολικών μονάδων ΕΑΕ.
2. Στις εκπαιδευτικές υπηρεσίες της ΕΑΕ περιλαμβάνονται η διάγνωση, η διαφοροδιάγνωση, η αξιολόγηση και αποτύπωση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, η συστηματική παιδαγωγική παρέμβαση με εξειδικευμένα και κατάλληλα προσαρμοσμένα εκπαιδευτικά εργαλεία και προγράμματα, τα οποία υλοποιούνται από τις δημόσιες ιατροπαιδαγωγικές υπηρεσίες και τα κατά τόπους Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης Ειδικών Εκπαιδευτικών Αναγκών (ΚΕΔΔΥ). Περιλαμβάνει σχολικές μονάδες ειδικής εκπαίδευσης με κατάλληλες κτιριολογικές υποδομές, προγράμματα συνεκπαίδευσης, προγράμματα διδασκαλίας στο σπίτι, καθώς και τις αναγκαίες διαγνωστικές, αξιολογικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ**ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

Ερευνητικό Πρόγραμμα

Δημιουργία Κοινωνικού χάρτη ατόμων με αναπηρίες στην πόλη του Ηρακλείου

Πληροφορίες:

Κούτρα Κλειώ

ΜΑ στη Δημόσια Υγεία

Τηλ.: 6974423893

E-mail: kkoutra@seyp.teiher.gr

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ**ΕΝΤΥΠΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ****Α. ΜΕΡΟΣ: Ταυτότητα της Οργάνωσης****1. Ταυτότητα**

1	Επωνυμία	
2	Διεύθυνση	
3	Τηλέφωνο	
4	Fax	
5	E-mail	
6	Ιστοσελίδα	
7	Διοικητικός Διευθυντής	
8	Επιστημονικός Διευθυντής	
9	Πρόεδρος Συλλόγου	
10	Γραμματεία	

2. Νομική Μορφή

1	ΝΠΙΔΔ	
2	ΝΠΙΔ μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα	
3	ΝΠΙΔ κερδοσκοπικού χαρακτήρα	
4	Δημόσια Υπηρεσία	
5	Σωματείο -φιλανθρωπικό	
6	Σύλλογος	
7	ΜΚΟ	
8	Άλλο	

3. Διοίκηση

1	Διοικητικός Διευθυντής	
2	Προϊστάμενος	
3	Επιστημονικός Διευθυντής	

4	Διοικητικό Συμβούλιο	
5	Επιστημονικό Συμβούλιο	
6	Εποπτεύουσα αρχή	

4. Τρόπος λήψης αποφάσεων

5. Επίπεδο δράσης

1	Τοπικό	
2	Νομαρχιακό	
3	Περιφερειακό	
4	Εθνικό	
5	Υπερεθνικό	

6. Τύπος Οργάνωσης ως προς τις Κύριες Παρεχόμενες Υπηρεσίες

1	Εκπαιδευτικός Φορέας	
2	Φορέας επαγγελματικής κατάρτισης – αποκατάστασης	
3	Ασφαλιστικός Φορέας	
4	Φορέας Υπηρεσιών Πρόνοιας	
5	Σύλλογος	
6	Ιδρυματική φροντίδα	
7	Άλλο	

7. Χρήστες της Οργάνωσης

	Είδος αναπηρίας		Πλήθος χρηστών
1	Κινητική αναπηρία		
2	Τύφλωση		
3	Κώφωση		
4	Νοητική Υστέρηση		
5	Ψυχική Διαταραχή		
6	Σύνδρομο Down		
7	Άλλο		

Β ΜΕΡΟΣ: Ιστορικό και εξέλιξη της Οργάνωσης

8. Φορέας Ίδρυσης

	Φορέας Ίδρυσης	Χρονολογία
1	Κράτος	

2	Ιδιώτες	
3	Γονείς και φίλοι	
4	Εκκλησία	
5	Μη κυβερνητική οργάνωση	
6	Ευρωπαϊκή Ένωση	
7	Άλλο	

9. Σκοπός της Οργάνωσης

10. Χρηματοδότηση

	Φορέας Χρηματοδότησης	Ποσοστό	Τακτική ροή χρημάτων	Ασταθής ροή χρημάτων	Έκτακτες χορηγίες
1	Υπουργείο				
2	Ευρωπαϊκή Ένωση				
3	Συν-χρηματοδοτούμενα προγράμματα				
4	Εκκλησία				
5	Εισφορές μελών				
6	Δωρεές-Χορηγίες				
7	Παραγωγικά εργαστήρια				
8	Προστατευμένα εργαστήρια				
9	Παζάρι				
10	Ασφαλιστικές εισφορές				
11	Ασφαλιστικά Ταμεία				
12	Τοπική Αυτοδιοίκηση				
13	Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση				
14	Άλλο				

11. Οικονομικά προβλήματα – ελλείψεις

12. Εργαζόμενοι- Απασχολούμενοι στην Οργάνωση

	Θέση εργασίας	Σπουδές -Ειδικότητα	Σχέση Εργασίας
1	Επιστημονικό προσωπικό	1. 2. 3.	

		4. 5	
2	Διοικητικό προσωπικό	1. 2. 3. 4.	
3	Εκπαιδευτές	1. 2. 3. 4. 5	
4	Βοηθητικό προσωπικό	1. 2. 3. 4.	
5	Γραμματεία	1. 2. 3.	
6	Εθελοντές	1. 2. 3. 4.	
7	Ελλείψεις	1. 2. 3. 4.	

13. Ετήσιος Προϋπολογισμός

1	Γενικός	
2	Επιστημονικό προσωπικό	
3	Διοικητικό προσωπικό	
4	Εκπαιδευτές	
5	Κόστος προγραμμάτων	1 2 3 4 5 6 7
6	Κόστος προγράμματος /χρήση	
7	Υποδομές	
8	Αναλώσιμα	
9		
10		
11		

14. Υποδομές – Εξοπλισμός

Υποδομές
Εξοπλισμός

Γ. ΜΕΡΟΣ Παρεχόμενες υπηρεσίες – Προγράμματα αναλυτικά

15. Είδος και ποσότητα παρεχόμενων υπηρεσιών

16. Υποστηρικτικές Συνοδευτικές Υπηρεσίες (Αριθμός χρηστών)

	Τομείς	Προγράμματα	Αριθμός χρηστών
1	Ψυχολογική υποστήριξη μελών	1. 2. 3.	1. 2. 3.
2	Πρόγραμμα ανάπτυξης ατομικών δεξιοτήτων	1. Ατομική καθαριότητα . 2. Προετοιμασία γεύματος . 3. 4.	
3	Πρόγραμμα ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων	1. Κυκλοφοριακή αγωγή 2. Συνδιαλλαγή με υπηρεσίες 3. 4.	
4	Επαγγελματικά εργαστήρια	1. Κηπουρική 2. Μαγειρική 3. Κοπτική-ραπτική 4. Διακόσμηση 5. Αγγειοπλαστική 6 7	
5	Προστατευμένα παραγωγικά εργαστήρια	1. 2. 3. 4. 5.	1. 2. 3. 4. 5.
6	Προστατευμένη κατοικία	1. 2. 3. 4.	1. 2. 3. 4.
7	Ενισχυτική διδασκαλία	1. Μαθηματικά 2. Γλώσσα	

		3.Λογοθεραπεία 4.	
8	Κατασκήνωση	1. ΠΡΟΝΟΙΑΣ 2.	
9	Φυσικοθεραπεία	1. 2. 3.	1. 2. 3.
10	Άθληση	1. Σχολικός αθλητισμός 2. Σωματείο ΤΑΛΩΣ 3.	
11	Υπηρεσίες φροντίδας υγείας	1. ΠΑ.ΓΝΗ 2. ΒΕΝΙΖΕΛΕΙΟ 3.	
12	Υπηρεσίες αξιοποίησης νομικών δικαιωμάτων	1. 2.	1. 2.

17. Υποστηρικτικές Συνοδευτικές Υπηρεσίες προς τους γονείς

1		
2		
3		
4		

18. Αποτελεσματικότητα προγραμμάτων

		Τον τελευταίο χρόνο	Τα δύο τελευταία χρόνια
1	Πόσοι χρήστες βοηθήθηκαν		
2	Πόσοι βρήκαν αποτελεσματικές τις υπηρεσίες		
3	Βαθμό που οι παρεχόμενες υπηρεσίες ανταποκρίνονται στις ανάγκες του πληθυσμού		
4	Αξιολόγηση κόστους – αποτελεσματικότητας		
5			

19. Τρόπος γνωστοποίησης υπηρεσιών και προγραμμάτων-

	Μέσον	Συχνότητα	Βαθμός Επιτυχίας
1.	ΜΜΕ		
2.	Υπηρεσίες		
3.	Τοπική κοινότητα		
4.	Κοινότητα ενδιαφέροντος		
5.	Μέλη		
6.	Εκδηλώσεις		
7.	Άλλο		
8.			

20. Στην πορεία της οργάνωσης, τι βοήθεια λάβατε από έξω και από ποιον

	Είδος βοήθειας:	Φορέας	Οφέλη
1	Οικονομική		
2	Τεχνική		
3	Υποδομών		
4	Συμβουλευτική		
5	Άλλη		

21. Αν ναι, ποια ήταν αυτά τα οφέλη, αναλυτικά

22. Ποιο από το δυναμικό σας θεωρείτε το πιο δυνατό σας σημείο.

Τοποθετήστε από το 1 το πιο δυνατό έως το 4 το λιγότερο δυνατό. Για παράδειγμα: εξοπλισμός, επιστημονικό προσωπικό, εκπαιδευόμενοι, υποδομές, εκπαιδευτές, ηγεσία, εθελοντές, μηχανήματα....

1.	
2.	
3.	
4.	

23. Ποιες είναι οι πηγές που θα μπορούσατε να διαθέσετε στην ευρύτερη κοινότητα

	Έμπυχο δυναμικό	Άψυχο δυναμικό
1.		
2.		

Δ. ΜΕΡΟΣ Συνεργασίες

24. Με ποιους φορείς συνεργάζεστε

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	

25. Αναφέρετε τις πιο σημαντικές συνεργασίες που είχατε τα τρία τελευταία χρόνια

1.	
2.	
3.	
4.	

26. Για κάθε μια από τις παραπάνω συνεργασίες αναφέρετε ποιανού ήταν η πρωτοβουλία

1.	
2.	
3.	
4.	

27. Τα μέλη της οργάνωσης σας (προσωπικό, μαθητές, ασφαλισμένοι, γονείς) συμμετοχή σε άλλες οργανώσεις

	συμμετοχή σε άλλες οργανώσεις-Μέλη	συμμετοχή σε άλλες οργανώσεις-Σε ποιες οργανώσεις
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

28. Τα μέλη της οργάνωσης σας απευθύνονται σε άλλες υπηρεσίες για την κάλυψη των αναγκών που προκύπτουν από την αναπηρία

	Γιατί	Σε ποιες
Ναι		1 2 3 4
Όχι		

29. Η ευρύτερη κοινότητα συμμετείχε σε κάποια από αυτές τις συνεργασίες
Αναφερόμαστε στην τοπική κοινωνία του Ηρακλείου, στην γειτονιά, σε εθελοντές, άλλες οργανώσεις κ.λ.π.

	Γιατί	Σε ποιες
Ναι		1 2 3 4
Όχι		

30. Σε ποιες περιπτώσεις έχετε ανάγκη την συνεργασία

1	
2	
3	
4	

31. Θεωρείτε την πληροφόρηση σας επαρκή για προγράμματα και δραστηριότητες άλλων φορών που ασχολούνται με το δικό σας αντικείμενο

1	Ναι
2	Όχι

32. Αν ναι, με ποιο τρόπο λαμβάνεται ενημέρωση

33. Αξιολογήστε συνολικά τις σχέσεις σας με άλλες οργανώσεις της κοινότητας του Ηρακλείου

1.	Πολύ θετικές	
2.	Θετικές	
3.	Μέτριες	
4.	Αρνητικές	

34. Έχετε εμπειρία από συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση

1	Ναι
2	Όχι

35. Αν ναι, ποια ήταν η εμπειρία σας

36. Αξιολογήστε τις σχέσεις σας με την Τοπική Αυτοδιοίκηση

1.	Πολύ θετικές	
2.	Θετικές	
3.	Μέτριες	
4.	Αρνητικές	

37. Αξιολογήστε τις σχέσεις σας με την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση

1.	Πολύ θετικές	
2.	Θετικές	
3.	Μέτριες	
4.	Αρνητικές	

38. Αξιολογήστε τις σχέσεις σας με την Περιφερειακή Διοίκηση

1.	Πολύ θετικές	
2.	Θετικές	
3.	Μέτριες	
4.	Αρνητικές	

39. Αξιολογήστε τις σχέσεις σας με την Κεντρική Διοίκηση

1.	Πολύ θετικές	
2.	Θετικές	
3.	Μέτριες	
4.	Αρνητικές	

40. Έχετε δεσμούς με οργανώσεις εκτός της κοινότητας του Δ. Ηρακλείου

1.	Ναι	1 2 3 4
2.	Όχι	

41. Αν, ναι ποιες είναι αυτές και ποια η φύση της συνεργασία σας

	Ποιες	Φύση συνεργασίας
1.		
2.		
3.		

42. Συνεργάζεστε με κάποιο κυβερνητικό πρόγραμμα ή πρόγραμμα Ε.Ε.

1.	Ναι	1 2 3 4
2.	Όχι	

43. Αν ναι, ποιο είναι αυτό

44. Θεωρείτε την πληροφόρηση σας επαρκή για τα κρατικά και ευρωπαϊκά προγράμματα

1.	Ναι	
2.	Όχι	

45. Αναφέρατε τις τρεις σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζετε σήμερα

1	
2	
3	

46. Ποιες είναι οι προτάσεις σας για την επίλυση, αυτών των δυσκολιών.

- Ακολουθήστε την σειρά με την οποία αναφερθήκατε παραπάνω

1	
2	
3	

Ε ΜΕΡΟΣ Χαρακτηριστικά οργάνωσης

47. Αξιολογήστε την ποιότητα της διοίκησης /ηγεσίας

		Πολύ καλά	Καλά	Μέτρια	Ανεπαρκής
1	Σταθερότητα της διοίκησης /ηγεσίας				
2	Ανομοιογένεια στην διοίκηση/ ηγεσία				
3	Ποιότητα και ικανότητες ηγετών				
4	Σχέσεις διοίκησης /ηγετών με το προσωπικό				
5	Σχέσεις διοίκησης / ηγετών με την κοινότητα				

48. Αξιολογήστε την συμμετοχή της διοίκησης /ηγεσίας:

		Πολύ καλά	Καλά	Μέτρια	Ανεπαρκής
1	Συμμετοχή στην λήψη αποφάσεων				
2	Συμμετοχή στις συναντήσεις (έσω)				
3	Συμμετοχή στις συναντήσεις (έξω)				
4	Ανεπίσημες συναντήσεις για τρέχοντα θέματα				
5	Συμβουλές από την βάση της οργάνωσης ή την κοινότητα				

49. Αξιολογήστε τις ικανότητες της οργάνωσης στα παρακάτω:

		Πολύ καλά	Καλά	Μέτρια	Ανεπαρκής
1	Στην παροχή εξειδικευμένων				

	δραστηριοτήτων / προγραμμάτων				
2	Εποπτεία και συμβουλευτική				
3	Προετοιμασία οικονομικών αναφορών				
4	Σχεδιασμό μελλοντικών δράσεων				
5	Εμπειρία από προηγούμενες δράσεις				

50. Αξιολογήστε την ποιότητα του προσωπικού:

		Πολύ καλά	Καλά	Μέτρια	Ανεπαρκής
1	Σταθερότητα στη διάρκεια εργασίας				
2	Συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων				
3	Συμμετοχή στις συναντήσεις (έσω)				
4	Συμμετοχή στις συναντήσεις (έξω)				
5	Ανεπίσημες συναντήσεις για τρέχοντα θέματα				
6	Επαγγελματική πληρότητα				
7	Ενδιαφέρον / προθυμία				
8	Συμμετοχή στον σχεδιασμό				

51. Τρόπος πρόσληψης προσωπικού

1	ΑΣΕΠ	
2	Επετηρίδα	
3	Με απόφαση του συμβουλίου	

52. Διαθεσιμότητα προσωπικού στην αγορά εργασίας:

		Πληθώρα	Μέτρια διαθεσιμότητα	Ανεπάρκεια
1	Επιστημονικό προσωπικό			
2	Γραμματεία			
3	Εκπαιδευτές			
4	Βοηθητικό			

53. Συμμετοχή γονέων

		Πάντα	Κατά κανόνα	Ελάχιστα
	Οι γονείς συμμετέχουν ενεργά			
	Συνδράμουν οικονομικά			
	Είναι αποσυρμένοι – κουρασμένοι			
	Βασιζόμαστε σε αυτούς			
	Συμμετέχουν σε προγράμματα συμβουλευτικής / θεραπείας			

54. Ποια είναι εκείνα τα μέτρα / δομές / προγράμματα που θα βοηθούσαν στην κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία

55. Μια γενική τοποθέτηση στον κύκλο αναπηρία – κοινωνική ένταξη – αποδοχή

ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Πληροφορίες:
 Κούτρα Κλειώ
 Τηλ.: 6974423893

Απογραφικό δελτίο εξυπηρετούμενου

A	Δημογραφικά Στοιχεία	
1	Όνομα ή Αύξων Αριθμός	
2	Ηλικία	
3	Φύλο	
4	Τόπος κατοικίας	
5	Οικογενειακή κατάσταση	
6	Ασφαλιστικό ταμείο	
7	Επίπεδο Εκπαίδευσης	

B	Είδος Αναπηρίας	Ποσοστό Είδος	Εκ γενετής / επίκτητή	Γνωματεύουσα Αρχή
1	Κινητική αναπηρία			
2	Τύφλωση			
3	Κώφωση			
4	Νοητική Υστέρηση			
5	Ψυχική Διαταραχή			
6	Σύνδρομο Down ή άλλες γενετικές και χρωμοσωμιακές διαταραχές			
7	Αυτισμός			
8	Παθήσεις του αίματος			
9	Νεοπλασίες			
10	Νεφροπάθεια με αιμοκάθαρση			
11	Πολιομυελίτιδα			
12	Ακρωτηριασμός			
13	Παθήσεις του Κεντρικού νευρικού Συστήματος			
14	Παθήσεις του Περιφερικού Νευρικού Συστήματος			
15	Παθήσεις μυών – Νευρομυϊκής Σύναψης			
16	Καρδιακή ανεπάρκεια			

17	Χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια			
18	Νόσος του Hansen			
19	Επαγγελματικές Παθήσεις			
20	Άλλο			

Γ	Εκτίμηση Αναπηρίας	
1	Τα προβλήματα υγείας έχουν επακόλουθα στον σωματικό τομέα (Βλάβες στις σωματικές δομές και λειτουργίες)	
2	Τα προβλήματα υγείας έχουν επακόλουθα στον τομέα της απόδοσης του ατόμου στις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής	
3	Τα προβλήματα υγείας έχουν επακόλουθα στην συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνική ζωή	

Δ	Λειτουργικότητα και Περιβάλλον	Θετικά	Αρνητικά
1	Η σωματική λειτουργικότητα του ατόμου επηρεάζεται από το φυσικό και δομημένο περιβάλλον		
2	Η κοινωνική λειτουργικότητα του ατόμου επηρεάζεται από το φυσικό και δομημένο περιβάλλον		
3	Η σωματική λειτουργικότητα του ατόμου επηρεάζεται από το κοινωνικό περιβάλλον		
4	Η κοινωνική λειτουργικότητα του ατόμου επηρεάζεται από το κοινωνικό περιβάλλον		

Ε		Κατηγορίες Αναπηρίας	
1	Ελαφρά αναπηρία	Κάποια δυσανεξία λόγω των προβλημάτων υγείας. Κάποιος περιορισμός της λειτουργικότητας σε λίγες δραστηριότητες. Δεν δημιουργείται εξάρτηση από άλλα άτομα	
2	Μέτρια αναπηρία.	Σαφής περιορισμός της δραστηριότητας. Συχνή ανάγκη χρήσης υποστηρικτικών μέσων και τεχνολογίας.	
3	Σοβαρή αναπηρία	Σημαντικός περιορισμός δραστηριοτήτων. Ανάγκη βοήθεια από άλλο πρόσωπο	
4	Πολύ σοβαρή αναπηρία	Δραστηριότητες περιορισμένες σε πολύ μεγάλο βαθμό. Πλήρης εξάρτηση από άλλα πρόσωπα	

ΣΤ	Περιγραφή Οικογένειας Προέλευσης	Επάγγελμα	Επίπεδο εκπαίδευσης	Ηλικία
	Πατέρας			
	Μητέρα			
	Αδελφός			
	Αδελφός			
	Αδελφή			
	Αδελφή			

Z	Περιγραφή Οικογένειας	Επάγγελμα	Επίπεδο εκπαίδευσης	Ηλικία
	Ο /Η Σύζυγος			
	Άρρεν τέκνο			
	Άρρεν τέκνο			
	Θήλυ τέκνο			
	Θήλυ τέκνο			

Z.a. Εκτίμηση οικονομικής κατάστασης

H	Εκπαίδευση
	Καμία
	Δημοτικό
	Γυμνάσιο
	Λύκειο
	ΤΕΙ-ΑΕΙ
	Ειδικό Δημ. σχολείο
	Ειδικό Γυμνάσιο
	Ειδικό ΤΕΕ
	Άλλο

Θ	Κατάρτιση
	Φορέας
	Ειδικότητα
	Φορέας
	Ειδικότητα
	Φορέας
	Ειδικότητα

I	Εργασία	Σχέση Εργασίας
	Εργασία Φορέας	
	Ειδικότητα	
	Φορέας	
	Ειδικότητα	

K	Υπηρεσίες που λαμβάνουν από την οργάνωση
	Εκπαίδευση
	Κατάρτιση
	Συμβουλευτική
	Ψυχολογική υποστήριξη
	Οικονομική ενίσχυση
	Ανάπτυξη προσωπικών ικανοτήτων
	Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων
	Προστατευμένη εργασία
	Επαγγελματική αποκατάσταση
	Προστατευμένη κατοικία
	Στέγαση
	Υποστήριξη οικογένειας
	Διεκδίκηση δικαιωμάτων
	Σύνταξη
	Άλλο
	Άλλο
	Άλλο

Λ	Σημαντικές ιατρικές ή άλλες γνωματεύσεις
1	
2	
3	
4	
5	
6	

M	Χρήση άλλων υπηρεσιών
1	
2	
3	
4	

N	Εκτίμηση για ανάγκες παροχής υπηρεσιών και φροντίδας
1	
2	
3	
4	
5	

6	
7	
8	
9	
10	

Εκτιμήσεις για το μέλλον	
Μπορεί να ολοκληρώσει την κανονική εκπαίδευση μέχρι...	
Μπορεί να ολοκληρώσει επαγγελματική κατάρτιση	
Μπορεί να εργαστεί ανεξάρτητα	
Μπορεί να εργαστεί σε προστατευμένο χώρο	
Μπορεί να κατοικήσει μόνος ανεξάρτητα	
Μπορεί να ζήσει σε προστατευμένη κατοικία – κλειστό ίδρυμα	
Μπορεί να βασίζεται μόνο στην οικογένεια του	
Μπορεί να κυκλοφορεί μόνος	
Μπορεί να αυτοεξυπηρετείται	
Μπορεί να δημιουργήσει δική του οικογένεια	
Άλλο	

Προς γονείς

Με την παρούσα επιστολή θα θέλαμε να ζητήσουμε την συνεργασία και την βοήθεια σας προκειμένου να δημιουργηθεί, στο μέτρο του δυνατού ένας κοινωνικός χάρτης των ατόμων με ειδικές ανάγκες που διαμένουν στην πόλη του Ηρακλείου. Η ερευνητική αυτή μελέτη θα αξιοποιηθεί από την Δημοτική Αρχή προκειμένου η ίδια να κατανοήσει τα προβλήματα και τις ανάγκες των ατόμων με ειδικές ανάγκες, και να δημιουργήσει πολιτικές κάλυψης αυτών των αναγκών είτε με την ενίσχυση των υφιστάμενων δομών ή με την δημιουργία νέων.

Όπως αντιλαμβάνεστε, μια τέτοια ερευνητική μελέτη, που θέλει να είναι έγκυρη, αξιόπιστη και να αποτυπώνει τα πραγματικά χαρακτηριστικά της πληθυσμιακής ομάδας, δεν μπορεί να γίνει αν δεν υπάρξει και η δική σας συνεργασία.

Πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι όσα στοιχεία ζητηθούν από την ερευνητική ομάδα αποτελούν προσωπικά δεδομένα των εξυπηρετούμενων, θα χρησιμοποιηθούν μόνο από την ερευνητική ομάδα και μόνο αυτή θα μπορεί να χρησιμοποιήσει τα δεδομένα που θα συλλεχθούν με απόλυτη εχεμύθεια. Αυτό βασικά αποτελεί βασική ηθική αρχή κάθε κοινωνικής έρευνας.

Η ερευνητική ομάδα αποτελείται από:

Δημήτριο Βάντση (κοινωνικός λειτουργός) – M.Phil. στην Κοινωνική Εργασία

Κλειώ Κούτρα(κοινωνική λειτουργός)- Μάστερ στην Δημόσια Υγεία

Νικολέτα Ράτσικα(κοινωνική λειτουργός)- Καθηγήτρια Εφαρμογών Κοινωνικής Εργασίας

Σας παρακαλούμε να βοηθήσετε στην διεξαγωγή της έρευνας, δίνοντας κάποιες πληροφορίες για την συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου, μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας που θα έχουμε μαζί σας την επόμενη εβδομάδα.

Ευχαριστούμε εκ των προτέρων

Η ερευνητική ομάδα

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο υπογεγραμμένος/η γονέας..... συμφωνώ / δεν συμφωνώ να γίνει η καταγραφή των στοιχείων του παιδιού μου από το αρχειακό υλικό του 1^{ου} Ειδικού Σχολείου Ηρακλείου όπου φοιτά.

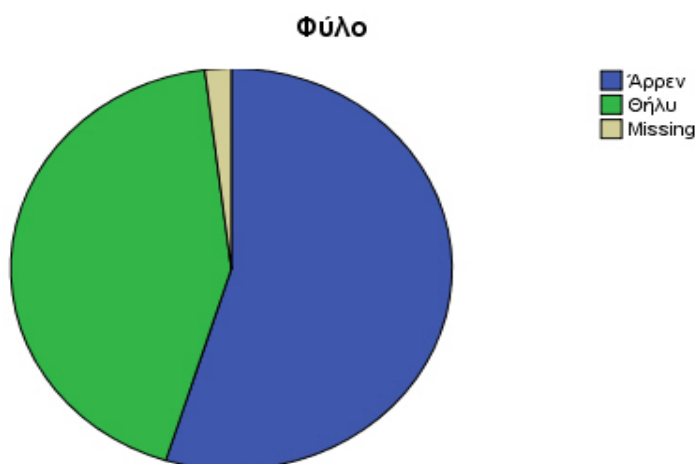
Υπογραφή

.....

ΠΙΝΑΚΕΣ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ηλικία					
	N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέση τιμή	Τυπ. Απόκλιση
Ηλικία	101	10,00	24,00	17,3069	3,32488

Φύλο			
	N	%	
Άρρεν	57	54,8	
Θήλυ	45	43,3	
Σύνολο	102	98,1	
Δεν απάντησαν	2	1,9	
Σύνολο	104	100,0	

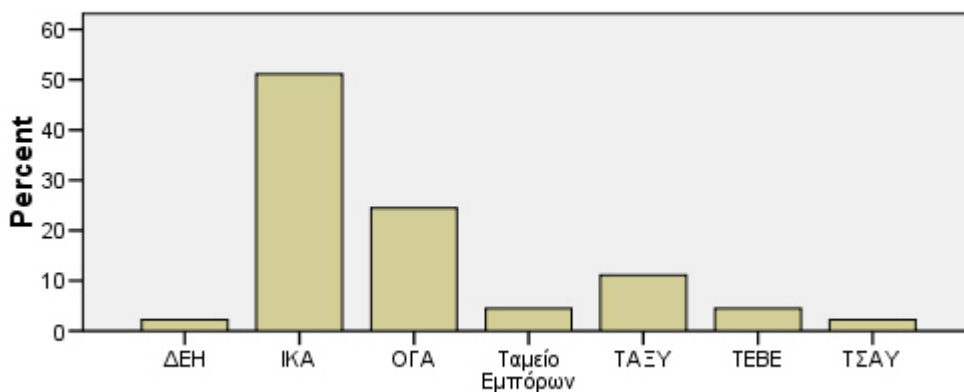

Ασφαλιστικό ταμείο			
		N	%
	ΔΕΗ	1	1,0
	ΙΚΑ	23	22,1
	ΟΓΑ	11	10,6
	Ταμείο Εμπόρων	2	1,9
	ΤΑΞΥ	5	4,8
	ΤΕΒΕ	2	1,9
	ΤΣΑΥ	1	1,0
	Σύνολο	45	43,3
Δεν απάντησαν		59	56,7
Σύνολο		104	100,0

Ηλικιακές Ομάδες			
		N	%
Ομάδες Ηλικίας	10 - 14	21	20,2
	15 - 19	56	53,8
	20 - 24	24	23,1
	Σύνολο	101	97,1
Δεν απάντησαν		3	2,9
Σύνολο		104	100,0

Ασφαλιστικό ταμείο

Ασφαλιστικό ταμείο

Κινητική αναπηρία			
	N	%	
Ημιπληγία	1	1,0	
Κινητική Αναπηρία	1	1,0	
Λόρδωση	1	1,0	
Ορθοπεδικά Ελαττώματα	1	1,0	

Εκ γενετής / επίκτητη			
	N	%	
Εκ γενετής	4	3,8	

Τύφλωση			
	N	%	
Αμβλίοπες	4	3,8	
Αποκόλληση Αμφιβληστροειδούς	1	1,0	
Στραβισμός	2	1,9	

Εκ γενετής / επίκτητη			
	N	%	
Εκ γενετής	6	5,8	
Επίκτητη	1	1,0	
Σύνολο	7	6,7	

Γνωματεύουσα Αρχή			
	N	%	
Ινστιτούτο Υγείας Παιδιού	1	1,0	
ΚΔΑΥ	6	5,8	

Κώφωση			
	N	%	
Βαρηκοΐα	2	1,9	
Κώφωση	1	1,0	

Εκ γενετής / επίκτητη			
	N	%	
Εκ γενετής	1	1,0	
Επίκτητη	2	1,9	
Σύνολο	3	2,9	

Γνωματεύουσα Αρχή			
	N	%	
ΚΔΑΥ	3	2,9	

Νοητική Υστέρηση			
	N	%	
Ήπια	22	21,2	
Μέτρια	39	37,5	
Σοβαρή	11	10,6	

Εκ γενετής / επίκτητη			
	N	%	
Εκ γενετής	71	68,3	
Επίκτητη	1	1,0	
Σύνολο	72	69,2	

Γνωματεύουσα Αρχή			
	N	%	
Βενιζέλειο Νοσοκ.	1	1,0	
ΚΔΑΥ	70	67,3	

Ψυχική Διαταραχή		
	N	%
Αγχώδης Διαταραχή	1	1,0
Αδιευκρίνηστη	1	1,0
Κοινωνικές και Συναισθηματικές Δυσκολίες	1	1,0
Συναισθηματική Διαταραχή	1	1,0
Σύνθετες Γνωσιακές - Συναισθηματικές Διαταραχές	2	1,9
Σύνθετες Γνωσιακές - Συναισθηματικές και Κοινωνικές Δυσκολίες	2	1,9
Σύνθετες Συναισθηματικές Δυσκολίες	1	1,0
Σύνθετες Συναισθηματικές και Κοινωνικές Δυσκολίες	1	1,0
Ψύχωση	1	1,0

Εκ γενετής / επίκτητη		
	N	%
Εκ γενετής	4	3,8
Επίκτητη	6	5,8
Σύνολο	10	9,6

Γνωματεύουσα Αρχή		
	N	%
Βενιζέλειο Νοσοκομείο	1	1,0
ΚΛΑΥ	4	3,8
ΚΨΥ	3	2,9

Σύνδρομο Down ή άλλες γενετικές και χρωμοσωμιακές διαταραχές		
	N	%
Μορφολογικά Χαρακτηριστικά Χρωμοσωματικής Ανωμαλίας	1	1,0
Σύνδρομο Down	5	4,8

Εκ γενετής / επίκτητη		
	N	%
Εκ γενετής	6	5,8

Γνωματεύουσα Αρχή		
	N	%
ΚΛΑΥ	4	3,8
ΠΑΓΝΗ	1	1,0
Παιδων Αγία Σοφία	1	1,0

Παθήσεις του αίματος		
	N	%
Διαβήτης	1	1,0
Υπόγαμμα - Σφαιριναμία	1	1,0

Εκ γενετής / επίκτητη		
	N	%
Επίκτητη	2	1,9

Γνωματεύουσα Αρχή		
	N	%
Νοσοκομείο Αθήνας Αγλαία Κυριακού	1	1,0

Παθήσεις του Κεντρικού νευρικού Συστήματος		
	N	%
Αιροφία	1	1,0
Κρίσεις E - Νευρολογική Διαταραχή	1	1,0
Κρίσεις E	3	2,9
Μέτριο - Κρίσεις E	1	1,0
Σοβαρή - Κρίσεις E	1	1,0
Υδροκέφαλο	1	1,0

Εκ γενετής / επίκτητη		
	N	%
Εκ γενετής	5	4,8
Επίκτητη	2	1,9
Σύνολο	7	6,7

Γνωματεύουσα Αρχή		
	N	%
Βενιζέλιο Νοσοκομείο	1	1,0
ΚΔΑΥ	6	5,8

Παθήσεις μυών - Νευρομυϊκής Σύναψης		
	N	%
Μυοτονική Δυστροφία	1	1,0
Μυοτονική Δυστροφία των Νεύρων	1	1,0

Εκ γενετής / επίκτητη		
	N	%
Εκ γενετής	2	1,9

Καρδιακή ανεπάρκεια		
	N	%
Αρρυθμία	1	1,0

Εκ γενετής / επίκτητη		
	N	%
Εκ γενετής	1	1,0

Άλλο		
	N	%
Cornelia de Lange	1	1,0
Αλλεργίες - Δύσπνοια	1	1,0
Εγκεφαλοκοίλη - Ατροφία Εγκεφάλου	1	1,0
Εγκεφαλομυοπάθεια	1	1,0
Μαθησιακές Δυσκολίες	1	1,0
Μαθησιακές Δυσκολίες	15	14,4
Μεταβολικό Νόσημα	1	1,0
Νανισμός	1	1,0
Νευρολογικά Ελαττώματα	1	1,0
Οξύ Αναπνευστικό Πρόβλημα	1	1,0
Παρεγκεφαλική Αταξία	1	1,0
Σύνθετες Κοινωνικές Δυσκολίες	4	3,8
Υπερκινητικότητα	1	1,0
Υποπλάσια Παραγκεφαλίδα	1	1,0

Εκ γενετής / επίκτητη		
	N	%
Εκ γενετής	15	14,4
Επίκτητη	9	8,7
Σύνολο	24	23,1

Γνωματεύουσα Αρχή		
	N	%
ΚΔΑΥ	14	13,5
ΚΨΥ	2	1,9
Νοσοκομείο Παιδών Αθηνών	1	1,0

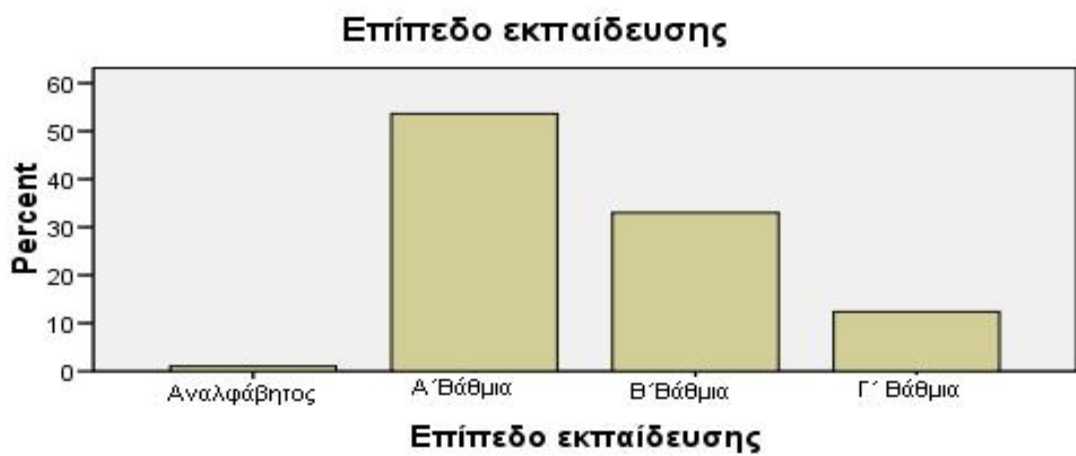
Τα προβλήματα υγείας έχουν επακόλουθα...				
		Ναι	Όχι	Σύνολο
στον σωματικό τομέα	N	22	82	104
	%	21,2%	78,8%	100,0%
στον τομέα της απόδοσης του ατόμου στις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής	N	70	34	104
	%	67,3%	32,7%	100,0%
στην συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνική ζωή	N	89	15	104
	%	85,6%	14,4%	100,0%

Το άτομο επηρεάζεται από το φυσικό και δομημένο περιβάλλον:				
		Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο
Σωματική λειτουργικότητα	N	85	19	104
	%	81,7%	18,3%	100,0%
Κοινωνική λειτουργικότητα	N	66	38	104
	%	63,5%	36,5%	100,0%

Το άτομο επηρεάζεται από το κοινωνικό περιβάλλον:				
		Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο
Σωματική λειτουργικότητα	N	88	16	104
	%	84,6%	15,4%	100,0%
Κοινωνική λειτουργικότητα	N	66	38	104
	%	63,5%	36,5%	100,0%

Πατέρας :Επάγγελμα			
		N	%
	Επιστήμονες/ελεύθεροι επαγγελματίες	21	20,2
	Υπάλληλοι γραφείου	14	13,5
	Έμποροι και πωλητές	8	7,7
	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών	7	6,7
	Απασχολούμενοι στη γεωργία	16	15,4
	Τεχνίτες/εργάτες και χειριστές μεταφορικών μέσων	23	22,1
	Ένοπλες δυνάμεις	1	1,0
	Συνταξιούχοι	6	5,8
	Άνεργοι	3	2,9
	Σύνολο	99	95,2
Δεν απάντησαν		5	4,8
Σύνολο		104	100,0

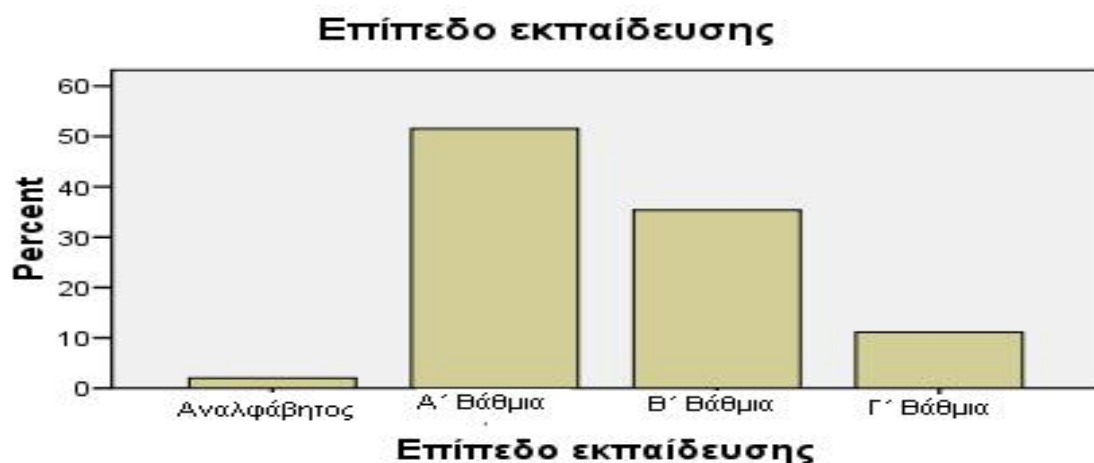
Επίπεδο εκπαίδευσης			
		N	%
	Αναλφάβητος	1	1,0
	Α΄ Βάθμιας	52	50,0
	Β΄ Βάθμιας	32	30,8
	Γ΄ Βάθμιας	12	11,5
	Σύνολο	97	93,3
Δεν απάντησαν		7	6,7
Σύνολο		104	100,0

Descriptive Statistics					
	N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέση τιμή	Τυπ. Απόκλιση
Ηλικία πατέρα	95	34,00	75,00	48,4000	7,79853
N (listwise)	95				

Μητέρα :Επάγγελμα			
		N	%
	Επιστήμονες/ελεύθεροι επαγγελματίες	14	13,5
	Υπάλληλοι γραφείου	19	18,3
	Έμποροι και πωλητές	3	2,9
	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών	11	10,6
	Απασχολούμενοι στη γεωργία	4	3,8
	Τεχνίτες/εργάτες και χειριστές μεταφορικών μέσων	10	9,6
	Συνταξιούχοι	1	1,0
	Άνεργοι	1	1,0
	Οικιακά	38	36,5
	Σύνολο	101	97,1
Δεν απάντησαν		3	2,9
Σύνολο		104	100,0

Επίπεδο εκπαίδευσης			
		N	%
	Αναλφάβητος	2	1,9
	Α΄ Βάθμια	51	49,0
	Β΄ Βάθμια	35	33,7
	Γ΄ Βάθμια	11	10,6
	Σύνολο	99	95,2
Δεν απάντησαν		5	4,8
Σύνολο		104	100,0

Descriptive Statistics					
	N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέση τιμή	Τυπ. Απόκλιση
Ηλικία μητέρας	97	30,00	64,00	43,1237	7,27619
N (listwise)	97				

Πρώτος Αδελφός :Επάγγελμα			
	N	%	
-	50	48,1	
Αγρότης	1	1,0	
Δεν εργάζεται/στην εκπαίδευση	37	35,6	
Ελαιοχρωματιστής	1	1,0	
Ελεύθερος Επαγγελματίας	1	1,0	
Επαγγελματίας Οδηγός	1	1,0	
Ηλεκτρολόγος	1	1,0	
Ιδιωτικός Υπάλληλος	3	2,9	
Λουστραδόρος	1	1,0	
Ναυτικός	1	1,0	
Οδηγός	1	1,0	
Οικοδόμος	3	2,9	
Οινολόγος	1	1,0	
Σιδεράς	1	1,0	
Φύλακας	1	1,0	
Σύνολο	104	100,0	

Επίπεδο εκπαίδευσης			
		N	%
	2,00	16	15,4
	3,00	29	27,9
	4,00	8	7,7
	Σύνολο	53	51,0
Δεν απάντησαν		51	49,0
Σύνολο		104	100,0

Descriptive Statistics				
	N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέση τιμή
Ηλικία	54	7,00	34,00	19,4630
N (listwise)	54			

Δεύτερος Αδελφός :Επάγγελμα		
	N	%
-	83	79,8
Άνεργος	2	1,9
Δεν εργάζεται	12	11,5
Επαγγελματίας Οδηγός	1	1,0
Ιδιωτικός Υπάλληλος	1	1,0
Κοινωνικός Λειτουργός	1	1,0
Οδηγός	1	1,0
Οικοδόμος	1	1,0
Οινολόγος	1	1,0
Υδραυλικός	1	1,0
Σύνολο	104	100,0

Επίπεδο εκπαίδευσης			
		N	%
	2,00	7	6,7
	3,00	12	11,5
	4,00	2	1,9
	Σύνολο	21	20,2
Δεν απάντησαν		83	79,8
Σύνολο		104	100,0

Descriptive Statistics					
	N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέση τιμή	Τυπ. Απόκλιση
Ηλικία	22	8,00	31,00	17,8182	6,53661
N (listwise)	22				

Πρώτη Αδελφή :Επάγγελμα		
	N	%
-	65	62,5
Άνεργη	2	1,9
Δεν εργάζεται	32	30,8
Έμπορος	1	1,0
Ιδιωτικός Υπάλληλος	1	1,0
Κομμώτρια	1	1,0
Οικιακά	2	1,9
Σύνολο	104	100,0

Επίπεδο εκπαίδευσης		
	N	%
1,00	1	1,0
2,00	11	10,6
3,00	20	19,2
4,00	8	7,7
Σύνολο	40	38,5
	64	61,5
Σύνολο	104	100,0

Descriptive Statistics					
	N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέση τιμή	Τυπ. Απόκλιση
Ηλικία	41	2,00	41,00	17,2683	7,98444
N (listwise)	41				

Δεύτερη Αδελφή :Επάγγελμα		
	N	%
-	93	89,4
Άνεργη	1	1,0
Δεν εργάζεται	9	8,7
Ιδιωτική Υπάλληλος	1	1,0
Σύνολο	104	100,0

Επίπεδο εκπαίδευσης		
	N	%
1,00	2	1,9
2,00	7	6,7
3,00	4	3,8
Σύνολο	13	12,5
	91	87,5
Σύνολο	104	100,0

Descriptive Statistics					
	N	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέση τιμή	Τυπ. Απόκλιση
Ηλικία	13	2,00	35,00	12,9231	9,43806
N (listwise)	13				

Εκτίμηση οικονομικής κατάστασης			
		N	%
	Καλή	30	28,8
	Μέτρια	49	47,1
	Κακή	25	24,0
	Σύνολο	104	100,0

Εκπαίδευση			
		N	%
	Λύκειο	4	3,8
	Ειδικό Γυμνάσιο	57	54,8
	Ειδικό ΤΕΕ	23	22,1
	Άλλο	19	18,3
	Σύνολο	103	99,0
Δεν απάντησαν		1	1,0
Σύνολο		104	100,0

Υπηρεσίες που λαμβάνουν από την οργάνωση:				
		Ναι	Όχι	Σύνολο
Εκπαίδευση	N	104	0	104
	%	100,0%	,0%	100,0%
Κατάρτιση	N	19	85	104
	%	18,3%	81,7%	100,0%
Συμβουλευτική	N	100	4	104
	%	96,2%	3,8%	100,0%
Ψυχολογική υποστήριξη	N	100	4	104
	%	96,2%	3,8%	100,0%
Οικονομική ενίσχυση	N	0	104	104
	%	,0%	100,0%	100,0%
Ανάπτυξη προσωπικών ικανοτήτων	N	100	4	104
	%	96,2%	3,8%	100,0%
Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων	N	104	0	104
	%	100,0%	,0%	100,0%
Προστατευμένη εργασία	N	0	104	104
	%	,0%	100,0%	100,0%
Επαγγελματική αποκατάσταση	N	1	103	104
	%	1,0%	99,0%	100,0%
Προστατευμένη κατοικία	N	0	104	104
	%	,0%	100,0%	100,0%
Στέγαση	N	0	104	104
	%	,0%	100,0%	100,0%
Υποστήριξη οικογένειας	N	42	62	104
	%	40,4%	59,6%	100,0%
Διεκδίκηση δικαιωμάτων	N	0	104	104
	%	,0%	100,0%	100,0%
Σύνταξη	N	0	104	104
	%	,0%	100,0%	100,0%

Υπηρεσίες που λαμβάνουν από την οργάνωση: Άλλο			
		N	%
	Λογοθεραπεία	1	1,0

Σημαντικές ιατρικές ή άλλες γνωματεύσεις 1		
	N	%
-	54	51,9
Αλλεργική Ρινίτιδα	1	1,0
Αστιγματισμός	1	1,0
Βαρηκοΐα	1	1,0
Διάσπαση Προσοχής	1	1,0
Ειδικές Δυσκολίες Μάθησης	1	1,0
Θυροειδής	2	1,9
Ιγμορίτιδα	1	1,0
Ιστοκυττάρωση	1	1,0
Κατάθλιψη	1	1,0
ΚΛΑΥ	17	16,3
Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής	1	1,0
Κοινωνικές και Συναισθηματικές Δυσκολίες	1	1,0
ΚΨΥ	2	1,9
Κώφωση - Βενιζέλειο Νοσοκ.	1	1,0
Μαθησιακές Δυσκολίες - Δυσλεξία	1	1,0
Μαθησιακές Δυσκολίες	3	2,9
Μυοτονική Ατροφία των Νεύρων	1	1,0
Μυωπία	1	1,0
Μυωπία Υψηλού Βαθμού	1	1,0
Νεφροπάθεια	1	1,0
Παρακολούθηση απο Παιδψυχίατρο Στην Αθήνα	1	1,0
Περιβαλλοντική Αποστέρηση	1	1,0
Προβλήματα Ακοής	1	1,0
Προβλήματα Όρασης	3	2,9
Σκολίωση	1	1,0
Στάσιμο Υδροκέφαλο	1	1,0
Συναισθηματικές Δυσκολίες και Προβλήματα Συμπεριφοράς	1	1,0
Χρόνια Βρογχίτιδα	1	1,0
Σύνολο	104	100,0

Σημαντικές ιατρικές ή άλλες γνωματεύσεις 2		
	N	%
-	86	82,7
Αλλεργίες	2	1,9
Αρρυθμίες	1	1,0
Αυτιστικά Στοιχεία	1	1,0
Βαρηκοΐα	1	1,0
Διάσπαση Προσοχής	1	1,0
Διαταραχές Λόγου	1	1,0
Εγκόπριση - Ενούρηση	1	1,0
Εγχείρηση Καρδιάς	1	1,0
Θυροειδής	1	1,0
Κρανιακή Στένωση (εγχείρηση)	1	1,0
Λεύκη	1	1,0
Μαθησιακές Δυσκολίες (Ψυχολόγος Βενιζελείου)	1	1,0
ΠΑ.Γ.ΝΗ	1	1,0
Σκολίωση	1	1,0
Σπαστική Βλασοπλατυποδία	1	1,0
Υπερκινητικότητα - Διάσπαση προσοχής	1	1,0
Ψυχοκινητική Καθυστέρηση	1	1,0
Σύνολο	104	100,0

Σημαντικές ιατρικές ή άλλες γνωματεύσεις 3		
	N	%
-	95	91,3
Γυροειδής Αλοπεκία	1	1,0
Διαταραχές Λόγου	2	1,9
Κ.Δ.Α.Υ.	1	1,0
Μαθησιακές Δυσκολίες	1	1,0
Προβλήματα Ομιλίας / Λόγου	1	1,0
Προβλήματα Όρασης	1	1,0
Υπερκινητικότητα	2	1,9
Σύνολο	104	100,0

Χρήση άλλων υπηρεσιών 1		
	N	%
-	69	66,3
Διαμένει στο Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Ηρακλείου	1	1,0
Επίδομα	1	1,0
Επίδομα Κοινωνικής Πρόνοιας	3	2,9
Επίδομα ΟΓΑ	1	1,0
Επίδομα Πρόνοιας	2	1,9
Επιδόματα	2	1,9
Εργασιοθεραπεία	1	1,0
Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Βενιζέλειου	1	1,0
Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής	1	1,0
ΚΨΥ	3	2,9
Λογοθεραπεία	7	6,7
Λογοθεραπεία	3	2,9
Λογοθεραπεύτρια	1	1,0
ΠΙΚΠΑ	1	1,0
Σύλλογος Τυφλών & Ατόμων με Μειωμένη Όραση	2	1,9
Φυσιοθεραπεία	5	4,8
Σύνολο	104	100,0

Χρήση άλλων υπηρεσιών 2		
	N	%
-	92	88,5
Επιδόματα	2	1,9
Εργοθεραπεία	3	2,9
Κολυμβητήριο	1	1,0
Λογοθεραπεία	3	2,9
Φυσιοθεραπεία	1	1,0
Ψυχολογική Υποστήριξη	2	1,9
Σύνολο	104	100,0

Χρήση άλλων υπηρεσιών 3		
	N	%
-	102	98,1
ΚΨΥ	1	1,0
Μαθήματα Ειδικής Αγωγής	1	1,0
Σύνολο	104	100,0

Εκτίμηση για ανάγκες παροχής υπηρεσιών και φροντίδας 1		
	N	%
-	65	62,5
Ακουστικό Βαρηκοΐας	2	1,9
Ανάπτυξη Ατομικών Δεξιοτήτων	1	1,0
Ανάπτυξη και Καλλιέργεια Καλλιτεχνικών Δεξιοτήτων	1	1,0
Διδασκαλί Κατ'οίκον	1	1,0
Εκπαιδευτές Γραφής & Ανάγνωσης Braille	4	3,8
Επαγγελματική Αποκατάσταση	1	1,0
Επαγγελματική Αποκατάσταση	5	4,8
Επαγγελματική Συμβουλευτική	1	1,0
Επαγγελματικός Προσανατολισμός	11	10,6
Λογοθεραπεία	5	4,8
Μαθησιακή Ενίσχυση	1	1,0
Περισσότερο Ενδιαφέρον απο τούς γονείς	1	1,0
Σε προστατευμένη Στέγαση	1	1,0
Φυσιοθεραπεία	1	1,0
Ψυχοθεραπεία	2	1,9
Ψυχολογική Ενδυνάμωση στο παιδί	1	1,0
Σύνολο	104	100,0

Εκτίμηση για ανάγκες παροχής υπηρεσιών και φροντίδας 2		
	N	%
-	91	87,5
Ειδική Αγωγή	1	1,0
Επαγγελματικός Προσανατολισμός	4	3,8
Συμβουλευτική Στήριξη	1	1,0
Υλικοτεχνική Υποδομή	4	3,8
Ψυχολογική υποστήριξη	1	1,0
Ψυχολογική Υποστήριξη	1	1,0
Ψυχολογική Υποστήριξη στην Μητέρα	1	1,0
Σύνολο	104	100,0

Εκτίμηση για ανάγκες παροχής υπηρεσιών και φροντίδας 3		
	N	%
-	99	95,2
Κατευθύνσεις προς την μητέρα για καλύτερη μελλοντική στήριξη	1	1,0
Συμβουλευτική - Κοινωνική - Ψυχολογική Στήριξη	4	3,8
Σύνολο	104	100,0

Μπορεί να ολοκληρώσει την κανονική εκπαίδευση μέχρι...				
	N	%	%	Cumulative %
Β' Βαθμια	91	87,5	87,5	87,5
Γ' Βαθμια	13	12,5	12,5	100,0
Σύνολο	104	100,0	100,0	

Μπορεί να...				
		Ναι	Όχι	Σύνολο
ολοκληρώσει επαγγελματική κατάρτιση	N	96	8	104
	%	92,3%	7,7%	100,0%
εργαστεί ανεξάρτητα	N	49	55	104
	%	47,1%	52,9%	100,0%
εργαστεί σε προστατευμένο χώρο	N	82	22	104
	%	78,8%	21,2%	100,0%
κατοικήσει μόνος ανεξάρτητα	N	36	68	104
	%	34,6%	65,4%	100,0%
ζήσει σε προστατευμένη κατοικία - κλειστό ίδρυμα	N	62	42	104
	%	59,6%	40,4%	100,0%
βασίζεται μόνο στην οικογένεια του	N	53	51	104
	%	51,0%	49,0%	100,0%
κυκλοφορεί μόνος	N	61	43	104
	%	58,7%	41,3%	100,0%
αυτοεξυπηρετείται	N	84	20	104
	%	80,8%	19,2%	100,0%
δημιουργήσει δική του οικογένεια	N	50	54	104
	%	48,1%	51,9%	100,0%